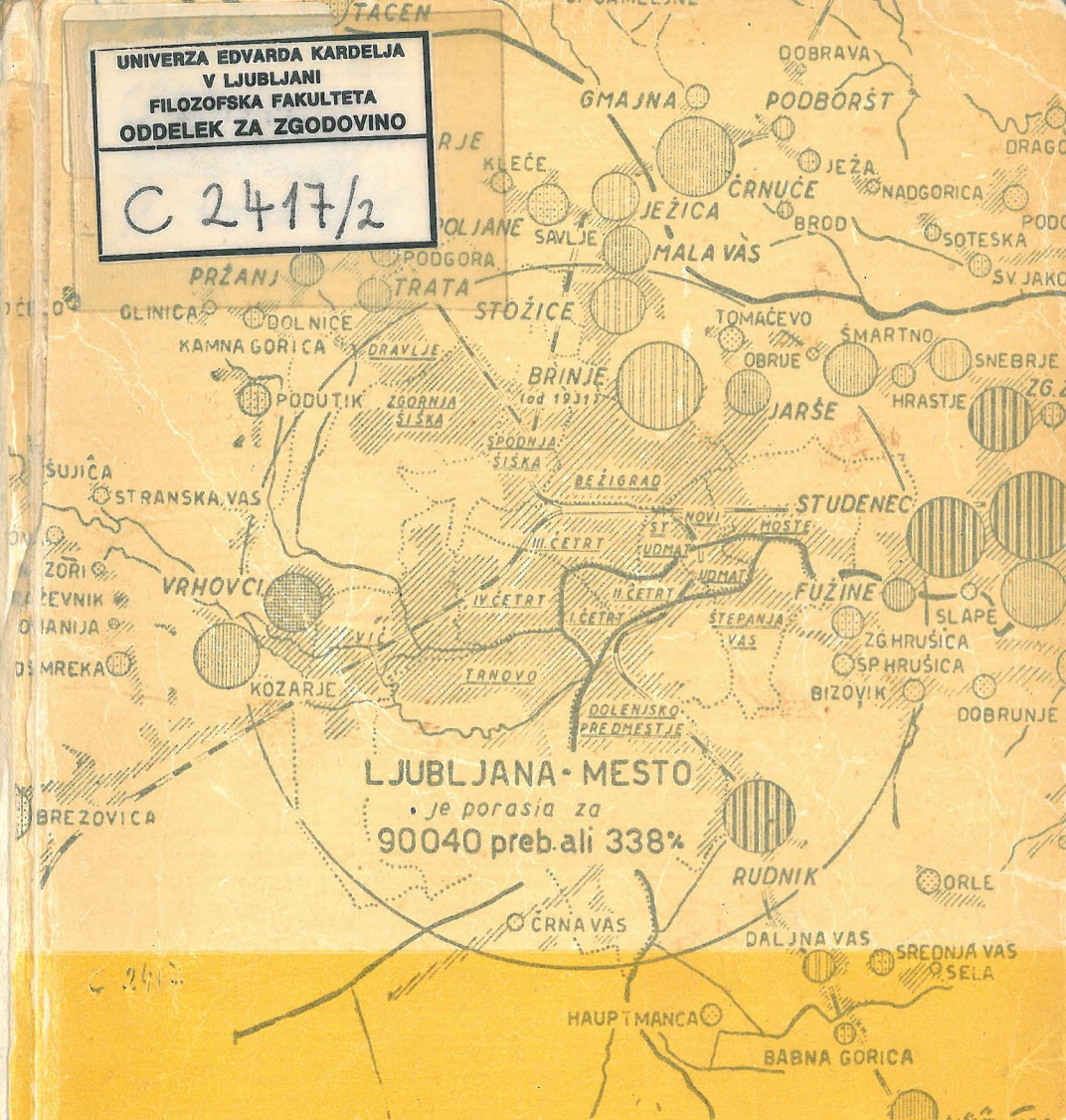

UNIVERZA EDVARDA KARDELJA
V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGDONOVINO

C 2417/2

RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE

IGOR VRIŠER

C 2417/2

KNJIŽNICA „KRONIKE“
časopisa za slovensko krajevno zgodovino

ZVEZEK 2

IGOR VRIŠER

RAZVOJ PREBIVALSTVA
NA OBMOČJU LJUBLJANE

LJUBLJANA 1956

OHK - Zgodovina

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

C 2417/2

314(497.4 Ljubljana)

43000009407

COBISS •

K stroškom za to publikacijo je prispeval
OKRAJNI LJUDSKI ODBOR LJUBLJANA
ter s tem omogočil njen izid

Juni št. 9407/56

I.

Ob pripravah za izdelavo urbanističnega načrta mesta Ljubljane je bilo potrebno izdelati tudi analizo razvoja prebivalstva. Študija nima namena prikazati zgolj rast in padanje števila prebivalstva v mestu, njegovih predmestjih in v obmestju. Želel sem tudi nakazati nekatere posledice urbanizacije, razraščanje mesta in premikanje urbane meje ter njihovo odražanje na rast prebivalstva. Predvsem sem skušal očrtati posamezne cone mestnega vpliva okoli mestnega jedra, s čimer pa nikakor nisem imel namena razdeliti oziroma razbiti enotni kompleks mesta in njegovega obmestja.

Mesto predstavlja danes najvišjo obliko kulturne pokrajine, saj s svojimi elementi: sklenjenostjo in zaključenostjo, z določeno velikostjo in s tipičnim mestnim življenjem¹ družijo skoraj vsa področja človeškega delovanja, jih med seboj povezuje in preoblikuje ter jim daje novega duha (urban landscape, paysage urbain, Stadtlandschaft); vendar kljub svoji izraziti kulturno-geografski noti ne pomeni podreditve narave, ampak le več ali manj uspešno sožitje z njo.

Večina mest se v počasnem prehodu zrašča s svojo okolico. Osnovni elementi, ki karakterizirajo urbano naselje, se proti obrobju vedno bolj prepletajo z agrarnimi. Omejitev mesta zato ni odvisna od enega samega elementa, na primer zazidanosti, ampak še od vrste drugih. Kot merilo se je upoštevala rast prebivalstva,² pri čemer se je iz urbaniziranega ozemlja izločilo mesto z okoliškimi naselji, ki so izkazovala nadpovprečen dvig s porastom preko 15—20 %.³ Gostota prebivalstva je podobno kot gostota hiš ali procent zazidanosti ali celo stanovanjska gostota z naglim znižanjem nasproti okolici prav tako očrtovala iskano

¹ Bobek H.: Ueber einige funktionelle Stadttypen und ihre Beziehungen zum Lande. C. r. Congr. int. geogr. Amsterdam. 1938. T. 2. Sect. III a. p. 88.

² Mayer R.: Die Grenzen der Stadt Graz. Dreiundzwanzigster Jahresbericht des ersten Bundes-Realgymnasiums in Graz. Julij 1935. Graz.

³ Mayer o. c. p. 22.

mejo. Pogosto se je upošteval delež kmečkega prebivalstva.⁴ *Arnhold*⁵ je sestavil različne intenzitetne stopnje s kombinacijo gornjih elementov, ki so pri mestih sestavljeni iz številnih majhnih upravnih enot. Stopnje so pokazale prav zanimive izsledke. Od teh v prvi vrsti statističnih načinov se močno ločijo starejše metode, ki so pogosto vse preveč temeljile na individualnem ocenjevanju. *Hanslik*⁶ je izločil urbanizirano ozemlje na podlagi razlik med mestnim načinom poslovnega življenja, bivanja in prometa ter med podeželskim. *Geissler*⁷ na podoben način loči mestni način zidave od okoliškega. *Hassinger*⁸ je za vele mesta (primer Dunaja), ki imajo močno razvit notranji promet, postavil formulo, s pomočjo katere je zajel vsakodnevni promet, ki posreduje nihanje delovne sile med mestno periferijo in centrom. Nasprotno pa novejše metode ne upoštevajo več samo mestnega prometa, ampak predvsem vsakodnevno nihanje zaposlenih (ki jih vedno pogosteje označujejo z nazivom »pendlers«)⁹. Ameriška »Standard Metropolitan Areas« upoštevajo kot urbanizirano ozemlje vse tiste okraje, iz katerih gre dnevno v mesto preko 15% vseh zaposlenih, ob istočasni gostoti 150 prebivalcev/kv. miljo in zaposlitvi dveh tretjin vseh zaposlenih v nekmetijskih panogah.¹⁰

S pomočjo vse naštetih metod je možno potegniti mejo skozi urbanizirano okolico mest — obmestje, s čimer se pravzaprav na umeten način ločijo naselja na mestna in na podeželska, čeprav

⁴ *Shinkichi Yosimura*: The rate of land cultivation as an indication of the boundary of a large city with special reference to Tokyo. C. r. Congr. int. geogr. Amsterdam. 1938. T. 2. Sect. 5. p. 196-198.

⁵ *Arnhold H.*: Die Abgrenzung der Stadtlandschaft. Ein Beitrag zur Stadtgeographie und Raumplanung. Wissenschaftliche Veröffentlichungen des deutschen Instituts für Länderkunde. 12. Leipzig 1953.

⁶ *Hanslik E.*: Biala. Eine deutsche Stadt in Galizien. Wien-Teschen-Leipzig 1909. p. 85.

⁷ *Geissler W.*: Die Grosstadtsiedlung Danzig. Danzig 1918. p. 81-83.

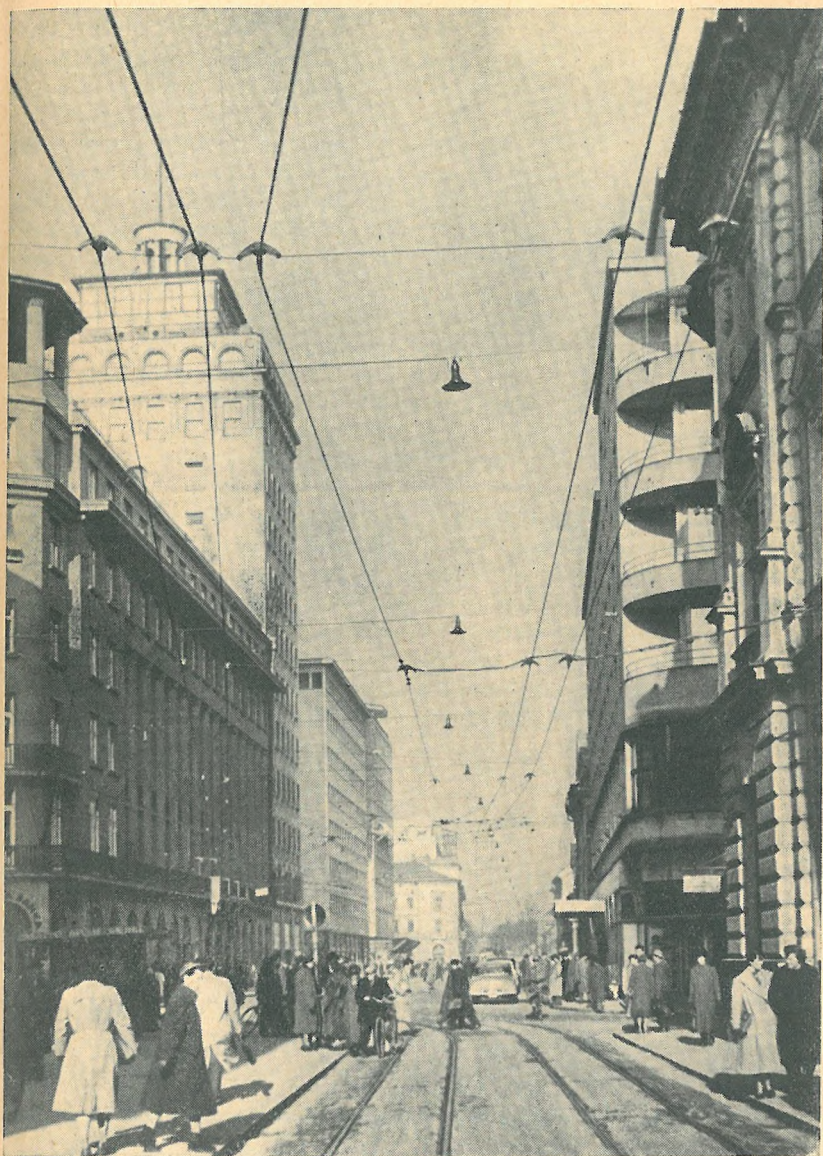
⁸ *Hassinger H.*: Beiträge zur Siedlungs- und Verkehrsgeographie von Wien. Mitt. geogr. Ges. Wien. 1910. p. 5-88.

Hassinger: Ueber Aufgaben der Städtekunde. Pet. Mitt. 1910/02. p. 289.

Hassinger: Grosstadtgrenzen erörtert an dem Beispiel Wien. Raumforschung und Raumordnung. Monatschrift der Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung. 1942. Heft 4/5.

⁹ *Meynen E.-Hoffmann F.*: Methoden zur Abgrenzung von Stadt und Umland. Geographisches Taschenbuch. Jahrweiser zur deutschen Landeskunde 1954/55. Wiesbaden.

¹⁰ *Bounstedt O.*: Neue Wege der regionalen Gliederung in der Statistik der USA. Allg. Stadt. Arch. 34. 1950. p. 162.

Mestno jedro, »city«, se je premaknilo z Mestnega trga na prostor pred glavno pošto

morda med njimi ni vidnih razlik. V nasprotju z administrativnimi mejami, ki so sicer bile zgodovinsko utemeljene, vse prepogosto toge in tuje stvarnim potrebam življenja, marsikdaj preozke, drugič zopet preširoke,¹¹ pa so se po gornjih metodah izvedene razmejivne močno približale dejanskemu stanju. Ker pa je bila potegnjena meja še vedno preveč enostranska, so jo uspešno nadomestili z razdelitvijo mestnega vplivnega področja na cone. Že od Schlüterja¹² dalje je »geografija mest« skušala razlikovati pri vsakem mestnem naselju ne le neposredno zunanjo mejo, ki so jo po zgoraj omenjenih metodah več ali manj uspešno začrtovali, ampak tudi cone mestnega vpliva v ožji in širši okolici. Od *mestnega središča* je bilo treba oddeliti okoliški venec močno urbaniziranih *predmestij*, ki so se ločila le po intenzivni rasti, po redkih reliktih nekdanjega podeželja in po manjši gostoti od starega mesta. Okoli teh dveh con, po Schlüterju¹³: 1. »Die eigentliche Stadt«, 2. »Der Kreis städtisch beeinflusster Siedlungen«, oziroma po Chabotu¹⁴ okoli »banlieue immédiate«, se je razvila vrsta še močno po mestu vplivanih naselij v »Gürtel der gewerblichen Beziehungen«¹³ oziroma v »zone d'influence«¹⁴. Urbanizacija je zajela naselja v različni meri, saj v coni srečamo tako mesta-satelite, kot tudi še kmečke vasi. Mestni vpliv, predvsem kulturni, trgovski in prometni, pa sega še veliko dalje, »ein weites Gebiet der Beziehungen zu Handel und Verkehr«, kot je to poslednjo cono krstil Schlüter,¹³ oziroma »la grande banlieue« po Chabotu; in predstavlja skrajno mejno področje, kjer se že prepletajo vplivi sosednjih mest med seboj¹⁵. Podobno delitev ima Milatz¹⁶, ki razlikuje

1. Städtische Zone,
2. Vorstädtische Zone,
3. Ländliche Zone,
4. Bäuerliche Zone.

¹¹ Primer občine Ljubljane pred letom 1935, ki je segala daleč na Barje, na mestu povsem tuj svet, ni pa vključevala urbaniziranih predmestij Viča, Zgornje Šiške in Most.

¹² Schlüter O.: Bemerkungen zur Siedlungsgeographie. Geogr. Z. 1899. p. 68. citirano po razpravi pod opombo 5.

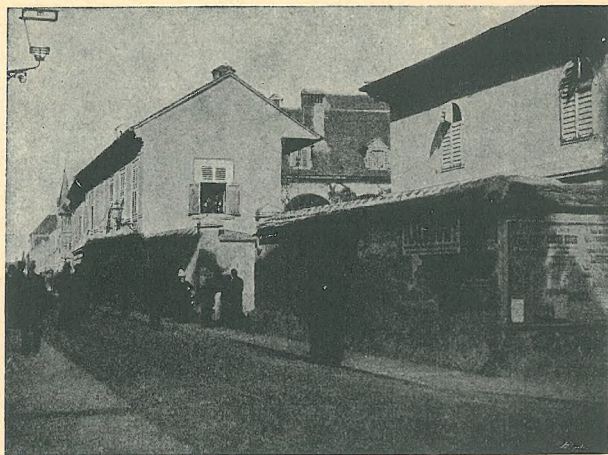
¹³ Schlüter: Bemerkungen... Geogr. Z. 1899. cit. po razpravi pod op. 9. p. 418.

¹⁴ Chabot, G.: Les villes. Paris 1948.

¹⁵ Touninen Oiva: Das Einflussgebiet der Stadt Turku in System der Einflussgebiete SW-Finnland. Fenia 71. 1949. p. 1-138.

¹⁶ Milatz F.: Der Verwandlungsprozess in der modernen Kulturlandschaft am Beispiel der westlichen Randzone des sächsischen Industriegebietes. Phil. Diss. Leipzig 1936. cit. po razpravi pod op. 5.

Relikti preteklih dob
v Kolodvorski ulici

Ker pri tem niso upoštevana industrijska naselja, ki pogosto predstavljajo v bližini velikih mest geografsko enoto zase, je *Arnhold*¹⁷ koncentrične pasove (cone), ki obdajajo mesto, še nadalje razdelil na:

1. Ackerbausiedlungen,
2. Ländliche Siedlungen,
3. Siedlungen mit intensiver Entwicklungstendenz,
4. Industriesiedlungen,
5. Vorstädtische Siedlungen,
6. Städtische Siedlungen.

Pravzaprav je s tem le *obmestje*, cono urbaniziranih naselij (druga cona po Chabotu) razčlenil na štiri tipe: na kmečka naselja, na podeželska naselja, na kraje z intenzivnim razvojem in na industrijska naselja.

Tudi okoli Ljubljane se širijo zgoraj navedene cone. Že *Bohinec*¹⁸ je leta 1926 izdelal shemo o razvoju ljubljanske mestne aglomeracije, pri čemer je razdelil mestno območje na 6 kolobarjev oziroma točneje rečeno, na: 1. city, 2. mestne okraje in 3. na tri kolobarje predkrajev.¹⁹ Ljubljana je od takrat napravila ogro-

¹⁷ *Arnhold* o. c. p. 96.

¹⁸ *Bohinec V.*: Ljubljanska mestna aglomeracija in njene antropogeografske meje. *Geografski vestnik* 1926/1, p. 30-32.

¹⁹ *Bohinec V.*: o. c. p. 32.

men skok v svojem razvoju, tako da moramo danes v resnici njeno vplivno območje na novo razdeliti. Njen novejši razvoj ni bil usmerjen v toliki meri v širino, kot predvsem v urbanizacijo ožje okolice. Po drugi strani se je njena skrajna vplivna sfera z razsulom Avstro-Ogrske povečala. Danes razlikujemo pri Ljubljani:

1. mesto,
2. ožje gravitacijsko območje — obmestje,
3. širše gravitacijsko območje.²⁰

Širše gravitacijsko območje predstavlja problem, ki ga bo morala slej ko prej rešiti široko zasnovana anketa²¹ za vsa mesta Slovenije. Prepletanje vplivnega območja Ljubljane s celjskim, mariborskim in z gorenjskimi mesti je eden osnovnih urbanističnih problemov, ki čakajo obravnave.

Nasprotno pa je ožje gravitacijsko območje Ljubljane več ali manj istovetno s prirodno-geografskim območjem (teritorijem) Ljubljane. Prirodni temelji Ljubljane in njene naselitvene osnove so bile že večkrat obravnavane.²² Ljubljana, ki leži v ozki dolini med obema karbonskima osamelcema Ljubljanskim gradom in Šišenskim vrhom, se je iz svoje prvotne zasnove postopoma širila na konglomeratno in prodnato Ljubljansko polje in na jug, na močvirnati glinasto-ilovnati svet Barja in njegovih pritokov. Barje je brez dvoma pomenilo pri razvoju mesta pravo aneikumensko bariero, ki je tudi stara naselja na njegovem obrobju (Trnovo, Vič, Rudnik) niti novejša kolonizacija 18. in 19. stoletja niso mogle zabrisati (Črna vas, Ilovca)²³. Gospodarsko sta sicer Ig in njegova

---

²⁰ »Die Bundesanstalt für Landeskunde« v Zahodni Nemčiji predlaga sledeče cone v »Stadtregion«:

1. Städtisches Kerngebiet
2. Verstädterte Zone
3. Randzone der Stadtregion

Citirano po razpravi pod op. 9, str. 423-424.

²¹ Podobno anketo je izdelal Tuoninen za mesto Turku. Gl. op. 15.

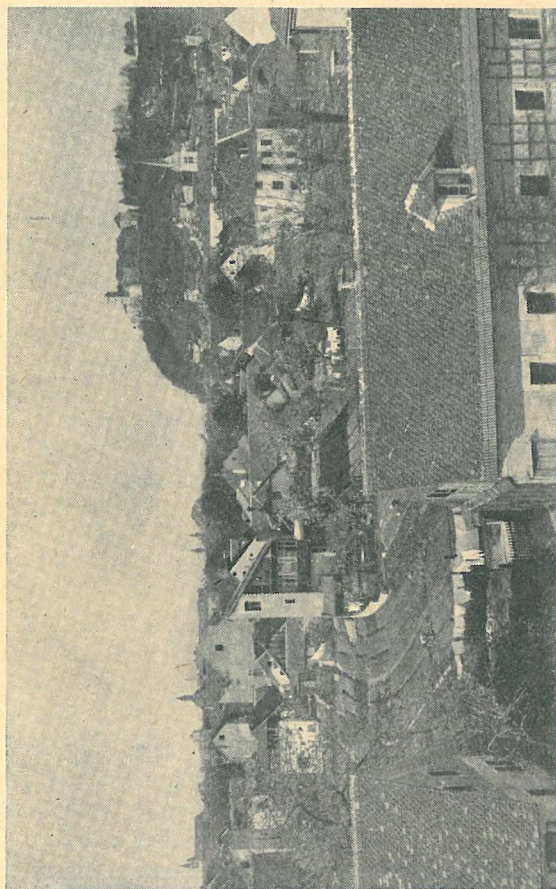
²² Seidl F.: Širokočelni los v diluvialni naplavinu Lj. barja. Carniola 1912.

Rus J.: Prirodne osnove v selišču ljubljanskega mesta. Geografski vestnik. IV. 1928.

Melik A.: Razvoj Ljubljane. Geogr. vestnik V/VI. 1929-30.

²³ Kljub velikim pričakovanjem se na Barju ni naselilo mnogo naseljencev. Tudi novejša doba ni prinesla pozitivne kolonizacije z izjemo tistih delov, ki so se vključili v mestno življenje.

Melik A.: Kolonizacija ljubljanskega Barja. V Ljubljani 1927.

Ljubljanska predmestja so še zelo neizgrajena: med zazidanimi ploskvami je najti precej nezazidanega sveta — Trnovo, pogled proti gradu

okolica težila vedno na Ljubljano, tvorila pa sta prirodno geografsko regijo zase, ki z Ljubljano ni imela nikoli prave zveze. Tudi novejši čas še ni medsebojne povezave ojačil in utrdil. Z vzhoda in zahoda zapira Ljubljano vrsta gričevja iz glinastih skrilavcev, predvsem karbonske starosti²⁴, ki se proti svojemu korenu, proti Posavskemu hribovju in proti Polhograjskim dolomitom vedno bolj širijo in ne delijo več Ljubljanske kotline na dve polovici, temveč jo tudi že zapirajo.²⁵ Na severu je še v tem stoletju bila Sava ne samo meja Ljubljanskega polja, ampak tudi urbanističnega vpliva mesta. Razvoj v nedavni preteklosti in sedanjosti pa vedno bolj priteguje v ožje gravitacijsko območje-obmestje naselja onstran Save, zlasti Črnuče z okoliškimi naselji, Tacen s Šmartnim in naselja onstran Sv. Jakoba: Podgorico, Nadgorico, Beričevo in Dragomelj.²⁶

Območje ljubljanske aglomeracije, če jo smemo tako imenovati, je na jugu zaprto po Ljubljanskem barju, na vzhodu po Posavskem gričevju, na severu po Šmartni gori in Rašici ter po goricah, ki se vlečejo proti Kamniški Bistrici: po Stražnem in po Soteškem hribu.

Ob prehodih iz prirodno geografskega območja Ljubljane na vzhodni in zahodni strani Ljubljanskega barja, pri Brezovici, Vnanjih in Notranjih goricah oziroma pri Škofljici, je nastala vrsta naselij, ki se brez vidne meje stikajo s kraji izven območja. Podobno ni razločno začrtane meje med Mednim in Medvodami, med Črnučami in Trzinom ter med Dragomljem in Domžalami, čeprav tudi tu obstoji ozek pas redko poseljenega sveta. Naselja Dol, Podgora, Kleče, Dolsko in druga na severnem bregu Save na skrajnem vzhodu so zaradi neugodnih zvez²⁷ z desnim bregom močno odmaknjena in z Ljubljano skoraj nimajo nobenih stikov. Podoben položaj ima naselje Javor, ki iz historičnih in predvsem prirodno-geografskih vzrokov teži na občino Polje, v resnici pa ga ne moremo prištevati v ožje gravitacijsko območje Ljubljane. Obravnava o urbanskih conah, o vsakodnevnem nihanju zaposlenih

²⁴ Rus J.: 1928, op. cit. p. 63.

²⁵ Rus J.: 1928, op. cit. p. 62.

²⁶ Bohinec V.: op. cit. p. 51.

²⁷ Prebivalci omenjenih naselij so že večkrat izrazili željo, da se proti Zalogu ali Podgradu zgradi preko Save most in se jim s tem omogoči boljša zveza z Ljubljano. Danes morajo uporabljati most pri Sv. Jakobu, kar je precejšen ovinek.

V predmestjih srečujemo tri zazidave: prvotno kmečko, predmestno XIX. stoletja in moderno stanovanjsko zazidavo iz dobe med obema vojnama — Tržaška cesta

med mestom in okolico,²⁸ o dovozu prehranitvenih artiklov na mestni trg, o koriščenju trgovin, socialnih in kulturnih institucij v mestu, bo pokazala, da je z urbanističnih vidikov administrativna meja mestnega teritorija v primeru Javorja preširoka. Brez dvoma bo tako temeljito zasnovana obravnava razčistila tudi druge probleme o obsegu ožje gravitacijske cone, zlasti za kraje, ki leže na obrobju ljubljanskega prirodno-geografskega območja oziroma v golovškem in polhograjskem hribovju.²⁹

Zaradi sorazmerno nehomogene sestave ožje gravitacijske cone — obmestja, ki tudi v primeru Ljubljane vključuje že majhne satelite kot Šentvid ali Polje, poleg izrazito kmečkih vasi, kakor so Glince ali Dobrunje, da ne navajam drugih, jo je treba pri obravnavi nekoliko razčleniti na podoben način, kot sta to storila *Arnhold*³⁰ oziroma *Bounstedt*³¹.

²⁸ Pogrešamo primerne izraza za tip delavca in uslužbenca, ki se vsakodnevno vozi na delo v mesto, in ki je v Sloveniji iz dneva v dan vedno bolj razširjen. Morda bi pri nas prevzeli angleški naziv »pendlers«, saj tudi Nemci uporabljajo izraz »Pendelwanderer«.

²⁹ Za primer navajam: Škofljico, Notranje in Vnanje gorice, Brezovico oziroma Orle, Podmolnik, Šujico, Stransko vas in Golo brdo.

³⁰ *Arnhold* op. cit. p. 96.

³¹ *Bounstedt*: razlikuje 1. Der Kernraum, 2. Das Verflechtungsgebiet, 3. Die verstärkerte Zone, 4. Die engere Randzone, 5. Die weitere Rand-

V ožji gravitacijski coni lahko razlikujemo:

1. *urbanizirana naselja*, ki so pokazala v svoji nedavni preteklosti zaradi intenzivnejše povezave z mestom ali zaradi industrializacije izredno rast (Šentvid, Poljane, Polje, Vevče, Stožice, Mala vas, Črnuče itd.) in

2. *agrarna naselja*, katerih stagnacija ali pa lahko napredovanje kaže, da se še niso otresla svojega kmečkega ali podeželskega značaja, četudi so nekatera zaradi bližine mesta gospodarsko in kulturno z njim sorazmerno tesno povezana.³² (Sostro, Zadvor, Podgora, Snebrje, Jarše itd.)

Skoraj vsi geografi — urbanisti razlikujejo v prvi coni, v *mestu* (die eigentliche Stadt)¹³ *staro mesto in mestno jedro* (städtische Siedlungen¹⁷, city¹⁹) od *predmestij* (vorstädtische Siedlungen¹⁷, faubourg, suburbs). Tudi v primeru Ljubljane narekuje historični razvoj in številne morfološke ter topografske razlike med staro Ljubljano in med njenimi sedanji predmestji Šiško. Vičem, Mostami, Štepanjo vasjo in Dravljami medsebojno ločitev kljub njihovi ozki medsebojni povezanosti in prepletenosti. Danes ne moremo več uporabljati naziva predmestje za Gradišče, Kapucinsko predmestje, Krakovo, Trnovo, Karlovško predmestje, Šempetrsko predmestje in Poljane³³. Razširitev mesta v preteklem in zlasti v sedanjem stoletju je zbrisala medsebojne razlike, ki so temeljile na fevdalni in terezijansko-jožefinski teritorialni ureditvi Ljubljane.³⁴ Edino še v historičnem smislu lahko pojmujeemo te *mestne dele* — četrti kot predmestja. Prav gotovo bo nadaljnji razvoj mesta kaj kmalu pripomogel, da bomo tudi sedanja predmestja prišteli med mestne četrti, podobno kot je že danes težko reči, ali sta Spodnja Šiška ali Stari Udmat predmestji ali ne.

zone, od katerih so poslednje tri smiselno v ožjem gravitacijskem območju.

Bounstedt: Die Stadtregion. Ein Beitrag zur Abgrenzung städtischer Agglomeration. Allg. Stadt. Arch. 37. 1953. p. 15.

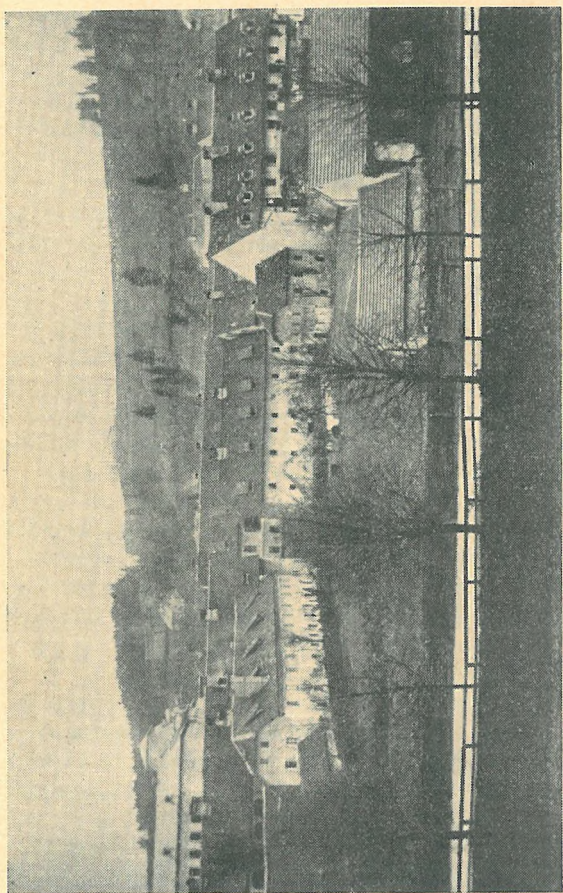
Die Stadt und ihr Umland. Raumforschung und Raumordnung. 1. 1953. p. 20. oboje citirano po razpravi pod op. 9. p. 421.

³² *Arnhold*: op. cit. p. 96. Po njegovi delitvi bi spadala pod urbanizirana naselja industrijska naselja in kraji z intenzivnim razvojem, pod agrarna pa kmečka (ackerbau) in podeželska (ländliche) naselja.

³³ *Melik A.*: Razvoj Ljubljane. Geografski vestnik V/VI. 1929/1930. p. 150-155.

Zwitter F.: Razvoj ljubljanskega teritorija. Geografski vestnik V/VI. 1929/30, p. 149-152.

³⁴ *Zwitter F.*: op. cit. p. 149-150.

Značilna predmestna zgradava XVIII. in XIX. stoletja — Poljane

Mestno območje je na ta način razdeljeno na:

I. *Mesto* (z mestnimi deli ali četrtmi)

1. mestno središče: staro mesto in mestno jedro,
2. sedanja predmestja

II. *Ožja gravitacijska cona* — obmestje:

3. urbanizirana naselja,
4. agrarna naselja:
  - a) polagrarna ali podeželska naselja in
  - b) agrarna ali kmečka naselja.

III. *Širša gravitacijska cona.*

Mestno središče običajno obsega staro mesto, združeno z novim mestnim jedrom, oziroma področje, na katerem imamo koncentracijo vsega mestnega življenja, največjo gostoto, zazidanost in zgoštitev trgovskih ter uslužnostnih obratov. Sedanja predmestja predstavljajo posamezne zaokrožene enote, ki se od mesta na eni in od urbaniziranih naselij po drugi strani ločijo po topografskih in morfoloških značilnostih, po sorazmerno mladi prepojitvi po mestnem življenju ter po vključitvi v komunalno in mestno prometno omrežje. Urbanizacija v mestni okolici je zajela naselja v različni meri. Industrija, dobre zveze z mestom in ugodni naselitveni pogoji so dali nekaterim še nedavno povsem kmečkim vasem že na pol mestni značaj. Po drugi strani so ravno industrijska naselja v obmestju pogosto zelo malo vezana na mesto in imajo povsem centripetalen pečat. Vključitev manjših satelitov³⁵ in urbanskih centrov v mestno območje pritegne tudi del na »centralni kraj«³⁶ vezanih agrarnih naselij. Pridružene kmečke vasi so predvsem gospodarsko navezane na mesto. V nekaterih primerih gravitirajo vasi le še iz prometno-geografskih razlogov na mesto oziroma na lokalni center v mestnem območju. Ta naselja ne spadajo več v ožjo gravitacijsko cono, čeprav so nanjo po sili prirodnih pogojev upravno vezane. (Že omenjeni primer vasi Javor.) Pomenijo prehod v širše gravitacijsko območje mesta. V nasprotju z naselji iz ožje gravitacijske cone, katerih osnovna karakteristika je, da njihovo prebivalstvo vsakodnevno komunicira z mestom, so prebivalci širše gravitacijske cone le še po občasnih potrebah vezani na mesto.³⁷

³⁵ Imenovana tudi mesta — sopotniki (»sputniki«). *Davidovič V. G.*: Planirovka gorodov. Moskva 1947).

³⁶ *Christaller W.*: Die zentralen Orte in Süddeutschland. Jena 1933.

³⁷ *Touninen*: o. c. p. 88-101.

Za razumevanje gibanja prebivalstva ni potrebno samo razlikovanje med posameznimi conami v mestnem območju, ampak tudi pregled upravnih izprememb. Popisi prebivalstva so pač bili prirejani vsakokratni administrativni ureditvi.

Upravna statistična razdelitev ljubljanskega območja je v zvezi s prvo hišno numeracijo od 10. III. 1770³⁸ in temelji na franciscejskemu katastru.³⁹ Katastralne občine se podobno kot kraji (naselja) načeloma niso delile⁴⁰, vendar se je ta princip ravno na mestnem teritoriju in njegovi neposredni okolici velikokrat kršil zaradi urbanizacije in razraščanja mesta. Nekaj časa po zadnji vojni je bil sploh opuščen. Vse številne upravne izpremembe so prav gotovo izraz novega naprednejšega gledanja, ki ne loči na umeten način mesta od svoje okolice in ga ne omeji z upravno pregrado. To pomeni iskanje nove poti, ki naj čim bolj poveže mesto z okoliškimi agrarnimi in polurbanskimi naselji v zdravo celoto.

Franciscejske katastralne občine so se dokončno utrdile leta 1825 oziroma 1826.⁴¹ Z marčno revolucijo je bila v Avstro-Ogrski po letu 1848 dotedanja razdelitev na gospodstva odpravljena. Zakon o razdelitvi Kranjske dežele na nove upravne enote je izšel 23. grudna 1849 z veljavnostjo od 1. prosinca 1850⁴² in je imel za svojo osnovo upravno razdelitev po katastralnih občinah in po seliščih.⁴³ Popis prebivalstva iz leta 1854 razlikuje »mesto Ljubljano od obmestja.«⁴⁴ Mestni teritorij je bil razdeljen na katastrske občine:

Ljubljano mesto	Karlovško predmestje
Gradišče	Poljansko predmestje
Kapucinsko predmestje	Šempetersko predmestje
Krakovsko predmestje	Trnovsko predmestje ⁴⁵

³⁸ *Zwitter F.*: Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stol. do današnjih dni. Geografski vestnik Ljubljana 1936. p. 26.

³⁹ *Miklavčič M.*: Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave. Inavg. disertacija. Lj. 1945.

⁴⁰ *Melik V.*: Naselja kot upravno-politična enota. Geografski vestnik 1948/49. Ljubljana p. 187/188.

⁴¹ *Miklavčič M.*: o. c. p. 6.

⁴² Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino z dne 23. grudna 1849, uredba 26, str. 16.

⁴³ Dež. zakonik in vl. list za kranjsko kronovino z dne 10. maliga travna 1850, uredba 92, str. 42-124. Glej tudi V. Melik o. c. op. 40.

⁴⁴ Dež. zakonik in vl. list za kranjsko kronovino z dne 10. maliga travna 1850, uredba 92, str. 60.

⁴⁵ Dež. zakonik in vladni list za kranjsko kronovino z dne 4. marca 1854, št. 5, str. 28.

Tudi naslednji popis z dne 31. decembra 1869 ima enako administrativno razdelitev.⁴⁶ Šele Winklerjeva prenumeracija ljubljanske občine 1876 je odpravila dotedanjo delitev na mesto in predmestja in jo nadomestila z razdelitvijo na okraje:

- I. Šolski okraj
- II. Šentjakobski okraj
- III. Dvorski okraj
- IV. Kolodvorski okraj

V. Predmestni kraji (predkraji): Hauptmanca, Hradeckega vas, Kurja vas, Ilovica, Karolinska zemlja, Črna vas.⁴⁷

Mestna občina odslej svoje notranje upravne razdelitve do leta 1945 ni izpremenila. Izjema so bile nekatere okoliške občine oziroma njih deli, ki so jih priključili mestu.

Prva tovrstna izprememba je iz leta 1892, ko so Tivolski gozd izločili iz katastralne občine Spodnja Šiška in ga priključili kapucinskemu predmestju.⁴⁸ Leto kasneje je bila razdeljena upravna občina Dobrunje. Dotedanja katastralna občina se je preuredila v katastralno in upravno občino Rudnik.⁴⁹ Prvi večji dokaz naraščajoče ekspanzije ljubljanske mestne aglomeracije je leta 1896 priključitev dela katastralne občine Udmata⁵⁰. Stari Udmata, kot ga običajno imenujejo domačini v razliko od Novega Udmata (sedanja katastralna občina Udmata), ima sedaj naziv katastralna občina Šempetrsko predmestje II⁵¹ in obsega ozemlje med dolensko železnico, Ljubljano, Njegoševo (Jegličevo) in Šmartinsko cesto. Leta 1914 je bila priključena katastralna občina Spodnja Šiška k mestni občini.⁵² Obseg mestnega teritorija je ostal potem neizpremenjen do 1929, ko imamo prve manjše korekture katastralnih občin. Iz k. o. Stožice se je izločilo ozemlje pokopališča pri Sv.

⁴⁶ Imenik krajev vojvodine Kranjske. Ljubljana 1874.

⁴⁷ *Fabjančič V.*: Imena ljubljanskih trgov in cest. Življenje in svet. 1928. Knjiga 4.

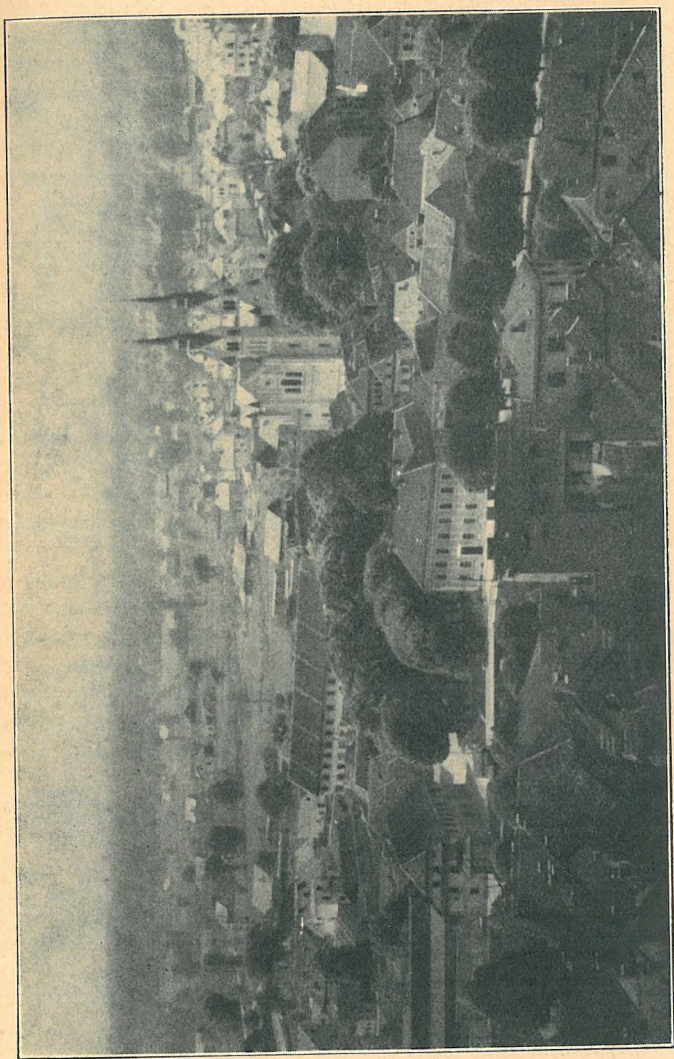
⁴⁸ Dež. zakonik za Kranjsko 1892. Uredba II/2 str. 6, 12. II. 1892.

⁴⁹ Dež. zakonik za Kranjsko 1893. Uredba II/9 str. 20, 29. I. 1893.

⁵⁰ Dež. zakonik za Kranjsko 1896. Uredba XXXIII/45 str. 154, 17. IX. 1896.

⁵¹ Preimenovanje ni razvidno iz Uradnega lista, vendar se iz ohranjenega reambulančnega katastra vidi, da je bilo ime uvedeno z razdelitvijo prejšnjega Udmata. Tudi nekateri starejši geometri se spominjajo preimenovanja.

⁵² Dež. zakonik za Kranjsko 1914. Uredba XII/23, str. 63.

Trnovsko predmestje se je le polagoma širilo na Barje zaradi neugodnih pogojev — Trnovo, pogled proti Barju

Križu na Žalah, ter nekaj parcel ob Titovi cesti.⁵³ Brez dvoma je bil obseg tedanjega mestnega upravnega teritorija preozek.⁵⁴ Mestne meje so bile umetno zadrževane. Vmesni prostor med mestom in sedanjimi predmestji se je vedno bolj polnil,⁵⁵ tako da ni bilo nobenega pravega razloga, da se okoliške občine Vič, Šiška in Moste ne inkorporirajo. Do priključitve je prišlo šele leta 1935 (1945), ker so se občine pred tem uspešno upirale. Razen teh treh občin je bil inkorporiran tudi del ozemlja k. o. Stožice in Ježica. Priključeno ozemlje je bilo preurejeno v k. o. Brinje. Obenem s priključitvijo k. o. Moste je bil le-tej dodan del k. o. Šmartno in sicer ozemlje med Kavčičevo in Šmartinsko cesto oziroma Jarško cesto (naselje Nove Jarše) ter ozemlje aerodroma iz k. o. Slape. Mestu je bila priključena tudi k. o. Štepanja vas, ki so jo izločili iz k. o. Dobrunje.⁵⁶

V ljubljanski okolici so še pred veliko priključitvijo iz leta 1935 dokončno preuredili k. o. Rudnik. Iz k. o. Štepanja vas je bil izločen kompleks parcel, ki obsega severni del naselja Rudnik in del južnega pobočja Golovca.⁵⁷ Leta 1933 so naselje Pržanj priključili Šentvidu. Pred tem je bilo del k. o. Dravlje.⁵⁸ V k. o. Kašelj sta bili leta 1936 inkorporirani naselji Podgrad in Gradovlje, ki sta bili prej v občini Dol.⁵⁹

Z osvoboditvijo se je opustila dotedanja razdelitev na upravne občine. Osnova razdelitve niso bile več katastralne občine, ampak so se upoštevali drugi činitelji. Z novo administrativno ureditvijo mestnega teritorija so priključili mestu bivše občine: Šentvid, Ježica, Polje in Rudnik ter naselja Fužine, Zgornja in Spodnja Hrušica, Bokalce, Hauptmanca, Črna vas in del naselja Lipe. Mesto je bilo razdeljeno na deset četrti.⁶⁰ L. 1946 sta izšla dva za-

⁵³ Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine. Uredba 2/11, str. 31. 23. XI. 1929.

⁵⁴ *Melik*: o. c. p. 129/130. Bohinc: o. c. p. 33.

⁵⁵ Uradna potrditev tega širjenja je ustanovitev samostojnega naselja Rožna dolina (Službeni list ljublj. in maribor. oblasti. Uredba 9/325, str. 624. 23. X. 1924), preimenovanje Zgornje Šiške v Šiško (Sl. list kralj. ban. uprave Drav. banovine, 29/325 str. 362, 11. IV. 1934).

⁵⁶ Službeni list kralj. ban. uprave Drav. banovine. 77/525, 25. IX. 1935, str. 719.

⁵⁷ Uradni list ljublj. in marib. oblasti. 84/788-4, str. 588, 7. IX. 1925.

⁵⁸ Službeni list kralj. ban. uprave Drav. ban. 73/469, str. 885, 12. IX. 1933.

⁵⁹ Sl. list kralj. ban. uprave Drav. ban. 95/765, str. 868, 25. XI. 1936.

⁶⁰ Uradni list SNOS in NVS v Ljubljani, 29/215, str. 127, 25. VI. 1945.

kona o upravni razdelitvi. Prvi je bil odložen, ⁶¹ drugi z dne 14. X. 1946 je stopil v veljavo.⁶² Leta 1948 je upravna ureditev razdelila Ljubljano na štiri rajone in tri kraje glavnega mesta Ljubljane.⁶³ Rajoni so bili: Center, Bežigrad—Šiška, Moste in Vič—Rakovnik, kraji pa Ježica, Polje in Šentvid. Ker je gradivo o popisu prebivalstva iz marca 1948 urejeno po tej upravni razdelitvi, je onemogočena vsaka primerjava s prejšnjimi popisi. Leta 1949 je bil zakon o upravni razdelitvi spremenjen. Ljubljana je bila razdeljena na 4 rajone in en kraj (Polje). Šentvid je bil izločen,⁶⁴ Ježica pa vključena v II. rajon. Nekoliko kasneje je postal kraj Polje peti rajon.⁶⁵ Naslednja velika reforma leta 1952 je dala upravni razdelitvi LRS povsem drugačno podobo. Nove občine so imele večji del svojih meja vsklajenih s katastralnimi občinami. Nekaj izjem je na urbaniziranem ozemlju v okolici Ljubljane, kjer so del k. o. Dobrova s Kozarji, del k. o. Šujica z Vrhovci in Bokalcami, del k. o. Glince z Gričem, del k. o. Podsmreka z »Majlondom«, del k. o. Tomišelj z Lipami in del k. o. Bizovik priključili MLO Ljubljana. Obe ostali občini Šentvid in Polje sta z izjemo zgoraj navedenih delov sestavljeni iz teritorialno neokrnjenih katastralnih občin.⁶⁶ Prihodnje leto 1953 je Uredba o dopolnitvi takih naselij, ki imajo enako se glaseča imena, preimenovala tudi nekatera naselja na teritoriju glavnega mesta Ljubljane. V občini Šentvid so bile Zapuže proglašene za samostojno naselje.⁶⁷ Bokalce in Vrhovci so se združili v eno naselje z imenom Vrhovci.⁶⁸ Zaradi razširitve Ljubljane so Dravlje, Grič in Štepanja vas prenehali biti samostojna naselja in so se združili z mestom.⁶⁸ Ker je naselje Lavrica v resnici le nekaj hiš okoli železniške postaje,⁶⁹ ki jih domačini ne razlikujejo od ostale Daljne vasi, sta bili obe naselji združeni pod imenom Daljna vas.⁶⁸

Temeljita preureditev vse upravne razdelitve je izvedena z novimi občinami (komunami). Gospodarski in politični razlogi so marsikje vplivali, da se je povsem opustila dosedanja razdelitev. Največji korak v to smer pa je preureditev Ljubljane, pri kateri

⁶¹ Uradni list LRS, 44/168, str. 175, 26. VI. 1946.

⁶² Uradni list LRS, 62/242, str. 251, 14. IX. 1946.

⁶³ Uradni list LRS, 9/55, str. 40, 23. II. 1948.

⁶⁴ Uradni list LRS, 8/36, str. 57, 1. III. 1949.

⁶⁵ Uradni list LRS, 55/206, str. 229, 25. X. 1949.

⁶⁶ Uradni list LRS, 11/38, str. 43-44, 19. IV. 1952.

⁶⁷ Uradni list LRS, 2/7, str. 24, 30. I. 1953.

⁶⁸ Uradni list LRS, 2/11, str. 28, 30. I. 1953.

⁶⁹ Krajevni leksikon Dravske banovine. Lj. 1937.

naj bi se z novo teritorialno razdelitvijo zbrisala preostra meja med mestom in okolico. Osnova nove ureditve naj bo vedno bolj živa gospodarska, politična in kulturna povezanost med mestom in vasjo.⁷⁰

III

Stalne popise prebivalstva so vpeljali že s terezijanskimi reformami. Obenem z vojaškimi konskripcijami se je izvršila vsakokratna cenitev prebivalstva. Štetja na tej podlagi so bila do l. 1850. Popisne pole so se po potrebi še naknadno dopolnjevale, tako da rezultati niso točni in ne ustrezajo dejanskemu stanju.⁷¹

Dne 23. marca 1857 je bil izdan šele prvi zakon o ljudskih štetjih, nato se je 31. X. 1857 vršil popis stalnega prebivalstva (tako imenovanega domačega prebivalstva). Upoštevane pa niso bile dovolj razlike med prisotnim in stalnim prebivalstvom, zaradi česar popis ni primerljiv z ostalimi.⁷²

Naslednji popis iz leta 1869 je vodila »K. k. Statistische Zentralkommission«. Izdelan je bil nov zakon (od 29. marca 1869), po katerem se je popisovalo prisotno prebivalstvo.⁷³ Popis je zanesljiv in sodoben. Izveden je bil 31. decembra 1869.

Čez enajst let, 31. decembra 1880⁷⁴, kot je bilo v zakonu z dne 29. marca 1869 določeno, se je vršil nov popis, ki razen nekaterih novih podatkov ni prinesel bistvenih sprememb. Ker je bila medtem v Ljubljani izvršena prenumeracija in se mesto ni več delilo po katastralnih občinah na Ljubljana mesto in predmestja, temveč na štiri okraje in predkraje, je tudi popis prilagojen izpremembi. Mestno ozemlje v ožjem smislu je bilo razdeljeno na štiri okraje (Viertel): prvi, Šolski okraj, je obsegal k. o. Poljane in del k. o. Mesto do sedanje Stritarjeve ulice. Omejevala ga je Ljubljanica, Gruberjev prekop in grajsko sleme. Drugi, Šentjakovski okraj, je obsegal Stari in Mestni trg ter Prule. (Del k. o. Mesto in del k. o. Karlovško predmestje). Dvorski okraj je omejevala sedanja

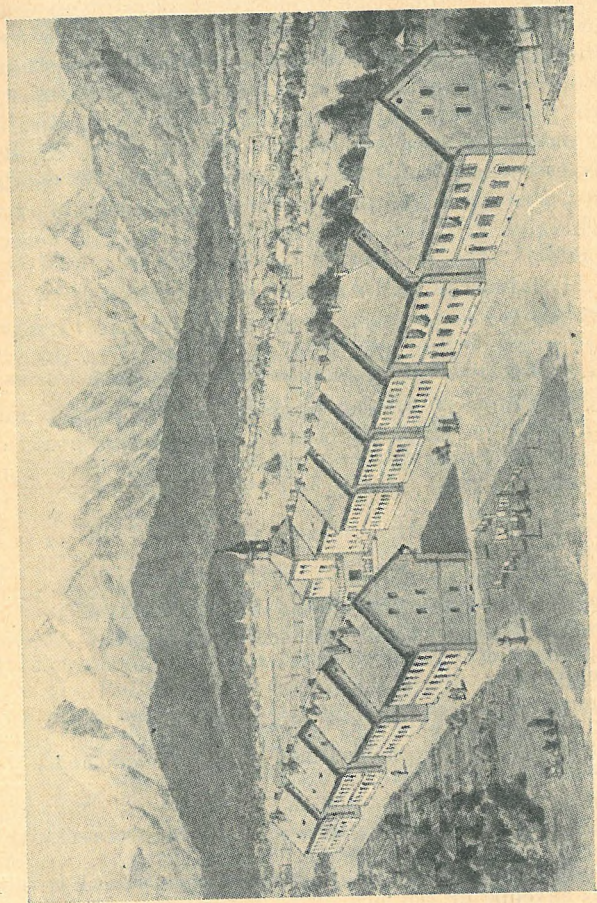
⁷⁰ *Kardelj E.*: Neka načelna pitanja izgradnje komuna. Komuna. 1954, okt. št. 1.

⁷¹ *Pipp L.*: Statistični pregled. Starostna razdelitev prebivalstva Ljubljane po ljudskem štetju iz l. 1857. Kronika slov. mest. I. 1934. p. 238.

⁷² *Zwitter F.*: Prebivalstvo na Slovenskem ... o. c. p. 55.

⁷³ *Pipp L.*: Starostna razdelitev prebivalstva po popisu z dne 31. dec. 1869. Kronika slov. mest. II. 1935/2. p. 126-127.

⁷⁴ *Pipp L.*: Starostna razdelitev prebivalstva po popisu z dne 31. dec. 1869. Kronika slov. mest. II. 1935/4. p. 300.

Začetek Bežigrada je Hrameniška kolonija

Čopova ulica, Cankarjeva ulica, Tivolski gozd, Cesta III v Rožni dolini, Idrijska ulica in Ljubljana. (K. o. Gradišče, del k. o. Mesto, del k. o. Kapucinsko predmestje, k. o. Krakovsko predmestje in del. k. o. Trnovsko predmestje). Kolodvorski okraj je obsegal ozemlje med k. o. Spodnja Šiška, k. o. Brinje, k. o. Šentpetersko predmestje II in Ljubljano do sedanje Čopove in Cankarjeve ulice. (K. o. Šentpetersko predmestje I, del k. o. Kapucinsko predmestje). Najbolj pestro podobo so imeli tako imenovani »predkrajci«, ki so združevali naselja: Kurja vas, Hradeckega vas, Ilovca, Rakovnik, Hauptmanca in Črna vas.⁷⁵ Razdelitev na okraje je ostala vse do osvoboditve. Prav tako se tudi način popisovanja ni izpremenil. Popisi prebivalstva so bili v Avstro-Ogrski vsakih deset let: 31. decembra 1890,⁷⁶ 31. decembra 1900,⁷⁷ 31. decembra 1910,⁷⁸ v Jugoslaviji pa 31. januarja 1921⁷⁹ in 31. marca 1931.⁸⁰

Po osvoboditvi se je vršilo prvo ljudsko štetje 15. marca 1948. V nasprotju s prejšnjimi popisi je imel slednji za osnovo stalno prebivalstvo. Navedbe za prisotno prebivalstvo hrani Zavod za statistiko neobdelane. Upravno območje mesta je bilo razdeljeno na štiri rajone in na tri kraje, zaradi česar danes praktično tega štetja na mestnem področju ne moremo primerjati z nobenim

---

⁷⁵ S priključitvijo Starega Udmata in Spodnje Šiške sta se osnovala še dva okraja.

⁷⁶ »Specialni repertorij krajev na Kranjskem. Na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva z dne 31. dec. 1890.« Wien 1894.

⁷⁷ »Leksikon občin, kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900.« VI. Kranjsko. Na Dunaju 1906.

⁷⁸ »Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden und Ortschaften Oesterreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 nebst vollständigen alphabetischen Namensverzeichnis.« Hrsg. von der k. k. Statistischen Zentralkommission in Wien, 1918.

⁷⁹ Za mesto in nekatera naselja sem uporabil podatke iz študije dr. Bohinca (gl. op. 18), ker »Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januarja 1921 god. Sarajevo 1924.« ne navajajo podrobnejših rezultatov. Gradivo tega popisa je bilo uničeno in so zato navedbe dr. Bohinca toliko bolj dragocene. Gradivo, ki ga hrani MALJ, ni originalno gradivo popisa, temveč je to »popis stanovanj, poslovnih prostorov in navzočega prebivalstva«, ki ga je izvedla mestna uprava 20. 12. 1921. To je skoraj leto dni kasneje kot uradno štetje. Podatki za l. 1921, ki jih kasneje navajam za mesto, so zaradi tega statistično netočni. Uporabil sem jih vseeno, ker nam v določeni meri vendar objektivno prikazujejo takratne razmere.

⁸⁰ Splošni pregled Dravske banovine. Pripredil državni statistični urad v Zagrebu, Ljubljana 1939.

drugim. Edino v okolici, kjer so bila naselja najmanjše zbirne enote, je primerjava možna. Rezultati poslednjega štetja od 15. marca 1953 še niso publicirani. Gradivo, ki ga priobčujem, so šele predhodni prekontrolirani rezultati.⁸¹ Obdelani so po katastralnih občinah in jih lahko primerjamo z ostalimi popisi. Bolj neugodno je, da imamo med štetjem iz leta 1931 in 1953 22 let dolgo razdobje. Ravno v tem času je doživela Ljubljana zaradi vojne, socialne in gospodarske preobrazbe dalekosežne izpremembe.

Obžalovati je, da imata povojna popisa za svojo osnovo le stalno prebivalstvo (trajno prisotno + začasno odsotno). Urbanist mora pri svojem delu upoštevati vse prebivalstvo, ki dejansko živi v mestu, in ne samo tisto, ki tam stalno prebiva.⁸² Začasno prisotni prebivalci v prav enaki meri bremene mestno komunalo, trgovine, socialne institucije, šole, prometne naprave itd. kot stalni prebivalci. Lahko celo predvidevamo, da bo odstotek prisotnih prebivalcev v mestu ves čas približno enako visok, razen kolikor bi se zvečala kapaciteta bolnic, zavodov, šol oziroma drugih ustanov. Na teritoriju MLO mesto, je po popisu iz leta 1953 prišlo na 115.948 trajno prisotnih prebivalcev 11.816 začasno prisotnih ali 7,9 % vsega prisotnega prebivalstva. Na celotnem teritoriju mesta Ljubljane pa se zaradi večjega deleža kmečkih naselij ta delež nekoliko zniža, namreč na 6,9 %. Nasprotno pa se na območju mesta in predmestij (geografsko vzeto) dvigne na 10,3 %. Leta 1948 je bil delež začasno prisotnega prebivalstva od vsega prisotnega na takratnem teritoriju Ljubljane 9,5 % (v Mariboru 7,5 %), leta 1931 pa v obsegu takratne Ljubljane 11,2 %. Pomen prisotnega prebivalstva nam pokaže njegov delež v nekaterih k. o. kot na primer v k. o. Šentpetersko predmestje II. (Stari Udmat), kjer imamo ljubljanske bolnišnice, in se zato zviša njegov delež na 60,5 %. Podoben primer je v k. o. Šentpetersko predmestje I (14,4 %), oziroma v k. o. Poljansko predmestje (18,4 %), kjer imamo številne internate. Delež začasno prisotnega prebivalstva se v Ljubljani mestu giblje od 9—11 % od vsega prisotnega prebivalstva, v urbaniziranih naseljih pade na 2—4 %, v agrarnih pa pod 1 % ali ga sploh ni. Do neke mere nam je zato lahko začasno prisotno pre-

⁸¹ »Zavod za statistiko in evidenco LRS« mi je že pred objavo definitivnih rezultatov omogočil uporabo podatkov, za kar se najlepše zahvaljujem tov. Stanetu Zrimcu, ki mi je tudi v ostalem veliko pomagal pri sestavljanju referata.

⁸² Klemenčič V. je v svoji študiji »Rast prebivalstva na slovenskem Koroškem«, Geogr. vestnik XXI/V. 1952, prav tako opozoril na velik pomen razlike med prisotnim in stalnim prebivalstvom.

bivalstvo celo indikator za stopnjo urbanizacije. Nekaj primerov (popis iz l. 1953):

k. o.	%	k. o.	%
Mesto	6,1	Kozarje	1,6
Kapucinsko predmestje	8,5	Kašelj	0,7
Krakovsko predmestje	5,4	Šmartno pod Šmarno goro	0,1
Gradišče	11,9	Stanežiče	1,0
Trnovsko predmestje	13,2	Glince	0,7
Karlovsko predmestje	7,2	Bizovik	0,1
Poljansko predmestje	18,2	Šmartno ob Savi	0,3
Šentpetrsko predmestje I.	14,4	Zadobrova	0,2
Šentpetrsko predmestje II	60,2	Javor	0,0
Spodnja Šiška	9,7	Sostro	0,5
Štepanja vas	1,6	Dobrunje	0,4
Udmat	5,9	Podmolnik	0,0
Zgornja Šiška	4,1	Nadgorica	0,0
Dravlje	7,8	Podgorica	1,3
Vič	3,8	Gameljne	0,0
Moste	3,7	Dragomelj	0,0
Ježica	2,2	Beričevo	0,0
Stožice	2,8	Kleče	0,0
Šentvid	2,8	Podgora	0,0
Vižmarje	3,6	Dol	0,0
Vrhovci	6,4	Lanišče	1,0
Slape	4,6	Brezovica	0,0
Rudnik	1,4	Rašica	0,0
Tacen	1,6		

V toku razvoja pridobiva posamezno naselje vedno več centralnih funkcij⁸³ in z njimi vred se množe institucije, ki imajo svoje zaledje na veliko širšem ozemlju, kot je mestni teritorij (bolnice, internati, razni mladinski domovi itd.). Njim ustrezno raste število začasno prisotnih prebivalcev.

Praviloma bi morali poleg trajno prisotnega in začasno prisotnega prebivalstva upoštevati še začasno odsotno prebivalstvo, ki obdobjno prav tako napolni mesto. Ljubljano bi teoretično torej lahko bremenilo:

	1931		1948		1953	
trajno prisotnih	52.795	87,6 %	109.512	86,5 %	134.941	89,6 %
začasno prisotnih	6.550	10,8 %	11.583	9,1 %	12.172	8,0 %
začasno odsotnih	975	1,6 %	5.583	4,4 %	3.548	2,4 %
skupaj	60.320	100,0 %	126.678	100,0 %	150.661	100,0 %

(V mejah vsakokratnega upravnega območja.)

⁸³ Christaller W.: Das Grundgerüst der räumlichen Ordnung in Europa. Die Systeme der europäischen zentralen Orten. Frankfurter Geographische Hefte. 1950. 1. Frankfurt a. M.; 1950. p. 7-13.

Mlajša kolonizacija v Mestnem logu je bila pogosto odsev socialnih razmer kapitalistične dobe — Kolonija Sibirija ob Cesti dveh cesarjev

S širjenjem mesta izgube mestna naselja polagoma samostojen in nasproti svoji okolici zaključen značaj. Že veliko prej je izgubilo naselje svoj sredobežni značaj v gospodarstvu kot ga imajo na primer kmečke vasi in dejavnost domačinov ni več osredotočena zgolj na polje. Druga faza vključevanja naselja v mesto je njegova urbanizacija, ki jo na zunanost spremlja zraščanje z mestnim uličnim sistemom. Nekaj časa naselje še ohrani stari sistem numeracije, medtem ko ga od strani obdajajo nove, na pol izgrajene ulice. Kasneje se izvede prenumeracija in se uvede ulični sistem za celotno naselje, kar pa ni nujno povezano z administrativno priključitvijo. Spodnja Šiška je bila inkorporirana leta 1914, prenumeracija pa se je dokončno izvedla šele leta 1924.⁸⁴ Nasprotno je bila Rožna dolina istočasno z ustanovitvijo kot samostojno naselje numerirana. Namesto starih številok naselja Glince je bil uveden ulični sistem z značilnim imenovanjem ulic po številkah.⁸⁵ Primer za vmesno fazo, ko imamo poleg samostojnih naselij že ulični si-

⁸⁴ Uradni list za ljubljansko in mariborsko oblast. 116/369 z dne 28. X. 1924. p. 702.

⁸⁵ Uradni list za ljubljansko in mariborsko oblast. 99/325 z dne 23. X. 1924. p. 624.

stem, je danes k. o. Stožice, kjer se poleg naselij Stožice, Mala vas, Tomačevo in Jarše širi polagoma tudi ulični sistem v občino (Stoženska ulica, Jarška cesta itd.). Danes je dejansko že skoraj nemogoče izluščiti prvotna naselja in so tudi navedbe o prebivalstvu dokaj negotove, ker se ne nanašajo na isti teritorij. K. o. Brinje, ki ima že zelo predmestne poteze, sem zaradi tega moral prišteti k urbaniziranim naseljem. Podoben primer so Nove Jarše, ki niso nikoli prejele statusa samostojnega kraja in se razprostirajo s svojimi ulicami v štiri različne k. o. Stožice. Brinje, Moste in Šmartno ob Savi. Brez dvoma bi bilo najbolje, če bi jih rekonstruirali kot samostojno naselje, vendar to ni mogoče, ker ni ohranjeno popisno gradivo. Iz istih razlogov sem prišel k Šmartnemu nazaj leta 1935 Mostam priključeni del in ima k. o. Šmartno 401 prebivalca več kot jih je po sedanji upravni razdelitvi dejansko tam. Popis iz leta 1931 še loči v k. o. Dravljje poleg istoimenskega naselja tudi kraj Zapuže. Toda že popis leta 1948 je nezanesljiv in se vidi, da so bržkone k naselju prišteli tudi nekaj ulic, ki so nastale med obema naseljema.³⁶ Podobno redukcijo sem moral izvršiti v primeru Rudnika, kjer je bil pred letom 1896 del naselja v k. o. Štepanja vas.³⁷ Tudi Udmat je bil razdeljen.

Poseben primer predstavljajo naselja, ki v razliko od dosedanjih niso izpremenila svoje strukture zaradi povezave z mestnim uličnim sistemom. Zgostitev in združitvev z okoliškimi vasi je pospešila bližina mesta,³⁰ pomen naselja kot centralnega kraja³⁶ in industrializacija.³⁰ Po svojem značaju predstavlja tak kraj že majhnega mestnega satelita, čeprav je za primere v ljubljanski okolici še težko uporabljati ta naziv. Aglomeracija Šentvida je danes združena iz tesno zraščениh naselij Šentvid, Poljane, Trata, Podgora, Pržanj in se na široko stika z Gunceljami, Brodom in predvsem z Vižmarji. Podatki tudi tu niso vselej zanesljivi. Polje nasprotno še ni v toliki meri zraščeno z Vevčami, Studencem in Zgornjo Zadobrovo, čeprav tudi tu zaznamujemo zgoščevanje in urbanizacijo. Še težje se je opredeliti v primeru Črnuč in njim nasproti ležečim Stožicam, Mali vasi in Ježici.

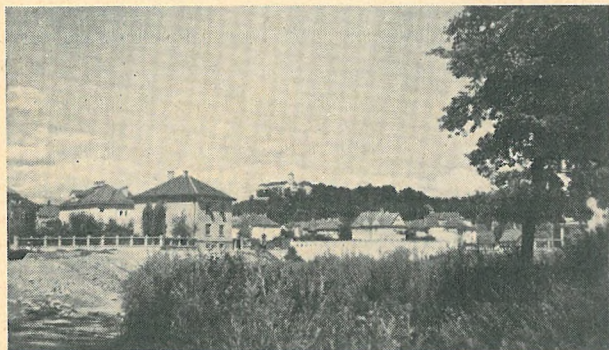
Nekaka izjema so naselja, ki so v novejši dobi močno porasla in segla preko svojega nekdanjega obsega iz svoje katastralne občine v sosednjo.⁴⁰ Najizrazitejši primer je Ježica, kjer danes pre-

---

³⁶ Po uredbi iz leta 1953 (Uradni list 2/7, z dne 30. I. 1953 p. 24) so Zapuže samostojno naselje v k. o. Šentvid; prvotno naselje v k. o. Dravljje je bilo priključeno k mestu.

biva 601 prebivalec v k. o. Stožice. Podobno sega Kamna gorica iz k. o. Glince v k. o. Dravlje.

Vojaštvo je bilo vodeno pod Avstro-Ogrsko kot posebna skupina med prisotnim prebivalstvom. Pri popisu l. 1931 je vojaštvo prav tako vključeno med prisotno prebivalstvo. Nasprotno pa sta obe povojni štetji šteli med prisotne prebivalce le aktivno vojaštvo, kadrovice pa so popisali v domačem kraju. Zato obstoje določene razlike med štetji. Pri obdelavi sem vojaštvo zato tudi izločil.

Mirje je najizrazitejša vilška četrt v Ljubljani; danes se širi v Kolecijo — Pogled iz Kolecije na grad

Brez dvoma se upravne meje močno razlikujejo od geografskih oz. od urbanističnih. Za njihovo določitev je potrebno poznanje osnovnih števnih enot: naselij ali vsaj k. o. Šele na ta način se morejo iz strnjene kompleksa mesta in obmestja izločiti cone mestnega vpliva. Nasprotno pa nam prav nič ne pove število prebivalstva za vsakokratni upravni teritorij mesta. Pri Ljubljani še toliko manj, ker so bile njene administrativne meje z urbanističnega gledišča neprimerne oziroma so se pogosto izpreminjale.

Leto	Razlika v letih med popisi	St. preb.	Index	% porast med popisi
1869	11	22.593	100,0	16,3
1880	10	26.284	116,3	15,8
1890	10	30.505	135,0	19,8
1900	10	36.547	161,7	27,7
1910	11	46.630	206,2	15,0
1921	10	53.294	235,9	12,1
1931	17	59.765	264,3	102,5
1948	5	121.050	534,4	12,7
1953	5	147.113	652,3	

IV.

Urbanizacija je osnovni element vsake mestne in obmestne pokrajine. Od nje je odvisen razvoj posameznega naselja in njegovega prebivalstva. Zato tudi ne smemo obravnave gibanja prebivalstva v mestu in v njegovi okolici ločiti od pojavnosti urbanizacije. Upoštevati jo moramo pri osnovni razdelitvi naselij na mestna in obmestna, na urbanizirana in agrarna. Raziskovati stopnjo urbanizacije sicer prehaja okvir tega referata, vendar sem jo skušal čim bolj upoštevati, kajti zgolj rast prebivalstva nam pogosto daje preveč enostransko podobo. Za osnovo razdelitve sem uporabil naslednjo tabelo, ki sem jo sestavil na podlagi analize naselij v ljubljanski okolici:

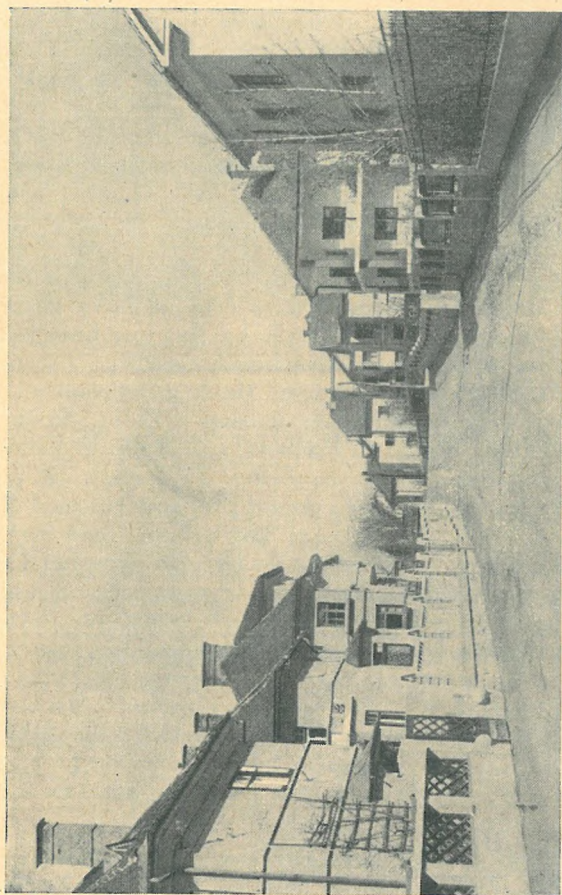
Enota	Mestno središče	Predmestja	Urbaniz. naselja	Polagrarna naselja	Agrarna naselja
% kmečkega prebiv.	pod 1 %	pod 4 %	5—10 %	10—30 %	nad 30 %
zaposleni v svobodnih poklicih in v drž. org. ⁸⁷	30—40 %	15—30 %	5—15 %	5—10 %	pod 5 %
rast preb. 1869—1953 v %	do 250	1. nad 1100 2. 500—900 3. 300—400	250—600	40—200	—40 do +20
rast preb. 1931—1953 v %	10—50	20—80	10—30 70—300	10—60	pod +20
gostota preb. na 1 ha	nad 70	1. 30—70 2. 8—14 3. 4—7	2,2—5,0	0,9—2,5	pod 0,9
gostota hiš na 1 ha	nad 2,00	0,80—3,00	0,35—1,60	0,25—0,70	0,01—0,25
število preb. na hišo	nad 18,0	9,0—18,0	6,5—9,0	pod 6,5	pod 6,5
štev. preb. na gospodinjo	2,50—3,00	2,80—3,15	3,20—3,50	3,40—4,00	nad 3,80

(Glej tudi citirana dela pod opombami 5, 9, 20 in 31.)⁸⁸

⁸⁷ Izbral sem svobodne poklice in državne organe kot pokazatelj, ker predstavljajo tisto panogo zaposlitve, ki se morda še najbolj približuje centralnim funkcijam. Pod državnimi organi razumemo državno upravo in ostale proračunske ustanove.

⁸⁸ Kriterije za razdelitev prebivalstva na mestno in na podeželsko obravnava *Miloš Macura*: Kriterijum za razgraničenja gradskog i seoskog stanovništva. Statistična revija. Godina IV. December 1954, 3/4.

Klemenčič V.: Urbanizacija okolice Kamnika. G. V. Ljubljana 1953.

Bežigrad je najmlajše ljubljansko predmestje

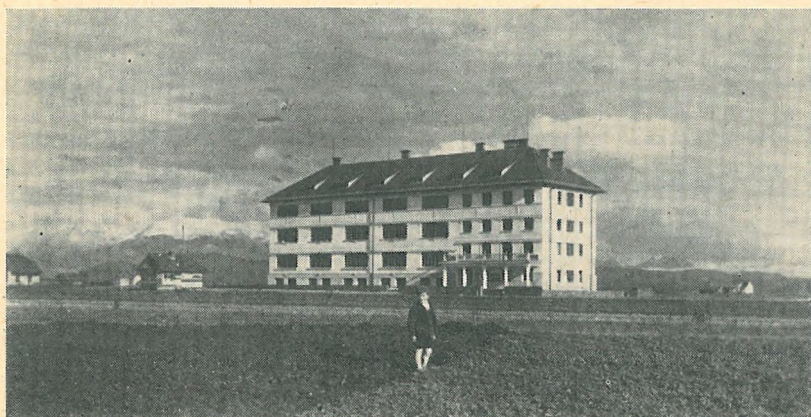

Le tako prostorno in časovno, z upoštevanjem osnovnega go-
nilnega činitelja mestne pokrajine — urbanizacijo lahko pravilno
opišemo razvoj prebivalstva v vsakem naselju ali mestni četrti.

Pri Ljubljani zasledimo značilno stagnacijo cityja — skrajno
stopnjo urbanizacije —, ki jo poznajo vsa večja mesta, edino v
starem mestu, v I. četrti. Ostale četrti so se razvijale zadnjih 100
let z umerjenim porastom do 300 % ali povprečno 1—2 % na leto,
čeprav so tudi tu izjeme. (III. četrt med 1900/1910 za 9,47 % na
leto.) Na splošno kažejo mestne četrti vedno bolj umerjeno rast,
če že ne stagnacijo. Povsem drugačno je gibanje prebivalstva v
predmestjih: Stari Udmat, Sp. Šiška, Novi Udmat, Trnovo, Vič,
Moste in Dolenjsko predmestje, kjer je prebivalstvo močno poraslo
v popotresni dobi od 1895—1910, oziroma v mlajših predmestjih:
Bežigrad, Zg. Šiška, Štepanja vas in Dravlje, ki so se razvila šele
v poslednjih desetletjih. Nekatera so celo na novo nastala (Beži-
grad). Tolikšen porast prebivalstva, kot pri predmestjih, zasledi-
mo edino še pri nekaterih urbaniziranih naseljih: Tacen, Poljane,
Pržanj, Trata, Gunclje, Vižmarje, Brod z jedrom v Šentvidu;
Studenc, Vevče, Zg. Zadobrova z jedrom v Polju; Stožice, Ježica,
Mala vas, Črnuče, Gmajna in Podboršt; ali Rudnik, Vrhovci, Fuži-
ne in Jarše. Sporni primeri so Zalog, Zg. Kašelj, Sp. Zadobrova,
Kozarje in Daljna vas, ki imajo porast prebivalstva med 200—350%
(1869—1953), torej skoraj enakega kot urbanizirana naselja, ven-
dar je njihova notranja struktura še izrazito agrarna. Uvrstil sem
jih zato tudi med slednje. Značilno za rast urbaniziranih naselij
je, da so porasla v novejšem času, predvsem po prvi svetovni
vojni, s povprečnim letnim porastom preko 5 %. Izjema so stara
vaška središča, ki so že prej izpremenila svojo strukturo (Šentvid).
Pri agrarnih naseljih moramo tudi pri obravnavi prebivalstva iz-
ločiti tista, ki iz geografsko-prometnih razlogov stagnirajo ali na-
zadujejo (—40 %). Običajno so ta naselja obenem že na skrajnem
robu obmestja ali celo onstran ožje urbane meje in so na mesto
vezana zgolj upravno.⁶⁹ Pri ostalih agrarnih naseljih imamo umer-
jen porast do 200 % (srednji porast 53,09 od 1896), pri čemer
vpliva na rast prebivalstva poleg prirodnega prirastka v novejšem
času vedno bolj bližina mesta. Povprečni letni porast niha
med +1,50 % do —1,00 % in le izjemoma se dvigne nad 2,00 %.

Med leti 1869 do 1890 je rast prebivalstva v Ljubljani in njeni
okolici še zelo umerjena. Večji porast (preko 30 %) imajo le ne-

⁶⁹ Javor, Besnica, Zagradišče, Češnjica, Orle, Šent Pavel, Podlipoglav, Razori, Komanija, Draževnik, Toško čelo, Stranska vas, Šujica, Rašica, Dol, Videm, Podgora, Podboršt pri Vidmu, Kleče.

Nova šola v Zgornji Šiški je bila prvotno na povsem nezazidanem svetu; današnja podoba je močno spremenjena

katera predmestja: Stari Udmat, Sp. Šiška, Vič, Trnovo, Dolenjsko predmestje in seveda obe mlajši mestni četrti III in IV. Bežigrad v tem obdobju pravzaprav šele nastane (hiše ob Titovi cesti in kolonija ob Hramilniški ulici). Tudi nekatera urbanizirana naselja (Šentvid, Studenec, Vevče, Zg. Zadobrova, Ježica, Rudnik in Fužine⁹⁰ ter Podboršt in Gmajna) že naraščajo. Vsa ostala naselja kažejo s svojo umerjeno rastjo (do 20%) tipične poteze rasti prebivalstva v agrarnih naseljih. V hribovitem svetu se prične uveljavljati depopulacija, ki se nadaljuje do današnjih dni. (Šent Pavel, Javor, Besnica, Zagradišče, Podgrad, Toško čelo, Sela pri Rudniku.)

Popotresno obdobje 1895—1910, če ga smemo tako imenovati, je za mestno središče in predmestja doba največjega porasta (preko 100%). Mlajša predmestja, z izjemo Bežigrada, ki skokovito narašča, imajo podobno rast prebivalstva kot nekatera urbanizirana predmestja (Šentvid, Vevče, Zg. Zadobrova, Rudnik, Stožice, Mala vas) okoli 30—70%, kar nam potrjuje, da jih takratna Ljubljana še ni priključila, ampak da so se v tej dobi šele urbanizirala. Izjema so nekatera agrarna naselja, ki imajo močan porast (Škofljica—Klanec, Kozarje, Sadinja vas, Zadvor, Zg. Kašelj). V izrazito

⁹⁰ Melik V. omenja v svoji študiji »Naselja kot upravno statistične enote«, da so Fužine razdelili na Fužine in na Studenec za časa Francozov. p. 189. Fužine so torej kot naselje mlajšega datuma.

agrarnih naseljih imamo še vedno depopulacijo ali vsaj stagnacijo. (Za prvi primer: Toško čelo, Sela pri Rudniku, Šent Pavel, Javor, Zavoglje, Češnjica, Podgora pri Dolu; za drugi primer naselja: Kleče pri Dolu, Dol, Pšata, Glince, Dvor, Stanežiče, Gameljne, Slape, Sp. Hrušica in druga.) Kljub temu je to razdobje čas največjega porasta prebivalstva v Ljubljani in njeni okolici, ki ga nobeno drugo razdobje ne preseže. Prav med leti 1900 do 1910 je prebivalstvo najbolj poraslo. Svetovna vojna je razvoj zavrla in njene posledice se čutilo skozi vso naslednjo dobo.

1910—1931. Mestno središče po velikem vzponu po potresu sedaj stagnira (povprečni letni porast 0,47 %). Tudi predmestja občutno počasneje napredujejo (40—90 %). Ljubljana se širi proti Viču (92,1 %), Štepanji vasi (78,8 %), Novemu Udmatu (132,2 %), Dolenjskemu predmestju (60,2 %) in seveda proti Bežigradu (409,8 %). Dosedaj pretežno agrarna okoliška naselja se prično intenzivno urbanizirati. Tako je že leta 1904 ustanovljeno Polje,⁹¹ ki sedaj kot lokalni center naglo narašča (167,6 %). Podobno je z naselji v okolici Šentvida (Trata 65,4 %, Gunclje 78,9 %, Vižmarje 62,1 %, Brod 69,0 %). Val urbanizacije se širi proti Posavju (Črnuče 65,9 %, Podboršt 79,2 %, Mala vas 78,3 %, Stožice 37,4 %, Jarše 62,6 %, proti Rudniku 42,1 %, Fužinam 84,0 % in Vrhovcem 72,4 %). Njen vpliv se čuti tudi v širši okolici: Daljna vas 42,4 %, Šmartno ob Savi 45,1 %, Brezovica 53,8 %. Marsikje je vplival razvoj lokalne industrije (Zg. Gameljne 34,1 % in Sr. Gameljne 38,6 %) ali prometa (Zalog 124,9 %).

Druga svetovna vojna zaradi medvojnega dotoka beguncev ni povzročila večjega zastoja v rasti prebivalstva. Razen tega je gospodarska politika po osvoboditvi privabila v mesto in v industrijo veliko delovne sile. Obenem ne smemo pozabiti na naglo rast prebivalstva že v desetletju pred vojno. Zato razdobje 1931—1953 ni doba stagnacije, temveč v primeru Ljubljane in njene okolice prav nasprotno. Največji vzpon dosežejo pred nedavnim urbanizirana naselja: Poljane 268,1 %, Trata 237,5 %, Vižmarje 155,1 %, Tacen 50,1 %, Gunclje 93,1 %, Brod 92,1 %, Studenec 87,9 %, Zg. Zadobrova 226,7 %, Stožice 58,4 %, Brinje 212,4 %, Jarše 118,1 %, Vrhovci 680,6 %. Marsikje je novo nastala industrija imela vpliv

---

⁹¹ Leksikon občin, krajev in dežel zastopanih v državnem zboru. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900. VI. Kranjsko. Na Dunaju 1906. p. 253. Po odloku ministrstva za notranje stvari z dne 12. malega srpana 1904, števil. 20.978, je bilo iz kraja Slape izločeno 24 hiš s 169 prebivalci in iz Vevč 2 hiši in 7 prebivalcev kot novoustanovljeni kraj »Devica Marija v Polju«.

(Pržanj 354,9 %, Soteska 104,5 %, Črnuče 159,9 %). Sem je prišteti tudi planirano izgradnjo na mestnem območju (Zg. Šiška 271,2 %, Dravljje 90,5 %, Šmartno ob Savi zaradi dela Novih Jarš 123,9 %). Predmestja še vedno naraščajo, predvsem: Stari Udmat 65,6 %, Sp. Šiška 66,7 %, Trnovo 67,4 %, Moste 54,4 %; vendar je porast bolj usmerjen in je že prešel kulminacijo. Zaradi stanovanjske krize je tudi mestno središče povečalo število prebivalstva in to celo staro mesto (prvo za 27,1 % — drugo za 25,8 %). Agrarno zaledje z izjemo hribovskih vasi, ki prav vsa nazadujejo (tudi do —30 %), ima še vedno enako umerjen porast, kot je bil v preteklosti (10—30 %). Izjema so vasi Glince (—37,6 %), Pšata (—7,1 %), Obrije (—4,7 %), Sp. in Sr. Gameljne (—9,9 % in —5,9 %), Sp. Hrušica (—1,1 %) in Slape (—24,0 %). Stagnacijo zasledimo tudi pri nekaterih drugih krajih: Bizovik +1,1, Dobrunje 2,0 %, Zalog —2,2 %, Šmartno pod Šmarno goro 0,1 in Kleče 1,2 %.

Urbanizacija povzroča ponekod tudi depopulacijo. Dvig števila prebivalstva po prirodnem prirastku je v mestni okolici in prav posebno v mestu zelo majhen. Vzemimo za primer mesto Ljubljano in razmere na njenem vsakokratnem upravnem teritoriju:

	Naravni prirastek			Selitveni presežek			Dejanski prirastek		
	absol. št.	%	index	absol. št.	%	index	absol. št.	%	index
1921/31	972	15,3	100,0	5.396	84,7	100,0	6.368	100	100,0
1931/41	1.350	5,5	136,3	10.080	94,5	187,2	11.410	100	179,1
1941/45	37	0,5	37,9	6.215	99,5	115,1	6.252	100	98,1
1945/55	15.546	32,3	158,8	28.494	67,7	528,0	42.040	100	660,1

(Podatki so iz gradiva za »Almanah mesta Ljubljane«.)

Velika večina mestnih prebivalcev je priseljena. Mesto priteguje ljudi iz svoje ožje okolice.⁹² Zaradi tega opazamo, da veliko okoliških krajev v določenem razdobju izkazuje celo nazadovanje. Šele ko se zaradi gospodarskih in prometnih razlogov urbanizirajo ali celo postanejo predmestja, stagnacija preneha in jo nadomesti skokovit in nagel porast. Tako naselja okoli Šentvida (Poljane, Trata, Stanežiče, Glince, Medno, Gunclje, Dolnice) ali okoli Stožic in Črnuč (Mala vas, Stožice, Jarše) med 1869 in 1910 izrazito nazadujejo (do —10 %) ali stagnirajo. Po letu 1931 zajame gornja naselja urbanizacija in s tem val porasta (preko 90—300 %). Istočasno pa okoliški agrarni kraji, tudi v neposredni bližini mesta, skozi vse razdobje stagnirajo (Bizovik, Dobrunje, Stranska vas, Šujica, Sp. Kašelj, Sp. Zadobrava, Šmartno ob Savi, Tomačevo, Savlje, Kle-

⁹² *Leban V.*: »Doseljevanje v Ljubljano«. Geografski vestnik. XVIII. Ljubljana. 1946.

če, 0—30 % porasta) ali prav lahko naraščajo do +60 %. Val stagnacije ali depopulacije se širi z mestom. Predvsem so zajeta po njem izrazito agrarna naselja, ki pogosto leže v hribovitem svetu (Orle, Toško čelo, Javor, Besnica itd.) in izkazujejo padeč do —50 %, ali tista naselja, ki so brez kakršne koli industrijske ali obrtne dejavnosti, obenem pa leže prometno neugodno in oddaljeno od mesta (Srednja vas, Zavoglje, Zagradišče, Podgrad, Črna vas, Hauptmanca, Glince, Šujica, Beričevo, Obrije in druga). Imajo povprečno padeč do —25 %.

A. MESTO

Selitev mestnega jedra⁹³ z Mestnega in Starega trga na ozemlje med Cankarjevo in Resljevo cesto se je pričela že pred prvo svetovno vojno. Še leta 1869 je imela k. o. Mesto 35,8 % vsega prebivalstva historične Ljubljane. I. četrt, ki je obsegala razen starega mesta še Prule, je imela leta

1869	27,5 %	prebivalstva historične Ljubljane
1900	17,2 %	prebivalstva historične Ljubljane
1931	10,3 %	prebivalstva historične Ljubljane
1953	9,3 %	prebivalstva historične Ljubljane

⁹³ Kot sem že uvodoma naznačil, je mesto razdeljeno na mestno središče s starim mestom in mestnim jedrom in na predmestja. Seveda je statistično gradivo nekoliko drugače urejeno in je za rekonstrukcijo današnjih mestnih četrti oziroma predmestij le deloma uporabno. Za mesto, kjer je gradivo popisov ohrajeno (hrani se v Mestnem arhivu), ali točneje za takratni mestni upravni teritorij, je lahko izluščiti nekatere mestne dele. Iz Kolodvorskega okraja sem izločil Bežigrad, ozemlje severno od kolodvora med k. o. Sp. Šiško in med k. o. Moste ter k. o. Udmat (po Kavčičevi in Kajuhovi cesti) oziroma k. o. Brinje na severu. Iz takomenovanega Dvorskega okraja sem izločil Trnovo med Gradaščico in Ljubljnico ter k. o. Vič, vendar brez Črne vasi. Pri predmestju je ostal spodnji del Ižanske ceste »Volar«, ki ga žal ni bilo mogoče izločiti (prirodno njima nobene zveze s Trnovim). Iz ozemlja »Predkrajev« sem izločil Hauptmanco in ozemlje imenoval »Dolenjsko predmestje«, ker stari naziv v nobenem pogledu ne ustreza več. Mestno središče je omejeno po železnici na severu, Šmartinski in Njogoševi cesti na vzhodu, na jugu po Gruberjevemu prekopu in Gradaščici, na zahodu pa meji na k. o. Vič na Idrijski cesti in Cesti III. v Rožni dolini. Staro mesto se razprostira večinoma v I. četrti (Stari trg, Mestni trg do Gruberjevega prekopa, žal ni Novega trga zraven). Mestno jedro je danes predvsem v okrnjenem ostanku Kolodvorske četrti (III. četrt) med Cankarjevo in Čopovo ulico, Ljubljnico, Njogoševo cesto in med železnico. IV. četrt obsega predvsem ostanek »Dvorskega okraja« Gradišče, Krakovo, Mirje in del Rožne doline.

Historični seminar.
Univerza Ljubljana.

Kot v Trnovem so tudi za Bežigradom stanovali številni »barakarji«; v ozadju vidimo Fondove hiše, primer modernih stanovanjskih blokov. Gramozna jama za Bežigradom

Prebivalstvo k. o. Mesto je v tem času nazadovalo za 15,1 %. V resnici je staro mesto pred vojno izrazito nazadovalo. Od leta 1869 do 1931 se je število ljudi znižalo za 17,2 %, od leta 1880, to je pred potresom, ko je stanovalo tam največ ljudi, se je prebivalstvo znižalo celo za 21,1 %. Stanovanjska stiska po prvi⁹⁴ in predvsem po zadnji vojni ter nekaj novogradenj na Prulah so ponovno dvignile prebivalstvo od 1931 do 1953 za 25,8 %. Danes prebiva v četrti kljub izredno slabemu stanovanjskemu fondu več prebivalcev, kot jih je leta 1869, ali le za malenkost manj, kot jih je v dobi največje naseljenosti pred potresom.

Depopulacija in relativno zaostajanje mesta prideta še bolj do izraza, če pritegnemo v primerjavo predmestja. Četrtna je nazadovala od

1869 ko je odpadlo nanjo	23,4 %
na 1900 ko je odpadlo nanjo	13,6 %
1931 ko je odpadlo nanjo	6,6 %
1953 ko je odpadlo nanjo	5,6 %

⁹⁴ Bohinec o. c. str. 28.

Delež k. o. Mesto, pri kateri imamo podatke le za 1869 in za 1953, je pa še bolj občutno nazadoval: od 32,2 % na 5,9 %.

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
I. četrt ⁹⁵	6.216	6.531	6.406	5.773	5.560	5.985	5.152	—	6.482
	100,0	105,1	103,1	92,9	89,4	96,2	82,8	—	104,2
		0,46	— 0,20	— 1,10	— 0,40	0,69	— 1,40		1,17

Mestno jedro sestavljata III. in deloma IV. četrt. Razvilo se je šele po potresu, ali točneje po letu 1900. Največji vzpon je doživelo med 1900 in 1910 (III. četrt: povprečni letni porast 9,47 % ali za 735,3 prebivalcev), nato sledi do današnje dobe določena stagnacija. IV. četrt se večidel širi na Mirje in v Rožno dolino. Ima stalen povprečen letni porast 1—2 % ali 128,8 prebivalcev na leto od 1900 dalje. Čeprav procentualni porast v mestnem jedru ni tolik, je naraščanje prebivalstva vendar občutno, saj je povprečno v obeh četrth poraslo prebivalstvo od 1900 dalje za 315 ljudi na leto.

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
III. četrt	5.690	5.981	7.581	7.863	15.216	13.784	14.979	—	17.732
	100,0	105,1	129,7	138,1	267,4	242,3	263,2	—	311,6
		0,46	2,34	0,65	9,47	— 0,80	0,86		0,85
IV. četrt	5.304	5.912	7.099	7.954	8.912	9.909	10.127	—	14.782
	100,0	111,4	133,8	149,9	168,0	186,8	190,8	—	278,6
		1,05	2,00	1,20	1,20	1,01	2,15		2,09
Skupaj	10.994	11.895	14.480	15.817	24.128	23.693	25.103	—	30.849
	100,0	108,1	131,8	144,0	248,8	215,7	228,8	—	271,0
		0,75	2,17	0,92	5,26	— 0,71	0,59		1,01

Na sedanje mestno jedro je prišlo povprečno 35—40 % vsega mestnega prebivalstva, vendar se je ta sorazmerno visoki delež v novejšem času močno znižal zaradi nagle rasti predmestij:

1869	41,4 %	1910	41,4 %
1880	40,4 %	1921	36,1 %
1890	42,4 %	1931	32,3 %
1900	37,5 %	1953	26,8 %

Bolj umirjen porast izkazuje II. četrt, ki v glavnem obsega Poljane. Zanimivo je, da pri njej opazimo višek razvoja prebival-

⁹⁵ Prva vrsta števil je absolutno število prebivalstva, druga vrsta je indeks glede na leto 1869, tretja pa povprečen enoletni % porast med dvema štetjema.

stva med 1910/21, kar pri ostalih četrth ali pri predmestjih ni bil primer. Naselitveni tok se je širil še dalje proti vzhodu in ima zato Štepanja vas med 1921/31 višek porasta prebivalstva.

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
II. četrt	5.569	5.681	4.011	4.552	4.811	6.626	6.715	—	8.008
	100,0	103,1	112,3	121,9	154,8	185,6	188,0	—	224,3
		0,28	0,59	0,85	1,05	3,42	0,15		0,87

Medtem ko imamo nazadovanje prebivalstva v starem mestu, Ljubljana še ne pozna depopulacije cityja. Vedno šibkejša rast prebivalstva v sedanjem mestnem jedru da slutiti, da morda že obstoje določeni pogoji za ta proces.

Ljubljansko mestno središče je poraslo predvsem v dveh razdobjih, ali bolje rečeno v dveh sunkih. Do 1890 je njegov razvoj počasen in medel (povprečno na leto za 0,94 % ali za 190,6 preb.). Potresna doba je bila prelomna, kajti do svetovne vojne je Ljubljana doživela neverjeten razmah s preselitvijo centra, z vključitvijo Šiške in Starega Udmata in z izgraditvijo nekaterih povsem novih mestnih delov: Mirje, Tabor, Rožna dolina, Ajdovščina itd. Prebivalstvo je poraslo za 38,7 % ali povprečno na leto za 1,93 % ali za 480,1 preb. Sledeče razdobje je zaradi svetovne vojne in še nekaj časa po njej doba relativne stagnacije. Povprečni letni porast je bil 0,32 % ali 115,5 preb. na leto. Po letu 1931 je prebivalstvo mestnega središča iznova močno poraslo. Druga svetovna vojna zaradi dotoka beguncev ni zarezala tako globokih brazd v mestno prebivalstvo. Upoštevati pa moramo tudi velik razmah Ljubljane v desetletju pred samo vojno in pa predvsem obširno doseljevanje ljudi po osvoboditvi. V tem drugem razvojnem sunku je prebivalstvo mestnega središča poraslo za 27,1 % ali za 1,23 % oziroma za 456,1 preb. na leto, kar je manj kot v razdobju 1890/1910 ali zlasti v primerjavi z desetletjem 1900/10, ko je mestno središče doživljalo največji razmah (3,29 % ali 855,7 preb. na leto).

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
Mestno središče	20.779	22.105	24.897	25.942	34.499	36.507	36.968	—	47.004
	100,0	106,5	119,8	124,8	166,0	174,7	177,9	—	226,2
		0,57	1,26	0,41	3,29	0,47	0,18		1,23

Razvoj mestnega prebivalstva se kaže tudi pri gostoti, ki je porasla v poslednjih 83 letih za 116,5 % od 42,49 na 92,92 prebivalcev na ha. Skoraj neizpremenjeno gostoto je ohranilo staro mesto. Močno sta povečali svojo gostoto III. in IV. četrt: od 41,53 p/ha na

129,43 p/ha ali za 211,5 % oziroma od 29,93 p/ha na 74,02 p/ha ali za 147,4 %. Gostota k. o. Mesto s 191,9 p/ha je obenem najvišja gostota v Ljubljani, saj v danih prilikah na njenem ozemlju skoraj ni mogoče več graditi. Po drugi strani pa je očitna, zlasti z urbanističnega vidika, veliko prenizka gostota mestnega jedra, III. in IV. četrti, ki obsegata v celoti povsem zazidljiv svet.

Enota	Površina ha	1869	1900	1951	1953
		p/ha	p/ha	p/ha	p/ha
I. četrt	70,4	88,29	82,00	73,18	92,07
II. četrt	104,4	34,18	41,68	64,30	76,70
III. četrt	137,0	41,53	57,39	100,61	129,43
VI. četrt	177,2	29,93	44,88	57,13	83,42
Mestno središče	489,0	42,49	53,05	75,59	96,12

Iz strnjenegega urbanekega kompleksa mesta je sorazmerno težko izluščiti *predmestja*, zlasti ker so nekatera po svoji strukturi že skoraj prave mestne četrti (Udmat). Današnja predmestja so se razvila šele v drugi polovici XIX. stol. in imajo v primerjavi z mestnim središčem tudi temu primerno veliko večji procentualni porast. Mestno središče je od 1869 poraslo za 226,2 %, predmestja pa povprečno za 1196,8 %.

Predmestja moramo po razvoju ločiti v dve skupini:

1. v tista, ki jih je val urbanizacije že zgodaj zajel (po letu 1900) in so danes v velikem delu močno strnjeno zazidana,

Predmestje	1869—1953	1869—1910	1910—1953	1931—1953
	%	%	%	%
Sp. Šiška	810,3	279,5	140,2	66,8
Stari Udmat	1313,3	758,3	64,5	66,9
Novi Udmat	1062,2	278,6	269,0	29,1
Vič	1283,0	621,5	92,1	21,3
Trnovo	716,0	238,4	124,1	63,3
Moste	546,0	211,5	126,1	38,8
Dolenjsko predm.	519,3	214,4	197,1	23,2

2. v ostala, ki jih je urbanizacija zajela po l. 1910 in ki jih po njihovem odnosu do mestnega središča ter po njihovi notranji strukturi moremo razlikovati od urbaniziranih naselij:

Predmestja	1869—1953	1869—1910	1910—1953	1931—1953
	%	%	%	%
Zg. Šiška	1458,0	81,0	762,0	272,1
Dravlje	353,7	31,2	247,0	90,7
Bežigrad	19237,9	1482,7	1124,0	140,1
Štepanja vas	317,0	61,0	169,2	45,0

Moste so se razvile v izrazito delavsko predmestje — Ulica Vide Pregarčeve

Po svojem značaju sta oba porasta prebivalstva v ozki zvezi z dvema gospodarskima konjunkturama, ki ju opazimo na prelomu stoletja in v dobi pred in po veliki krizi v tridesetih letih.

Zaradi različne teritorialne izoblikovanosti katastralnih občin (ki so na mestnem teritoriju najmanjše statistične številne enote) srečujemo v eni občini prav različne stopnje urbanizacije. K. o. Vič je z Glincami in Rožno dolino že skoraj mestna četrt. Del naselja okoli stare vasi Vič ima danes morda še najbolj predmestni značaj. Dalje proti zahodu srečujemo tipične urbanizirane kmečke hiše, medtem ko je južni del občine, ki sega daleč na Barje povsem agraren. Temu stanju ustreza tudi struktura prebivalstva. V Spodnji in Zgornji Šiški, v Mostah ali v Trnovem imamo podobno prepletenost mestnih in podeželskih elementov. Brez dvoma je to ena izmed osnovnih značilnosti vsakega predmestja.

Procentualno je porast predmestnega prebivalstva sorazmerno konstanten. Ne velja pa ta trditev za samo število poraslega prebivalstva, ki se od štetja do štetja veča in že zgodaj preseže dejanski prirastek v mestnem središču.

Razdobje	Porast %		Porast v enem letu med dvema štetjema %		Absolutni porast prebivalcev v enem letu med dvema popisoma	
	predmestje	metno središče	predmestje	metno središče	predmestje	metno središče
1869—1890	60,1	19,8	2,85	0,94	160,5	196,0
1890—1910	156,2	38,7	7,21	1,93	228,8	480,9
1910—1931	70,1	10,2	3,33	0,48	795,4	117,5
1931—1953	71,5	27,1	3,25	1,23	1319,7	501,6

Tudi za predmestja velja podobno kot za mestno središče, da sta razdobji največjega vzpona 1890/1910 in 1931/1953.

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1951	1948	1953
Predmestja	5.818	7.291	9.311	16.207	23.887	29.525	40.592	—	69.633
	400,0	125,5	160,0	278,5	410,5	507,4	697,6	—	1.196,8
		2,50	2,77	7,40	4,73	2,14	3,74		3,25

Zaradi neugodne teritorialne izoblikovanosti predmestij gostota ne more prikazati dejanskega stanja, nam je pa lahko kljub temu merilo za razvoj populacije. Predmestja zajemajo veliko neposeljenega in za naselitev neprimerne sveta (Rožnik, Golovec, barski predeli) in imajo precej nižjo gostoto kot mestno središče (14,86 preb./ha).

Največjo gostoto je dosegel Stari Udmat zaradi visokega števila prisotnega prebivalstva. Predmestja na Barju imajo na splošno veliko nižjo gostoto, kot je njihovo dejansko stanje. (Vič 12,83 p/ha, Trnovo 12,85 p/ha). Gostota predmestij se je od 1869 povečala za 1148,7 %.

Predmestje	Površina p/ha	1869 p/ha	1900 p/ha	1951 p/ha	1953 p/ha
Stari Udmat	47,0	7,65	65,42	64,72	108,25
Sp. Šiška	264,8	4,89	10,60	26,72	44,55
Novi Udmat	88,7	—	5,34	48,04	62,10
Bežigrad	342,7	0,16	2,20	13,65	32,72
Vič	656,4	0,92	3,46	10,58	12,83
Trnovo	532,1	1,57	4,78	7,88	13,19
Dolenjsko p.	958,6	0,63	1,37	3,17	3,91
Zg. Šiška	693,0	0,86	1,31	8,63	13,51
Dravljje	486,5	1,17	1,44	2,79	5,33
Moste	395,8	1,32	2,13	6,16	8,55
Štepanja vas	218,0	1,62	2,47	4,67	6,78
Predmestja	4683,6	1,24	3,46	8,66	14,86

Na ta način nam tudi gostota lepo ilustrira ogromen vzpon predmestnega prebivalstva v poslednjih osemdesetih letih.

Urbanizacija je najprej zajela *Spodnjo Šiško*, kjer se je okoli stare vasi⁹⁶ že zgodaj pričelo širiti ljubljansko predmestje in se je predvsem po potresu močno razširilo (priključitev 1914). Povprečni letni porast znaša v dveh desetletjih 1890/1900 in 1900/1910 4,07 % in 7,46 % oziroma 81,3 in 209,5 p. na leto. Tudi po letu 1931 je Šiška še močno naraščala (3,03 % ali 214,5 preb. na leto). V celoti je porasla od 1869—1953 povprečno na leto za 9,70 % ali za 125,5 preb. na leto.

Drugačen razvoj je doživel *Stari Udmat* (k. o. Šentpeter II), kjer so po potresu 1896 zgradili najprej bolnišnice, kasneje pa še ostale zdravstvene in socialne institucije (gluhonemnico, azil za slepe, kasneje porodnišnico, Leonišče itd.) Jedro predmestja je bila stara vas.⁹⁶ Na ozemlju *Novega Udmata* po vsej verjetnosti do leta 1910 ni bilo veliko hiš in zato morda nismo napravili prehude napake, če smo prišteli vse prebivalce pred razdelitvijo k. o. kar Staremu Udmatu, k stari vasi. Več ali manj načrtna zazidava Starega Udmata je razvidna tudi iz popisov prebivalstva. Med 1890 do 1910 se je prebivalstvo povečalo za 342,8 % ali za 44,0 % oziroma 237,7 preb. na leto. V popotresni dobi je v Ljubljani vladala gospodarska konjunktura, ki jo je prekinila šele I. svetovna vojna. Izredna gradbena dejavnost se kaže tudi v novih in še slabo zazidanih predmestjih kot je bil takrat Udmat. Prevlada prisotnega prebivalstva je mnogo pripomogla, da je prebivalstvo ob posameznih popisih močno nihalo. Od 1931—1953 je poraslo za 3,05 % ali za 93 preb. na leto. Tudi Novi Udmat ima skokovit razvoj. Njegovo ozemlje obsega tisti teritorij delavskih kolonij v Zeleni jami in okoli kemične tovarne, ki ga danes navadno smatramo že za Moste. Med 1900 do 1910 je bil letni porast 27,86 % ali 132,1 preb. nato močno popusti: 1931—1953 le še 1,32 % ali 56,6 preb. na leto.

Zgoraj je urbanizacija zajela predmestje *Vič*, kjer sta Glince in kasneje iz njih izločena Rožna dolina že zgodaj dobila mestne poteze. Po letu 1890 (do 1931) so rasle Glince s povprečnim letnim porastom 33,06 % (ali 125,6 preb.). Od 1890 do 1900 se je njihovo prebivalstvo početvorilo. Prav gotovo je k temu mnogo pripomogla Tobačna tovarna, katere delavci so se naseljevali (po njeni zgraditvi leta 1873) predvsem ob cesti VI. v Rožni dolini. Šele kasne-

⁹⁶ *Ilešič S.*: Prvotna kmetijska naselja v območju velike Ljubljane. Geografski vestnik 1929—1930. Ljubljana p. 158.

je po svetovni vojni je dobila Rožna dolina značaj vilske četrti. Mešano strukturo, pol mestno, pol kmečko, je ohranila k. o. Vič še danes na zahodu.⁹⁷ V celoti je predmestje poraslo od 1869 do 1953 za 1286,0%, od 1931 do 1953 pa za 22,9% ali 0,96% oziroma 71,0 preb. na leto in to predvsem v razdobju 1890/1910.

Trnovo je staro historično predmestje Ljubljane⁹⁸, ki je ohranilo do prve svetovne vojne močno zaprt in svojski značaj. Razmeroma kasno je segla novejša kolonizacija od Cerkvene, Mencingerjeve, Trnovske in Kolezijske ulice na »Cesto na Loko« in dalje v Mestni log. Le mestoma pa je šla preko Malega grabna na Rakovo jelšo (Sibirija, Cesta dveh cesarjev). Trnovsko prebivalstvo je napredovalo predvsem med 1880 do 1900, eno desetletje prej kot mestno središče. Močno se je dvignilo število prebivalstva zaradi že omenjene mlajše kolonizacije 1921/31 povprečno na leto: 3,48% ali 55,4 preb.) in 1931/53 (2,94% ali 120,2 preb.).

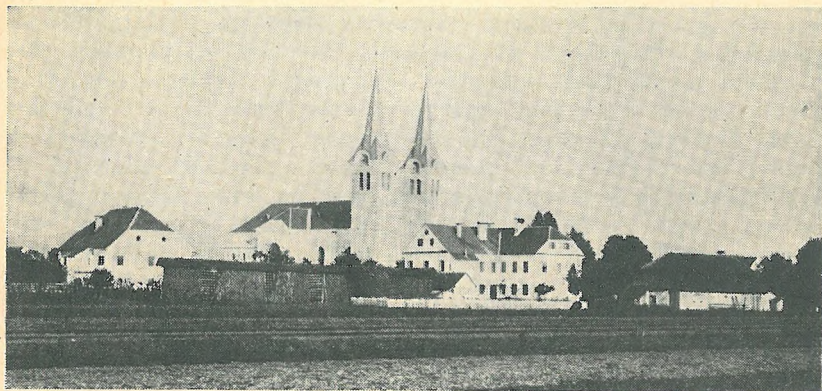
Dolenjsko predmestje je od vseh ljubljanskih najbolj heterogeno sestavljeno. Prvotno naselbinsko jedro je bila Kurja vas, kasneje se je prebivalstvo naseljevalo ob Dolenjski in Ižanski cesti ter v Hradeckega vasi. S kolonizacijo »gmajne Ilovca« po letu 1840 je pričela šele poselitev pravega barskega ozemlja med Ižansko in Dolenjsko cesto. Tu nastanejo kolonije Galjevica, Orlova ulica in Ižanska cesta (uradni naziv nekaj časa: »Karolinska zemlja«). Prvi dve sta ohranili do danes staro kolonizacijsko ime Ilovica⁹⁹. Posledice neenakomerne poselitve so vidne še danes, ker predmestje nima nobenega pravega središča in dokaj močan agrarni pečat (4,8% kmečkega preb.) V zadnjih desetletjih se je tudi tod uveljavila mlajša kolonizacija z bolj urbanskim karakterjem, podobno kot v Trnovem. Stara kolonizacija se kaže v porastu prebivalstva med 1869 do 1880 (povprečno na leto 5,15% ali 31,4 preb.). Splošni porast Ljubljane med 1890 do 1910 zasledimo tudi tukaj (povprečno na leto 3,89% ali 42,2 preb.). Podobno kot v Trnovem je desetletje po prvi svetovni vojni doba razvoja, ki nato polagoma pojenja (1931/53 povprečno na leto 1,32% ali 88,4 preb.).

---

⁹⁷ Staro naselje Glince se je razprostiralo med viško cerkvijo in mestom, naselje Vič pa je bilo onstran železnice ob južnem robu viške terase. Danes je ime Vič prešlo na celo predmestje.

⁹⁸ *Vrhovnik I.*: Trnovska župnija v Ljubljani. Ljubljana 1933. Omenja starost kolonizacije. p. 286/287.

⁹⁹ *Melik A.*: Kolonizacija Ljubljanskega Barja. Ljubljana 1927. p. 30 in 32. Ilovica je tipičen primer kolonizacije mestnega prebivalstva v agrarno okolico.

Zasnutek Polja; naselje je bilo ustanovljeno šele leta 1904
in je danes jedro bodočega satelita

Moste. Staro vaško jedro, ki se je razvrstilo ob današnji Zaloški cesti kot vas Selo in nekoliko dalje proti vzhodu kot Moste¹⁰⁰, je danes skoraj povsem že zabrisano. Poslednji popisi ju ne razlikujejo več. Danes predstavljajo Moste eno najbolj izrazitih tovarniških predmestij v Ljubljani s številnimi delavskimi kasarnami in hišicami. Prebivalstvo predmestja je najbolj poraslo v dobi 1900/10 (povprečno na leto 10,39 % ali 83,6 preb.). Od svetovne vojne dalje porast prebivalstva pojenjuje (Povprečni letni porast 1921/31 1,34 % ali 28,6 preb. 1931/53 1,76 % ali 43,0 preb.). Iz današnjega teritorija Most sem izločil ozemlje *Novih Jarš*, ki jim je bilo leta 1935 deloma priključeno (ob popisu 1953 401 preb.). Če k temu številu dodamo še ostale Nove Jarše, ki leže v k. o. Brinje in v k. o. Stožice z »Novim Tomačevim«, bi štelo prebivalstvo tega mladega predmestja okoli 1035 ljudi in to brez »Starih Jarš«. Še leta 1931 je bilo na istem ozemlju komaj 314 prebivalcev. Načrtna kolonizacija je zlasti v povojnih letih dvignila število prebivalstva za 229 % (povprečni letni porast 1,04 % ali 32,8 preb.).

Drug značaj ima rast prebivalstva v ostalih štirih predmestjih. Urbanizacija je novejšega datuma. Razvila so se kot industrijska in stanovanjska predmestja po prvi svetovni vojni.

Najmlajše ljubljansko predmestje je po svojem nastanku *Bežigrad*. Še leta 1869 ni bilo razen 5 hiš (z 58 prebivalci) nekaj

¹⁰⁰ Melik A.: Razvoj Ljubljane. o. c. p. 131.

lop in skladišč nič drugega severno od železnice. Po letu 1880 se ustanovi v Hranilniški ulici delavska kolonija, ki pomnoži prebivalstvo na 393 ljudi (leta 1890). Bežigrad v nasprotju z ostalimi predmestji ni nikoli imel starega vaškega jedra in je v tem podooben Novemu Udmatu. Zato tudi obseg predmestja v ljudskem pojmovanju ni jasen, kar posebno velja za njegovo vzhodno mejo.⁹³ Prebivalstvo se je naseljevalo predvsem po letu 1921. Do takrat imamo povprečen letni porast 24,7 preb. ali 44,5 %. V desetletju 1921/31 se poveča na 333,5 preb. na leto ali 24,8 %; nato nekoliko upade: 1931/53 6,35 % ali 297,1 preb. Bežigrad je danes izrazito nameščensko stanovanjsko predmestje.

Povojna industrializacija in načrtna izgradnja stanovanj se najbolj kaže v *Zgornji Šiški*. Urbanizacija je dosegla predmestje šele po letu 1921. (1921/31 povprečen letni porast 7,76 % ali 110,2 preb., 1931/53 12,32 ali 311,0 preb.). Sosednje Koseze so še vedno do neke mere ohranile polagrarni karakter. Brez dvoma ima danes Zg. Šiška poleg Bežigrada najmočnejše razvojne tendence v primerjavi z ostalimi predmestji.

Na Zg. Šiško se vežejo *Dravlje*, ki so na prehodu med mestom in lokalnim urbaniziranim centrom-Šentvidom. Polagrarni karakter Dravelj je ohranjen v nekoliko večji meri kot pri ostalih predmestjih (5 % kmečkega preb.). Vendar je gradnja »Novih Dravelj«, kjer se naseljujejo predvsem delavci in nameščenci, dajala naselju v poslednjem času že bolj urbaniziran pečat (1931/53 povprečno na leto 4,11 % ali za 56,0 preb.). V Dravljah srečujemo drug način urbanizacije, kot je bil primer pri Viču ali pri Sp. Šiški, kjer imamo značilno obcestno gradnjo novih poslopij, ki se naslanja na obstoječo zemljiško razdelitev in počasi obkroži staro jedro. Dravlje so primer kolonizacije, kjer se gradnja ne ozira toliko na cestno omrežje ali na osnovne poteze zemljiške razdelitve. Gradi se pač tam, kjer je graditelju uspelo dobiti parcelo. Isti način, ki ga srečamo v veliko večji meri razvitega med Poljem, Vevčami, Zg. Zadobrovo in Zalogom, daje naselju raztresen polurbanski videz. S postopnim zgoščevanjem se polagoma razvije predmestje, ki pa niti kasneje ne pridobi določene zaokroženosti in izrazitega notranjega funkcijskega jedra (Bežigrad, Novi Udmat, Illovača). Ta značilna infiltracija agrarne pokrajine v mnogih primerih zavisi od razparceliranja kmečkih posestev in nekdanjih gmajn.

Štepanja vas je poleg Dravelj najmlajše ljubljansko predmestje. Okoli starega vaškega jedra se je razvila vrsta ulic s povsem mestnim licem (Litijska cesta, Trpinčeva ulica). Predmest-

je se je urbaniziralo zlasti po obeh svetovnih vojnah (povprečen letni porast 1921/31 8,66% ali 47,3 preb., 1931/53 2,05% ali 20,9 preb.).

Razvoj predmestij je bil naslednji:

Enota	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
Sp. Šiška	1.296	1.536	1.995	2.808	4.905	6.269	7.076	—	11.797
	100,0	118,7	154,0	161,2	379,5	484,0	545,9	—	910,3
		1,70	2,98	4,07	7,46	2,55	1,28		5,05
Stari Udmat	560	411	698	5.075	3.090	3.924	5.042	—	5.088
	100,0	114,1	195,8	854,1	858,5	1.090,0	845,0	—	1.413,3
		1,28	7,02	44,05	0,04	2,45	-2,25		3,05
Novi Udmat				474	1.795	2.765	4.262	—	5.509
				100,0	378,6	582,1	899,1	—	1.162,2
					27,86	4,90	5,42		1,32
Viž	609	848	1.104	2.272	4.594	5.097	6.950	—	8.423
	100,0	139,2	181,8	373,5	721,5	836,9	1.140,0	—	1.383,0
		3,56	3,01	10,57	9,33	1,15	3,63		0,96
Trnovo	858	1.042	1.611	2.544	2.856	3.030	4.194	—	7.023
	100,0	124,5	192,2	303,5	338,4	361,5	500,4	—	838,0
		2,20	5,46	5,79	1,14	0,97	3,84		3,06
Dolenjsko predmestje	606	952	1.060	1.320	1.904	2.113	3.046	—	3.753
	100,0	156,7	175,1	218,0	314,4	348,0	502,6	—	619,3
		5,15	1,13	2,45	4,42	0,99	4,41		1,05
Moste	524	655	644	805	1.641	2.154	2.440	—	3.386
	100,0	125,0	123,6	153,6	311,5	411,0	465,6	—	646,0
		2,27	-0,07	2,50	10,38	2,48	1,32		1,76
Bežigrad	58	192	393	735	918	1.344	4.679	—	11.216
	100,0	331,0	677,5	1.301,7	1.582,7	2.317,2	8.067,2	—	19.337,9
		2,10	10,46	9,21	2,15	4,21	24,81		6,35
Zg. Šiška	601	695	773	913	1.087	1.420	2.522	—	9.364
	100,0	115,9	128,9	152,3	181,0	236,2	421,0	—	1.558,0
		1,44	1,12	1,81	1,90	2,79	7,76		12,32
Dravlje	572	604	628	701	749	865	1.362	—	2.593
	100,0	105,8	110,0	122,8	131,2	151,8	236,8	—	453,7
		0,05	0,59	1,16	0,68	1,54	5,47		4,11
Štepanja vas	554	556	405	540	570	546	1.019	—	1.479
	100,0	100,6	114,4	152,5	161,0	154,4	287,8	—	417,8
		0,00	1,37	3,22	0,55	-0,39	8,66		2,05
Predmestja	5.818	7.291	9.311	16.207	23.887	29.525	40.592	—	69.633
	100,0	125,5	160,6	287,5	410,5	507,4	697,6	—	1.196,8
		2,30	2,77	7,40	4,73	2,14	3,74		3,25

Ljubljana se je širila predvsem proti severu. Meja od Rožnika po Čopovi in Stritarjevi ulici preko Gradu na Golovec deli mesto na dve polovici. Severni del mesta je napredoval od 1869—1953 za 720,9 % ali povprečno na leto 7,48 % oziroma za 707,3 preb., južni pa za 228,7 % ali letno za 3,40 % oziroma za 377,4 preb. V novejši dobi se je rast severnega dela mesta nekoliko zmanjšala. 1931—1953:

severni del mesta 164,7 % ali letno 20,9 % ali 1217,5 preb.
 južni del mesta 133,9 % ali letno 1,54 % ali 558,7 preb.

Leta 1869 je prebival večji del prebivalstva Ljubljane (64,4 %) južno od zgoraj navedene črte. Leta 1900 je bilo težišče mesta še vedno na jugu (57,4 %) in šele leta 1931 se dokončno premakne na sever (53,3 %), kjer je danes 58,4 % vsega mestnega prebivalstva.

Prebivalstvo v mestu je poraslo predvsem v razdobjih 1890 do 1910 (za 70,7 % ali letno za 8,53 % ali 1208,9 preb.) in 1931—1953 (za 50,3 % ali letno za 2,27 % ali 1775,8 preb.). Od 1869 do 1953 je mestno prebivalstvo poraslo za 338,5 % ali za 90,040 prebivalcev, letno za 4,08 % ali 1084,8 preb.¹⁰¹ Krivulja rasti prebivalstva v Ljubljani je še vedno strmo obrnjena navzgor, tako da lahko pričakujemo, da naraščanje prebivalstva še ne bo tako kmalu pojenjalo. Tudi še ni vidna stagnacija mestnega središča, ki je tako značilna za mesta v »zrelem« stadiju razvoja. Krajše razdobje stagnacije imamo v središču mesta edino med leti 1910 do 1931, kar pa je v mnogočem posledica takratnih gospodarskih in lastniških razmer kapitalistične ere. Predmestja, kjer je bila zemlja cenejša in razen tega večinoma niso spadala pod mestno upravo, te začasne stagnacije ne poznajo.

Leto	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
Mesto	26.597	29.596	34.208	42.149	58.586	65.832	77.980 ¹⁰²	103.897 ¹⁰³	116.637
	100,0	110,5	128,6	158,4	219,5	247,5	291,6	390,6	438,5
		0,91	1,65	2,32	3,85	1,15	1,78	1,95	2,44

¹⁰¹ Zaradi paraboloidne ukrivljenosti v rasti prebivalstva (glej diagram) nam povprečni letni porast daje dejansko nepravilno sliko, ki je toliko bolj spačena, kolikor daljše je razdobje.

¹⁰² Originalno gradivo v MALj izkazuje za 420 prebivalcev manj kot uradna publikacija o popisu prebivalstva (glej op. 79). Primanjkljaj je prištet v končni številki za mesto.

¹⁰³ Da sem dobil podatek za preb. mesta za l. 1948, sem moral na novo prešteti del mejnega ozemlja za področje, kjer se upravne meje niso skladale. Uporabil sem originalno gradivo iz popisa 1948, ki se hrani na Zavodu za statistiko. Za rekonstrukcijo četrti in predmestij bi moral na novo prešteti celotno gradivo.

Naselja v obmestju po svojem značaju niso enotna. Izločiti moramo predvsem tista, ki so se v poslednjem času iz raznih vzrokov intenzivno urbanizirala. Na obrobju, zlasti v prometno in gospodarsko neugodnih področjih, imamo naselja, ki jih urbanizacija še ni dosegla ali preoblikovala, a po svoji prirodni legi še teže na mesto.

Ljubljansko obmestje se stika na severu z urbaniziranim ozemljem okoli Domžal (Dragomelj). Medvode so urbaniziran otok, ki se razprostira med kranjskim in ljubljanskim obmestjem. Na ostalih mejah ljubljansko obmestje na široko prehaja v agrarno zaledje, v tretjo cono — širše gravitacijsko območje. Točno mejo med obema conama je skoraj nemogoče potegniti.

Urbanizacija je imela neposreden vpliv na rast prebivalstva tudi v obmestju **Urbanizirana naselja** predstavljajo prehod med predmestji in agrarnimi naselji ali pa lokalne aglomeracije v agrarnem zaledju. So karakterističen tip naselij v vsakem obmestju.

Večina urbaniziranih naselij se je urbanizirala šele v novejšem času (Trata, Pržanj, Gunclje, Tacen, Vrhovci, Zg. Zadobrova itd.). Nekatera, predvsem Šentvid, Rudnik in Vevče, so že relativno stara naseljitvena jedra. Šentvid je staro lokalno središče (fara, občina). Rudnik je bil prav tako sedež občine. Polje se razvije kot naselje prav zaradi tega, ker se je tam nahajal sedež občine. Podobno je s Stožicami in Črnučami. Ostala naselja so naglo zvišala število svojega prebivalstva, ko so se priključila mestni kolonizaciji (Jarše z Novimi Jaršami, Vrhovci, Fužine, Rudnik, Trata). Poseben primer so tovarniška⁹¹ in obrtniška naselja: Vevče, Tacen, Pržanj ali Vižmarje. Lahko zaključimo, da so bili za naglo rast prebivalstva v obmestju pomembni trije glavni činitelji:

1. upravni činitelj,
2. stik z mestno kolonizacijo,
3. industrializacija.

Odmev rasti prebivalstva v središču aglomeracije zasledimo v okoliških naseljih nekoliko kasneje. Šentvid narašča predvsem med 1900 do 1910 (8,89 % povprečno na leto.). Okoliška naselja: Poljane, Gunclje, Trata šele po letu 1931 (Poljane 268,1 %, Trata 237,5 %, Gunclje 93,8 %). Dejansko so nekatera od njih porasla šele prav po zadnji vojni. Zg. Zadobrova in Studenec sta taka primera (povprečen letni porast po letu 1948 8,9 % ali 4,3 %), medtem ko je njuno središče Polje najbolj poraslo med 1900 do 1910 in med 1921 do 1931 (povprečen letni porast 6,48 % oziroma 15,54 %).

Po prostorni razporeditvi lahko urbanizirana naselja v ljubljanskem obmestju delimo v štiri skupine:

1. naselja, ki se vežejo na mestno aglomeracijo,
2. grupa naselij na Posavju,
3. grupa naselij okoli Šentvida,
4. grupa naselij okoli Polja.

1. Ljubljana s svojo tipično obcestno kolonizacijo je zajela danes že nekatera najbližje ležeča naselja. Že v primeru Dravelj smo videli, da so postale predmestje pravzaprav šele med obema vojnama. V nekaterih drugih predmestjih kolonizacija še vedno traja, vendar sega s svojimi tipalkami ob glavnih cestah čez njih meje v sosednja naselja: Jarše, Fužine, Rudnik, Vrhovce in na Brinje. Primer Novih Jarš, ki so se razvila ob Šmartinski cesti, sem že omenil. V resnici ni bilo jedro stare vasi prav nič izpremenjeno. Nove hiše se gradijo južno od vasi in tako se bo z leti razvila mestna četrt s kmečkim jedrom v sredini, za kar je bil svoj čas primer Stari Udmat ali je še danes Štepanja vas. Jarše so pričele naraščati po prvi svetovni vojni, predvsem 1921—1931—1948 s povprečnim letnim porastom 7,01 % ali 5,83 %. Ozemlje, ki so ga leta 1931 izločili iz k. o. Stožice pod imenom k. o. Brinje, je dejansko tipičen prehodni pas med starimi posavskimi vasi in med mestom. Na vzhodu vključuje še del Novih Jarš, na zahodu pa nove naselbine ob Titovi cesti, ki vežejo Malo vas, Stožice in Ježico z mestom. Zato tudi njegov nastanek datira šele po letu 1931, ko se prebivalstvo šele prične tam naseljevati. Podatkov za stanje pred tem letom ni, vendar lahko sklepamo, da veliko prebivalstva tam ni moglo biti. V ta prazni prostor se naseljuje prebivalstvo iz dveh strani: iz Bežigrada in iz Stožic.

Prav podobno je stanje v Vrhovcih. Načrtna razparcelacija po letu 1931 je privabila številne naseljence. Prebivalstvo se je povečalo za preko 580,6 %. Fužine in Rudnik sta se urbanizirala nekoliko preje. Prve zaradi lokalne industrije; v novejšem času pa sega po Litijski cesti od Štepanje vasi sem mestna kolonizacija (1948—1953 4,02 % povp. na leto). Drugo naselje je veliko pridobilo z ustanovitvijo občine l. 1893. Porast prebivalstva od 1869. leta za 665,3 % je v veliki meri posledica reliefnih razmer, ki so usmerile tok naseljevanja in s tem rasti prebivalstva na ozki pas ob Dolenjski cesti. Barjanske kolonizacije, ki smo jo opazili v Trnovem ali v Dolenjskem predmestju, na Rudniku še ni.

Gibanje prebivalstva v urbaniziranih naseljih okoli mesta:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
356	431	505	539	643	792	1.662	3.866	4.465
100,0	121,1	141,9	151,4	180,7	224,3	467,4	1.085,9	1.254,2
	1,10	1,71	0,68	1,91	2,10	10,98	7,80	3,10

2. Vsa tri naselja na Posavju: Stožice, Ježica in Mala vas so danes že tesno zraščene. Mala vas, ki leži ob glavni cesti, je prva pričela naraščati (1910—1931 78,3 % ali 3,72 % na leto). Stožice so povečale svoje prebivalstvo predvsem v zadnjem času (1948—1953 40,0 % ali letno 8,00 %). Ježica se je od vseh treh naselij še najmanj povečala. (Od 1869 170,5 %, Mala vas 270,7 % in Stožice 226,9 %). Urbanizacija je segla še onstran Save v Črnuče s sosednjimi zaselki Gmajno in Podborštom. Tudi ta naselja so porasla predvsem po letu 1931, k čemer je mnogo pripomogla lokalna industrija. Sava danes in tudi v preteklosti ni predstavljala ločnice med obojnimi naselji. Pojav depopulacije med 1869 do 1890, ki smo ga že omenili, zasledimo tudi v posavski aglomeraciji. Skupina naselij je najintenzivneje naraščala v letih 1921 do 1953 s povprečnim letnim porastom 4,31 % ali 67,6 preb., pri čemer so najbolj napredovalo Črnuče (za 282,8 in Stožice za 102,3).

Gibanje prebivalstva v urbaniziranih naseljih na Posavju:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
1.048	1.129	1.274	1.337	1.462	1.670	2.152	2.868	3.729
100,0	107,7	121,9	127,7	139,9	159,4	205,3	273,6	355,8
	0,70	1,30	0,49	0,97	1,28	2,68	1,94	5,80

3. Naselje Šentvid je najbolj porastlo med leti 1900 do 1910, ko so zgradili takoimenovane »škofove zavode«. Kasneje izkazuje umerjeno rast z 1—2 % na leto. Okoliška naselja so porasla šele v novejšem času. Pred tem opažamo pri njih že omenjeno depopulacijo, katere vzrok je bil verjetno v privlačni sili mesta. Večina naselij ima industrijsko-obrtniški značaj; izjema je edino Podgora, ki izkazuje majhno rast in še povsem agrarno strukturo, čeprav leži v sredini aglomeracije. Danes med Dravljami, to je med mestno in šentviško aglomeracijo ni več prave meje. Načrtna (Pržanj, Nove Poljane) in predvsem nenačrtna kolonizacija sta jo zabrisali. Izredna rast prebivalstva po letu 1931 (83,7 % ali letno 3,80 % ali 112,7 preb.), ko se je prebivalstvo skoraj podvojilo, nam priča, da ne bo dolgo, ko bo Šentvid postal predmestje Ljubljane. Dejansko so naselja v šentviški aglomeraciji že tako tesno pre-

pletena med seboj, da jih velikokrat praktično ni mogoče več razlikovati. Od tod tudi pogosto nihanje rezultatov popisov za posamezna naselja (Šentvid, Trata).

Gibanje prebivalstva v šentviški urbanizirani aglomeraciji:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
1.503	1.667	1.709	1.657	2.090	2.346	2.965	4.709	5.445
100,0	110,8	113,8	110,2	133,8	156,2	197,4	313,7	362,0
	0,98	0,26	-0,31	2,61	1,53	2,66	3,46	3,01

4. Največje razvojne možnosti ima danes aglomeracija okoli Polja. Medtem ko so Vevče zaradi tovarne papirja in Studenec zaradi bolnišnice že zgodaj izkazovali nadpovprečni porast, sta Polje in Zg. Zadobrova nastali tako rekoč šele v poslednjem času. Na razvoj Polja je vplivala ustanovitev želeniškega postajališča leta 1930. (1931/53 Zg. Zadobrova 226,7 %, Polje 89,9 %). Vendar moramo upoštevati pri Zg. Zadobrovi, kot pri nekaterih drugih urbaniziranih naseljih (Jarše, Stožice, Poljane), da se staro vaško jedro ni izpremenilo. Le okoli naselja, v večji ali manjši oddaljenosti, so zrastle številne hiše, ki so izpremenile značaj kraja. Celotna aglomeracija je porasla po letu 1931 za 80,0 % ali letno za 3,64 % ali 95,2 preb. Val porasta prebivalstva sega še v sosedna polagrarna naselja: Sostro, Zadvor, Sneberje in Zg. Kašelj. Zalag je po izgraditvi ranžirnega kolodvora v desetletju 1910/21 izredno porastel. Ostale vasi so še nekako zaledje vevški papirnici. Vendar imajo ta naselja kljub nadpovprečni rasti še vedno agrarni karakter. So nam pa dokaz, da bo proces urbanizacije kmalu zajel ves vzhodni del Ljubljanskega polja in s povečano rastjo prebivalstva pomaknil težišče razvoja mesta tudi na vzhod.

Gibanje prebivalstva v urbanizirani aglomeraciji okoli Polja:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
556	890	1.112	1.465	1.797	1.765	2.623	4.100	4.718
100,0	160,0	200,0	258,5	323,2	317,4	471,7	737,2	848,5
	5,45	2,50	3,17	2,00	-0,16	4,88	3,29	3,02

Leta 1869 je odpadlo na urbanizirana naselja le 7,6 % prebivalstva. Še leta 1890 je njih delež v bistvu neizpremenjen (8,7 %). Leta 1910 celo pade na 7,6 % zaradi izrednega porasta mesta, po letu 1931 pa se njihov delež prične dvigovati (8,5 %) in doseže leta 1953 celo 11,7 %, kar je pravo nasprotje ostalim obmestnim naseljem, polagrarnim in agrarnim, katerih delež neprenehoma pada. Skupaj z mestom obsegajo prostor, za katerega lahko pričakujemo, da bo

Prve mestne hiše na periferiji; urbanizacija sega v obmestje v ozkih jezikih in otočkih
Pogled na osamljene hiše za Zalami

v prihodnosti sorazmerno kmalu zazidan in na katerega se bo razširilo mesto. Urbanizirana naselja predstavljajo osnovo za širjenje vsakega mesta ali pa so podlaga za nastanek mestnega satelita, mesta sopotnika, ki jih tako pogosto srečujemo v neki določeni oddaljenosti od mesta.

Gibanje prebivalstva v urbaniziranih naseljih:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1951	1948	1953
5.465	4.162	4.600	4.998	5.992	6.573	8.846	15.543	18.417
100,0	120,1	129,9	144,5	173,0	169,5	255,4	448,9	531,8
	1,84	1,05	0,86	1,98	0,89	3,47	1,05	3,69

manjka podatek za naselje Gmajna, približno okoli 110 prebivalcev.

Urbaniziranim naseljem se po strukturi porasta približujejo tudi nekatera še sorazmerno močno agrarna naselja. Omenil sem Zadvor, Sostro, Snebrje, Zalog in Šmartno ob Savi. Podobno naraščanje prebivalstva, ki da slutiti, da se naselja v poslednjem času intenzivno urbanizirajo, zasledimo pri Kozarjah, Daljni vasi, Škofljici-Klancu, Ježi, Soteski, Sv. Jakobu, Podgori in pri Sp. Kašlju. Marsikje je k porastu pripomogla industrija (Sv. Jakob, Soteska, Kašelj), drugod ugodna prometna lega (Škofljica, Daljna vas, Kozarje) ali bližina urbaniziranih naselij (Podgora, Snebrje, Sostro, Zadvor, Ježa in Brod pri Črnučah).

Preostali prostor zapolnjujejo **agrarna naselja**, ki jih je urbanizacija zajela v različni meri. Običajno z odmikom od glavnih prometnih poti, ki so obenem smeri pospešenega naraščanja prebivalstva, pridobiva na pomenu agrarni element. Tendenca v razvoju prebivalstva je pri Ljubljani usmerjena po naslednjih glavnih cestah:

1. po Celovski na Šentvid do Guncelj;
2. po Titovi v Posavje do Podboršta pri Črnučah;
3. po Šmartinski na Snebrje in Šmartno ob Savi do Sv. Jakoba;
4. po Zaloški na Studenec in Polje do Vevč in Zaloga;
5. po Dolenjski na Rudnik in Daljno vas do Škofljice (Klanec);
6. po Tržaški (zaradi Barja nekoliko severno od nje) na Kozarje in Vrhovce.

Tem smerem tudi dejansko ustreza največji porast prebivalstva. Obstoje sicer še nekatere druge točke, kjer je urbanizacija povzročila naraščanje prebivalstva, vendar so običajno povezane z industrializacijo (Tacen, Brod, Fužine). Naselja izven teh gravitacijskih črt so v zatišju in stagnirajo v razvoju prebivalstva. Najlepši dokaz so na primer kraji, ki se vrste na južnem bregu Ljubljanice od Fužin dalje na vzhod; obe Hrušici, Bizovik in Dobrunje. Depopulacijo zasledimo v prometno mrtvih conah: v gričevju ali ponekod v ravnini (Orlé, Šent Pavel, Podmolnik, Javor, Besnica, Toško čelo itd. — Glince, Obrije, Kleče) ali, ko so naselja že močno izven sfere mestnega vpliva (Gameljne, Beričevo, Šujica, Stranska vas, Črna vas, Hauptmanca itd.).

Če izločimo venec agrarnih naselij, ki obdajajo od zunaj ljubljansko predmestje kot pas depopulacije in stagnacije, ostala naselja izkazujejo zelo umerjen porast, od 1869 do 1953 za okoli 40—200 %, od 1931 do 1953 pa za 10—60 %. V veliki meri zavisi njihova rast od prirodnega prirastka, le izjemoma še od kakega drugega faktorja. Krivulja števila njihovega prebivalstva močno niha. Dobam rahlega porasta slede kratkotrajne periode nazadovanja. Skoraj pri vseh se obe vojni kažeta s padcem prebivalstva, kar pri mestih in predmestjih ni bil primer. Zanimiva so nekatera naselja, ki leže v neposredni bližini urbaniziranih centrov, a kljub temu stagnirajo ali celo nazadujejo. Bizovik in Dobrunje sta sorazmerno veliki vasi, vendar se število njunega prebivalstva zadnjih osemdeset let ni bistveno spremenilo, kljub mestni bližini ali vplivom Polja in Vevč. Podobno cono stagnacije zasledimo med Sv. Jakobom in Črnučami (z izjemo Broda), da ne omenjam agrarnega in obenem depopulacijskega obrobja, ki ga tvorijo Pšata, Beričevo, Dol in druga naselja dalje na vzhod. Podobno

Nove Jarše so nastale v poslednjih 25 letih in so izrazit primer kolonizacije z individualnimi hišicami

je z Gameljnam in Šmartnim pod Šmarno goro, ki tudi tvorijo cono stagnacije. Na skrajnem zahodu zapirajo ljubljansko obmestje Stanežiče in Medno kot agrarna otoka med šentviško in medvoško urbanizirano aglomeracijo. V Posavju so izrazito agrarna naselja in obenem področja stagnacije ali počasnega naraščanja prebivalstva: Kleče, Tomačevo, Savlje, Obrije, Šmartno ob Savi, Hrastje in Sp. Zadobrova. Ista ugotovitev velja za naselja na zahodnem obrobju: Dolnice, Kamna gorica, Dobrova in Brezovica. Podutik ima zaradi bližine mesta že močnejšo tendenco širjenja.

Gibanje prebivalstva v polagrarnih naseljih:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
8.859	9.615	10.007	10.352	10.625	—	12.915	14.116	15.825
100,0	108,5	112,8	116,8	119,9	—	145,7	159,3	178,6
	0,77	0,42	0,55	0,27		1,02	0,54	2,40

Proti obrobju ljubljanskega obmestja imamo vrsto agrarnih naselij, katerih prebivalstvo stagnira ali — kar je še pogosteje, nazaduje. Predvsem so to naselja, ki leže v hribovitem svetu Posavskega hribovja in Polhograjskih dolomitov: Javor, Besnica, Podgrad, Češnjica, Zagradišče, Orle, Šent Pavel, Podmolnik, Podlipoglav, Sela pri Rudniku, oziroma Toško čelo, Glince itd. Na severu je tak primer Rašica. Depopulacija je zajela naselja že kmalu po letu 1869. Obe svetovni vojni sta pustili občutne po-

sledice. Dobi največjega porasta prebivalstva na ljubljanskem teritoriju 1900/1910 in 1931/1953 sta ostali v teh zaselkih brez odmeva. Ostala naselja na obrobju: Pšata, Beričevo, Dol, Zaboršt pri Dolu, Kleče in Podgora pri Dolu, Črna vas, Hauptmanca, Šujica, Stranska vas, Komanija, Draževnik, Razori in Dvor so zaradi neugodne lege potisnjena v stran in njih prebivalstvo se odseljuje. Leže običajno že toliko oddaljeno od mesta in od prometa, da domačini ne morejo uporabljati koles in ostalih javnih prometnih sredstev za vsakodnevno odhajanje na delo.

Za nastanek »pendlerjev« ni pogojev in ni čudno, če prebivalstvo zapušča domačije in se seli v mesto ali v bližino industrijskih in upravnih centrov.

Gibanje prebivalstva v agrarnih naseljih:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1951	1948	1953
4.040	4.042	4.085	3.999	3.820	—	4.059	3.575	3.867
100,0	100,0	101,1	98,9	94,5	—	100,4	88,4	95,7
	0,00	0,10	-0,22	-0,45		0,29	-0,70	0,16

V obmestju so polagrarna naselja neposredna rezerva za bodoči razvoj populacije. Prenos upravnih funkcij, industrializacija aliboljšanje prometnih zvez bo omogočilo tem naseljem, da se urbanizirajo, da povečajo svoje prebivalstvo in da se na ta način kasneje vključijo v mesto. Trditev ne more veljati za agrarna naselja v prometno in reliefno neugodnih področjih. Proces depopulacije se bo tod nadaljeval ali pa ga bo v najboljšem primeru zamenjala stagnacija. Isto velja za tiste kraje, ki so na skrajnem obrobju obmestja, kjer povzroča mesto zaradi svoje centrifugalne sile depopulacijo.

Ljubljansko obmestje je od 1869 naraslo za 135,7 % (letno za 1,63 % ali 264,2 preb.), od 1931 pa za 47,8 % (letno za 2,16 % ali 558,5 preb.) in to predvsem med 1931/48 s povprečnim letnim porastom za 1,60 % in 1948/53 s povprečnim letnim porastom 2,93 %. Istočasno se je njegov delež nasproti mestu stalno zmanjševal: od 37,8 % na 24,5 %. Na svojem pomenu so izgubljala mestno središče in agrarna naselja na račun predmestij in urbaniziranih naselij, ki so se v teh osemdesetih letih razvili in zapolnili dobršen del takratnega obmestja.

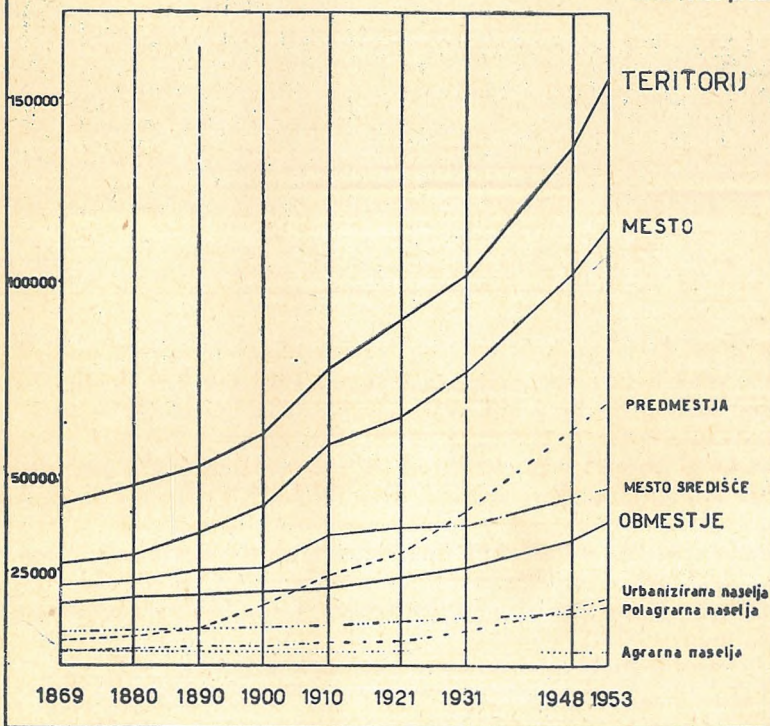
Gibanje prebivalstva v ljubljanskem obmestju:

1869	1880	1890	1900	1910	1921	1951	1948	1953
16.562	17.819	18.702	19.349	20.437	—	25.820	33.232	38.107
100,0	108,8	114,3	118,2	125,0	—	158,3	204,2	234,3
	0,79	0,49	0,34	0,36		0,60	1,60	2,93

GIBANJE PREBIVALSTVA LJUBLJANE MED

1869 IN 1953

1mm = 1000 preb.

Razvoj Novih Jarš je najhitrejši zlasti v povojnih letih;
nad enodružinske hišice se dvigajo
tudi prve enonadstropnice

V celoti je prebivalstvo na ljubljanskem teritoriju poraslo v dveh sunkih in sicer med leti 1900 do 1910 (za 2,81 % ali 1732,5 preb. na leto) in med leti 1931 do 1953 (2,22 % ali 2315,6 preb. na leto.) Od 1869 se je povečalo za 261,8 %, kar je v primeri z Gradcem, ki je porasel v razdobju od 1870 do 1951 za 179 % (ne oziraje se na teritorialne izpremembe), zelo veliko.¹⁰⁴ Predvsem je poraslo prebivalstvo predmestij in v novejšem času urbaniziranih naselij. Mestno središče je podobno kot polagrarna naselja zmerno napredovalo. Agrarna naselja v hribovitem svetu in na obrobju so pa ves čas nazadovala od populacijskega viška, ki so ga dosegla v prvi polovici XIX. stoletja.

Gibanje prebivalstva na teritoriju Ljubljane:

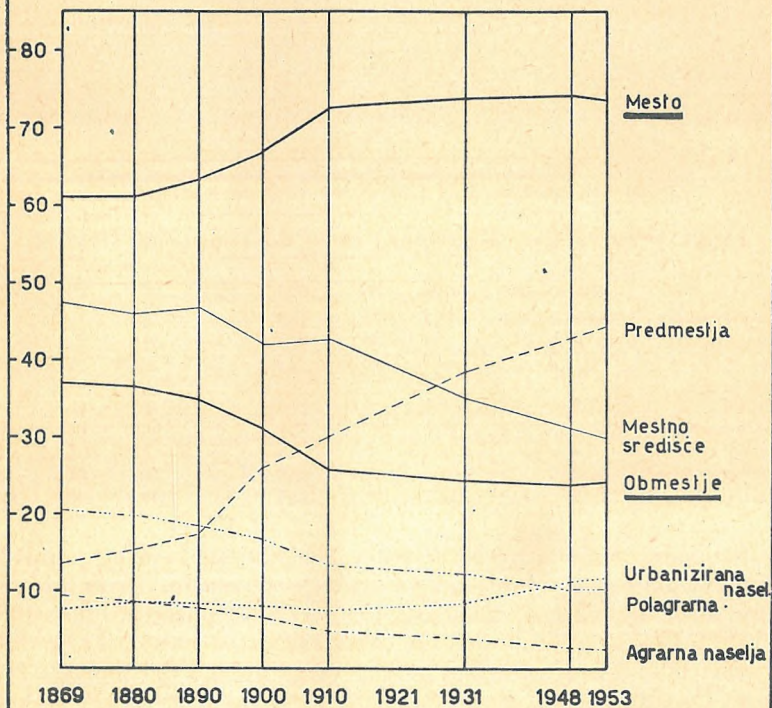
1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
42.959	47.215	52.910	61.498	78.825	—	103.800	137.129	154.744
100,0	110,4	123,1	143,8	184,5	—	242,7	320,7	361,8
	0,94	1,20	1,62	2,81		1,02	1,88	2,56
	* 1,010	1,009	1,014	1,025		1,015	1,016	1,024

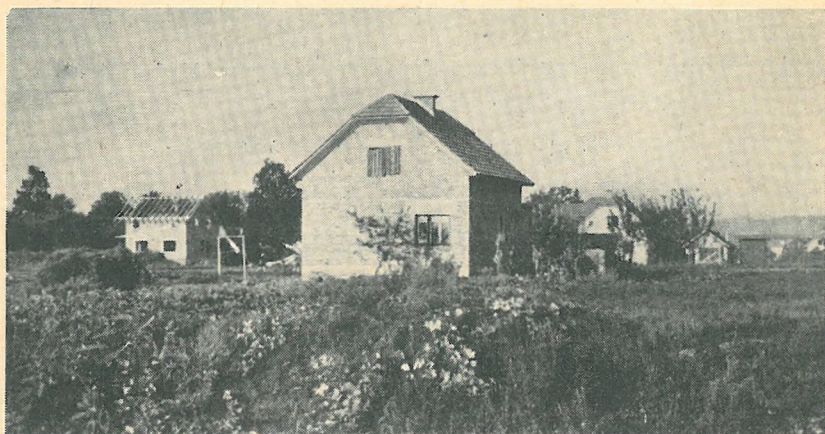
* koeficient dinamike porasta

¹⁰⁴ Paschinger H.: Entwicklung und Wesen der Hauptstädte der österreichischen Bundesländer. Innsbruck 1954. p. 38.

PREBIVALŠTVO LJUBLJANE

DELEŽ PREBIVALSTVA PO CONAH V PROCENTIH

Moderna urbanizacija sega že v agrarna naselja; primer urbanizacije naselja Hrastje pri Snebrju

Delež prebivalstva posamezne cone od skupnega števila:

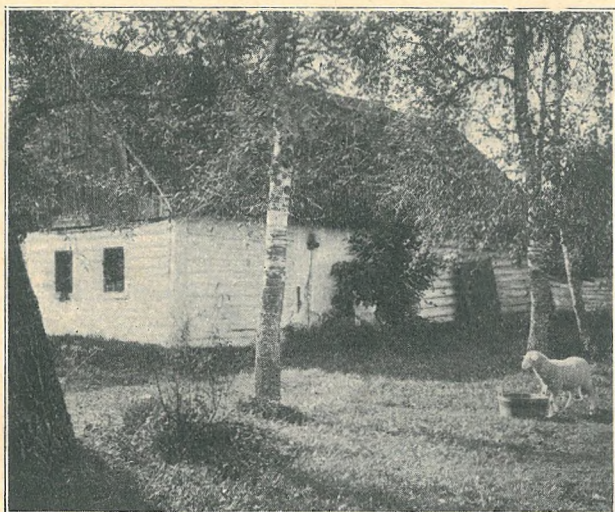
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953
Mestno središče	48,6	46,8	47,2	42,3	43,8	—	35,6	—	30,4
Predmestja	13,6	15,4	17,5	26,3	30,3	—	39,1	—	45,1
Mesto	62,2	62,2	64,7	68,6	74,1	—	72,2 ¹⁰⁵	75,8	75,5
Urbanizirana naselja	7,5	8,9	8,7	8,1	7,6	—	8,5	11,3	11,9
Polagrarna naselja	20,9	20,4	18,9	16,8	13,5	—	12,4	10,3	10,2
Agrarna naselja	9,4	8,5	7,7	6,5	4,8	—	3,9	2,6	2,4
Obmestje	37,8	37,8	35,3	31,4	23,8	—	24,8	24,2	24,5
Territorij	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	—	100,0	100,0	100,0

Tendenca porasta prebivalstva v poslednjem času ne popušča. Brez dvoma se bo Ljubljana še nadalje povečala. Prirodni prirastek sicer od svojega viška leta 1950 (17,6%) nazaduje (leta 1953 8,4%)¹⁰⁶. Občutno je popustilo doseljevanje v mesto, ki je bilo po vojni tako karakteristična poteza vsega našega družbenega življenja. Po drugi strani pa je današnji prirodni prirastek še visoko nad predvojnim, ki je dosegel svoj višek leta 1938 s 3,07%¹⁰⁷. Prav

¹⁰⁵ Vključeno je tistih 420 prebivalcev, ki jih originalno gradivo v MALj ne vključuje.

¹⁰⁶ Tromesečni statistični pregled mesta Ljubljane. Urad za statistiko pri MLO Ljubljana. Lj. sept. 1955. p. 5.

¹⁰⁷ Statistični letopis mesta Ljubljane za leto 1939. Lj. 1940. p. 10.

Crna vas je izrazito kmečko naselje, ki ga urbanizacija še ni preoblikovala

tako je visok delež mlajših generacij do 15. leta starosti (Ljubljana mesto po popisu iz leta 1953 23,0 %) dobra osnova za bodoči razvoj naselja.

Edino v mestnem središču porast po velikem skoku pred prvo svetovno vojno polagoma peša. Če pa upoštevamo, da Ljubljana še zdaleč ni maksimalno dopustno zazidana (brutto gostota 96,12 p/ha) in, da lahko računamo še z nadaljnjo zgostitvijo poslopij in z zvišanjem nadstropnosti, bojazen o depopulaciji citya zaenkrat še ni upravičena. Stagnacija prebivalstva v polagrarnih in agrarnih naseljih je relativnega značaja. Z vključitvijo v mestno območje jo bo zamenjalo naglo naraščanje prebivalstva. Po drugi strani je njihov delež tako nizek, da nima nobenega vpliva na razvoj mestnega prebivalstva.

Zdi se, da gre dosedanji močno spontani razvoj mesta in naselij v obmestju v smer neorganskega naraščanja mesta. Ljubljansko obmestje pa tudi predmestja so zazidana nesmotrno in brez upoštevanja sodobnih urbanističnih vidikov. Nesmiselno širjenje mesta zavisi v prvi vrsti od samovolje lastnikov parcel in graditeljev individualnih hišic. Težišče porasta prebivalstva sledi glavnim cestnim vpadnicam, vsled česar ima Ljubljana izrazito ob-

cestno zazidavo. Nesmotrno izkoriščanje razpoložljivih zemljišč vodi k zazidavi in uničevanju velikih površin najrodovitnejših tal (Zgornja Zadobrova). Razvoj mesta bi moral biti usmerjen v zgostitev mestnega središča, obenem pa naj bi omogočal in pospeševal razvoj lokalnih središč — mest sopotnikov v obmestju: šentviške, posavske in poljske aglomeracije, ki jih je ustvaril že dosedanji razvoj. Brez dvoma potrebuje danes Ljubljana načrtno urejanje svoje urbanistične zasnove.

Sle 7. Ljubljana Standarda do
mimotni narupa odnega
vrtov. e vidam (občutno)
poglabi pleten. ne glavni
tohore.

RAZVOJ PREBIVALSTVA V NASELJIH MED 1869 IN 1953 V %

MESTO

Mestno središče	‰
I.	4,2
II.	124,3
III.	211,6
IV.	178,6
Mestno središče	126,2

Predmestja

Stari Udmat	1.313,3
Sp. Šiška	810,3
Novi Udmat	1.062,2*
Vič	1283,0
Trnovo	738,0
Dolenjsko pred.	519,3
Moste	546,0
Bežigrad	19.237,9
Zg. Šiška	1.458,0
Dravlje	353,7
Štepanja vas	317,8
Predmestja	1.096,8
Mesto	358,5

OBMESTJE

Urbanizirana naselja

Rudnik	565,3
Vrhovci	4.120,0
Fužine	293,1
Jarše	306,0
Brinje	212,3*
Mala vas	270,7
Stožice	226,9
Ježica	170,5
Črnuče	416,0
Gmajna	96,1
Podboršt	129,9
Šentvid	201,7
Poljane	293,5
Pržanj-Zapuže (1953)	411,1
Trata	290,0
Gunclje	243,1

Vižmarje	438,9
Brod	262,1
Tacen	107,0
Polje	754,6
Studenc	516,8
Vevče	336,0
Zg. Zadobrova	797,6
Urbanizirana naselja	531,8

Polagrarna naselja

Medno	44,9
Stanežiče	25,8
Podgora	86,1
Kamna gorica	14,2
Dolnice	76,1
Podutik	113,0
Dobrova	28,8
Kozarje	255,8
Podsmreka	59,7
Brezovica	89,8
Babna gorica	115,5
Srednja vas	148,5
Daljna vas (Lavrica)	190,6
Škofljica-Klanec	319,6
Sp. Hrušica	30,4
Zg. Hrušica	92,0
Bizovik	12,6
Slape	— 13,1
Dobrunje	23,7
Zadvor	112,9
Sostro	87,6
Sadinja vas	63,9
Zg. Kašelj	123,1
Sp. Kašelj	31,1
Zalog	168,1
Sp. Zadobrova	54,5
Snebrje	170,9
Hrastje	125,4
Šmartno ob Savi	260,4
Obrije	29,2
Tomačevo	39,6

* Novi Udmat od l. 1900, Brinje pa od l. 1931 dalje.

Savlje	112,4	Podmolnik	16,4
Kleče	40,0	Šent Pavel	— 32,9
Šmartno pod Šmarno g.	44,2	Besnica	— 14,4
Spodnje Gameljne	— 9,4	Javor	— 15,0
Zgornje Gameljne	37,2	Podlipoglav	— 2,9
Srednje Gameljne	29,5	Češnjica	12,1
Dobrava	31,5	Zagradišče	— 38,2
Brod pri Nadgorici	185,0	Zavogljje	19,2
Ježa	83,6	Podgrad	— 2,8
Nadgorica	12,9	Videm	36,9
Podgorica	45,6	Beričevo-Brinje	16,5
Soteska	96,0	Pšata	— 17,9
Sv. Jakob	120,9	Dol	25,5
Dragomelj	27,0	Podgora pri Dolu	— 28,9
Polagrarna naselja	78,6	Kleče pri Dolu	— 17,3
		Rašica	— 15,0
Agrarna naselja		Zaboršt	— 29,0
Toško čelo	— 32,8	Draževnik	— 16,0
Glinica	— 19,2	Komanija	40,9
Dvor	— 2,2	Razori	46,9
Stranska vas	18,4	Agrarna naselja	— 4,3
Šujica	6,8		
Črna vas	11,2	Agrarna in polagrarna	
Hauptmanca	— 67,7	naselja	53,0
Sela pri Rudniku	— 27,1	Obmestje	134,3
Orle	— 38,9	Teritorij	261,5

RAZVOJ PREBIVALSTVA PO RAZDOBJIH V %

	1869—1890	1890—1910	1910—1931	1931—1953
I.	3,1	— 13,3	— 7,4	25,8
II.	12,3	19,9	39,5	19,2
III.	29,7	20,6	— 1,6	18,3
IV.	33,8	25,5	13,6	46,0
Mestno središče	19,8	38,7	10,2	27,1
Stari Udmat	93,8	342,8	— 1,4	63,6
Sp. Šiška	54,0	140,9	44,4	66,7
Novi Udmat	—	—	132,3	29,2
Vič	81,8	297,2	92,1	21,1
Trnovo	92,2	92,8	47,9	67,4
Dolenj. predmestje	75,1	77,8	60,2	23,2
Moste	23,6	150,5	48,9	38,5
Zg. Šiška	28,9	40,4	30,8	271,2
Dravlje	10,0	19,2	82,3	90,5
Bežigrad	577,5	133,8	409,8	139,1
Štepanja vas	14,4	40,9	78,8	45,1
Predmestja	60,0	156,2	70,1	71,5
Mesto	28,6	86,9	33,0	50,3
Rudnik	60,7	34,9	42,1	117,1
Vrhovci	126,5	38,3	72,4	680,6
Fužine	50,1	12,3	84,0	17,0
Jarše	0,0	14,7	62,6	118,1
Mała vas	— 1,1	42,7	78,3	48,8
Stožice	— 1,0	50,9	37,6	38,4
Ježica	56,0	2,1	28,2	32,2
Brinje	—	—	—	216,1
Črnuče	23,3	— 1,0	65,9	159,9
Gmajna	41,3	— 13,4	25,6	27,6
Podboršt	93,5	13,9	79,9	14,9
Šentvid	37,8	68,1	30,2	0,0
Poljane	— 12,8	1,8	23,3	268,1
Pržanj-Zapuže	37,1	27,0	29,7	334,9
Trata	— 20,1	— 12,5	65,4	237,5
Gunclje	9,8	— 9,7	78,9	93,8
Vižmarje	26,9	7,0	62,1	155,1
Brod	— 15,0	51,1	69,0	92,1
Tacen	— 1,2	8,8	28,9	50,1
Polje	—	—	167,6	89,9
Studeneč	122,0	15,8	27,7	87,9
Vevče	99,5	53,6	14,3	25,1
Zg. Zadobrova	42,1	40,1	38,2	226,7

Urbanizirana naselja	40,9	30,1	47,9	108,1
Podgora	10,8	4,3	23,4	29,9
Stanežiče	— 6,6	— 6,5	4,8	31,5
Medno	— 23,0	8,8	21,8	41,4
Podutik	29,1	— 5,1	21,1	48,8
Kamna gorica	9,0	— 1,2	— 4,7	7,2
Dolnice	— 6,8	12,1	4,1	61,7
Kleče	3,9	9,3	25,9	— 1,2
Savlje	18,9	14,9	18,4	31,2
Tomačevo	18,4	8,9	— 4,0	13,0
Šmartno ob Savi	2,8	8,0	45,1	123,9
Hrastje	36,5	— 3,5	48,1	15,4
Snebrje	28,6	25,9	19,8	39,3
Sp. Zadobrova	— 8,0	18,7	— 2,8	45,8
Obrije	7,1	9,9	7,0	— 4,7
Zalog	11,7	8,9	124,9	— 2,2
Sp. Kašelj	13,8	— 2,0	2,4	14,9
Zg. Kašelj	49,3	26,5	2,4	15,1
Babna gorica	1,7	27,1	36,1	22,5
Daljna vas	41,2	12,5	42,4	28,8
Srednja vas	24,2	18,2	16,6	45,1
Škofljica-Klanec	26,7	30,6	14,8	121,6
Zadvor	12,9	26,9	21,0	22,9
Sadinja vas	— 7,4	31,0	29,0	4,8
Sostro	23,6	4,0	18,3	23,3
Sp. Hrušica	30,4	— 6,0	10,8	— 1,1
Zg. Hrušica	17,7	10,8	29,1	14,1
Bizovik	7,7	4,9	— 1,2	1,1
Dobrunje	8,0	— 1,0	13,6	2,0
Slape	61,3	— 42,1	21,7	— 24,0
Dobrova	22,1	— 5,3	— 3,1	14,9
Brezovica	6,2	2,2	53,8	36,2
Podsmreka	21,0	9,0	7,3	12,8
Kozarje	12,7	43,1	48,2	47,2
Šmartno pod Šmarno g.	10,7	5,2	23,1	0,1
Sp. Gameljne	3,8	— 8,5	20,9	— 9,9
Sr. Gameljne	14,8	— 14,0	38,6	— 5,8
Zg. Gameljne	— 1,1	— 1,6	34,1	9,8
Brod pri Nadgorici	— 5,0	— 5,5	— 11,9	280,0
Ježa	3,5	— 10,2	72,0	14,8
Nadgorica	1,4	— 6,0	— 4,3	23,4
Podgorica	0,3	0,2	14,1	26,4
Soteska	4,2	— 8,1	0,0	104,5
Sv. Jakob	33,9	27,3	— 5,8	37,6
Dobrava	7,8	— 2,2	— 7,5	35,1
Dragomelj	— 9,4	13,1	11,4	11,1
Polagrarna naselja	12,9	6,2	21,6	22,5
Toško čelo	— 1,7	— 6,7	— 1,6	— 25,3
Šujica	6,1	1,9	9,4	— 9,8
Stranska vas	13,9	0,4	17,6	— 12,1

Črna vas	19,3	— 9,1	13,8	9,3
Hauptmanca	—	— 48,1	— 37,5	0,0
Sela pri Rudniku	— 4,2	— 6,5	23,3	— 23,9
Orle	— 12,6	3,0	2,5	23,9
Podlipoglav	11,4	4,4	11,7	— 25,6
Sent Pavel	— 9,4	— 9,3	— 19,3	— 8,0
Podmolnik	0,5	0,4	10,8	4,0
Javor	1,7	— 22,7	24,5	— 13,1
Besnica	— 4,3	3,0	4,2	— 16,7
Zavoglje	15,2	— 38,8	38,9	— 8,9
Zagradišče	— 14,6	— 3,1	— 3,2	— 25,6
Češnjica	18,9	— 21,4	21,4	— 1,0
Podgrad	— 12,5	— 0,7	— 3,9	7,5
Podgora pri Dolu	— 16,6	— 24,0	5,4	6,0
Kleče pri Dolu	— 8,1	— 10,6	2,0	0,6
Beričevo-Brinje	— 3,4	8,9	— 0,5	13,6
Videm	— 2,9	— 1,4	21,4	17,8
Dol	36,9	— 15,7	4,6	3,7
Pšata	2,6	— 7,5	— 6,7	— 7,1
Zaboršt	— 7,7	— 7,4	— 1,8	— 9,8
Glinica	39,4	— 8,4	2,1	— 36,7
Dvor	12,9	— 23,3	16,7	44,5
Draževnik	24,0	6,2	12,0	— 43,2
Komanija	— 18,6	— 13,6	21,0	65,4
Razori	26,6	— 5,2	— 1,9	24,5
Čisto agrarna naselja	1,1	— 6,5	3,4	— 4,7
Mestno središče	19,8	38,7	10,2	27,1
Predmestja	60,0	156,2	70,1	71,5
Mesto	28,6	86,9	33,0	50,3
Urbanizirana naselja	29,9	30,1	47,9	108,1
Polagrarna naselja	12,9	6,2	21,6	22,5
Agrarna naselja	1,1	— 6,5	3,4	— 4,7
Obmestje	14,3	9,1	26,3	47,8
Teritorij	23,7	52,1	31,6	48,8

LE DÉVELOPPEMENT DE LA POPULATION SUR LE TERRITOIRE DE LJUBLJANA

Ljubljana est la capitale de la Slovénie. Pendant les deux guerres mondiales et surtout après la deuxième guerre, elle s'est développée d'une petite ville provinciale dans une ville importante avec 150.000 habitants. L'auteur a essayé de faire voir cette évolution et d'appeler l'attention sur quelques phénomènes (avant tout sur l'urbanisation des alentours de la ville) qui contribuèrent à cela que la ville s'était agrandie, avait changé son caractère et, avant tout, s'était élargie territorialement.

La base pour l'extension de toute colonie urbaine c'est *l'urbanisation de ses alentours*. C'est pourquoi il faut faire la différence entre la *ville proprement dite* et *sa banlieue* de même que *sa zone de gravitation plus large*. La ville se compose du centre avec la Cité et de faubourgs. Les colonies environnantes elles-mêmes ne montrent pas non plus de caractère unitaire. Au voisinage de la ville, le long des artères principales du trafic et autour des centres administratifs d'importance mineure et des centres industriels il y a des *colonies urbanisées* qu'il faut bien distinguer de celles qui sont *agraires* et qui ont conservé leur structure paysanne. L'onde de l'urbanisation se dirige vers le dehors et ainsi, les faubourgs d'autrefois forment des quartiers de la ville d'aujourd'hui. Il y a un phénomène analogue dans l'extension des faubourgs et des colonies urbanisées. L'administration suit ce phénomène par la jonction, l'élargissement des rues, les changements de numéros de maisons etc. L'urbanisation prend des formes spéciales dans la banlieue. Là, où il n'y a pas de noyau anciens de villages, on aperçoit une construction, par superficie largement projetée, des maisons individuelles (Zg. Zadobrova, Poljane, Vižmarje etc). Quelquefois, au contraire, des maisons, récemment construites, embrassent un ancien noyau villa-geois (Udmat, Moste, Vič, etc). Les changements administratifs nombreux à Ljubljana prouvent bien que l'administration essayait d'attrapper l'évolution et de lui donner même une certaine orientation (les nouvelles communes qui partagèrent la ville et qui lièrent certains quartiers avec la banlieue).

Les recensements de la population eurent lieu dans un délai de 10 ou 11 années 1869 avec une seule exception en 1941, lorsque la guerre en empêcha l'exécution. Les recensements de 1948 et de 1953 abandonnèrent le traitement par les habitants présents et prirent pour base les habitants permanents. Pour un urbaniste pourtant, le nombre des habitants présents est d'une importance capitale, car eux aussi, ils usent des institutions municipales. On peut même supposer que leur pourcentage soit constant et qu'il dépende de la capacité des hôpitaux, des écoles, des institutions, des établissements de charité etc (en 1953, il y avait 154.941 habitants permanents 12.172 habitants provisoirement présents, ce qui fait 8,9%). Le pourcentage des habitants présents peut nous servir de

mesure pour l'urbanisation même, parce que les institutions centrales ne se trouvent qu'aux centres urbains (Sur les tableaux il y a des données pour les communes cadastrales). Enfin il ne faut pas négliger non plus les habitants provisoirement absents (en 1953 il y en avait 3548).

Toutes les colonies traitées qui devraient représenter la zone de gravitation restreinte supposée (il n'y a pas encore de traité sur ce sujet) étaient classées en colonies rurales et urbanisées, en faubourgs et en centre de ville, suivant le tableau ajouté et en tenant compte de l'accroissement des colonies (le recensement des habitants de 1869 et 1953), de la densité (des habitants et des maisons), des employés en agriculture, en administration d'Etat et en professions libres, du nombre des habitants par maison et par ménage.

On ne peut parler d'une évolution véritable de la population de Ljubljana qu'après le tremblement de terre en 1895. Avant cette date et depuis 1869 le développement de la ville n'est que très modeste. Après le tremblement de terre, au contraire, la conjoncture économique rendit possible le plus grand accroissement de la population que Ljubljana connaisse, surtout dans la dizaine d'années de 1900 à 1910. Les conséquences de la première guerre mondiale se font sentir profondément bien longtemps ainsi qu'à peine après 1931 le nombre de la population atteignit, malgré la deuxième guerre, un accroissement formidable. La plupart des habitants sont immigrés (de 1945 à 1953 ils font 67,7%).

La dépopulation se fait valoir avant tout dans les colonies dont la situation géographique est à l'écart du trafic et défavorable par relief et économie (p. ex. les villages sur le Golovec). Un cas particulier représente la Cité de Ljubljana dont la population recule jusqu'au point culminant en 1880. La situation fâcheuse en logement dans les temps récents haussa de nouveau le nombre de ses habitants. Le noyau de la ville actuel s'augmenta le plus entre 1900 et 1910 (le IIIe et le IVe quartier). Plus tard de hauts prix du sol et de hauts taux sur le territoire de la ville empêchaient le développement qui s'orientait ensuite vers les faubourgs. Aujourd'hui la Cité de Ljubljana et habitée très rarement (96 h/ha) et murillée complètement. En effet les faubourgs eurent leur plus grand accroissement, ceux-ci plus tôt (p. ex. Sp. Šiška, Stari Udmat, Vič, Trnovo etc), ceux-là plus tard (p. ex. Bežigrad, Zg. Šiška etc). Par le caractère de leur accroissement, quelques colonies urbanisées s'approchent des faubourgs, mais avec cette différence qu'elles ne se mirent à s'accroître qu'à peine après 1931. Quelques unes ne prirent que leur naissance (Polje), les autres sont en phase d'une colonisation intensive (Brinje, Zadobrova, Vevče etc). L'accroissement des colonies rurales est ralenti, mais elles se distinguent par cela que leur participation sur le territoire traité est — comme celle de la Cité de Ljubljana — dans un déclin constant (de 30,3% en 1869 à 12,6% en 1953).

Sur tout le territoire de Ljubljana le nombre de la population a augmenté pour 261,8% de 1869 à 1953.

KAZALO

I. poglavje	5
II. poglavje	16
III. poglavje	22
IV. poglavje	30
V. poglavje: a) mesto	36
b) obmestje	49
VI. poglavje: Razvoj prebivalstva v naseljih med 1869 in 1953 v odstotkih	65
VII. poglavje: Razvoj prebivalstva po razdobjih v odstotkih . . .	65

Igor Vrišer
RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE

IZDALA
»KRONIKA«
časopis za slovensko krajevno zgodovino

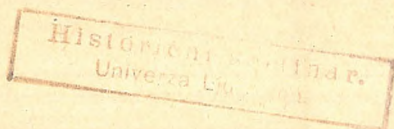
Za izdajatelja
Jože Šorn

NATISNILA
tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani
v 500 izvodih

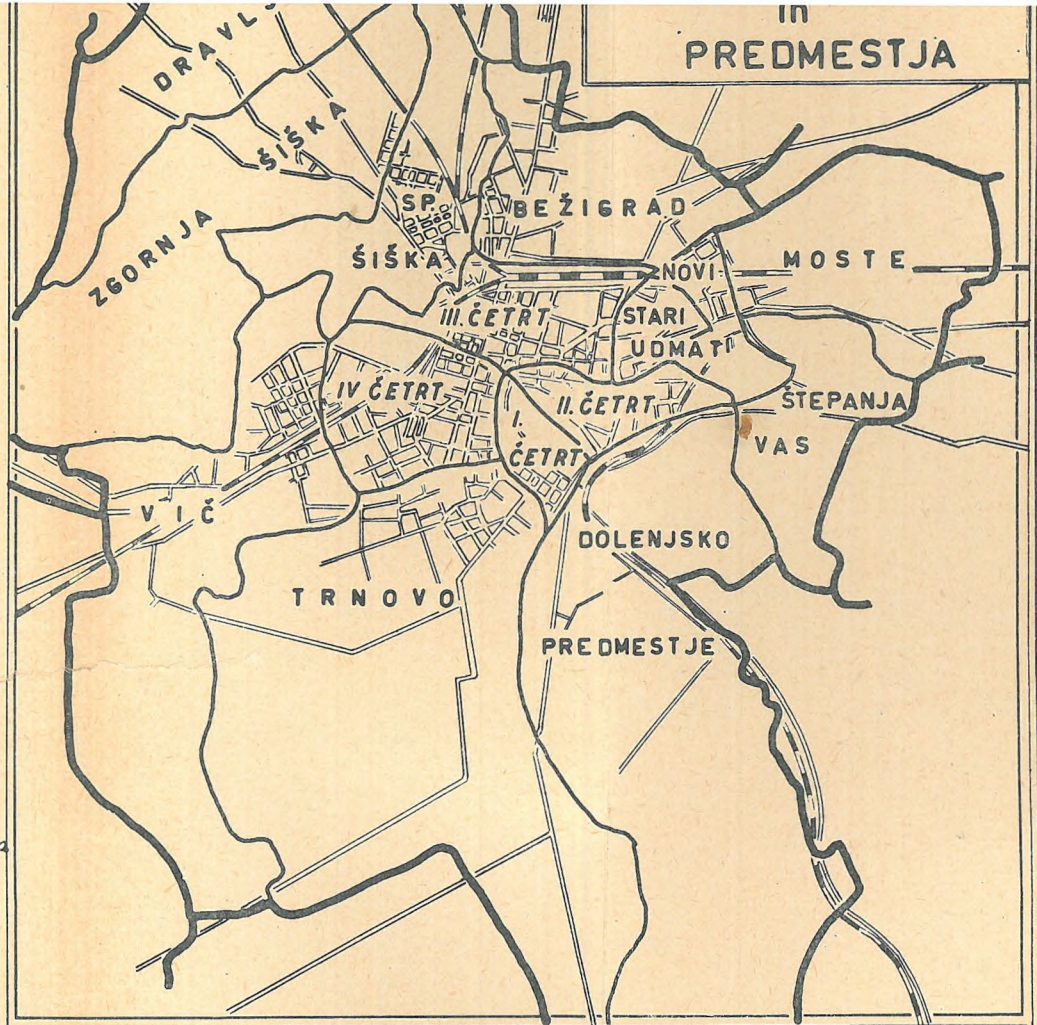
OBSEG
67 strani, 19 slik, 2 diagrama, 7 zemljevidov v prilogi

KLISEJE IZDELALA
klišarna Gorenjske tiskarne v Kranju

DOTISKAŃO
septembra 1956

Urbanizirana in
agrarna naselja
v
OBMESTJU

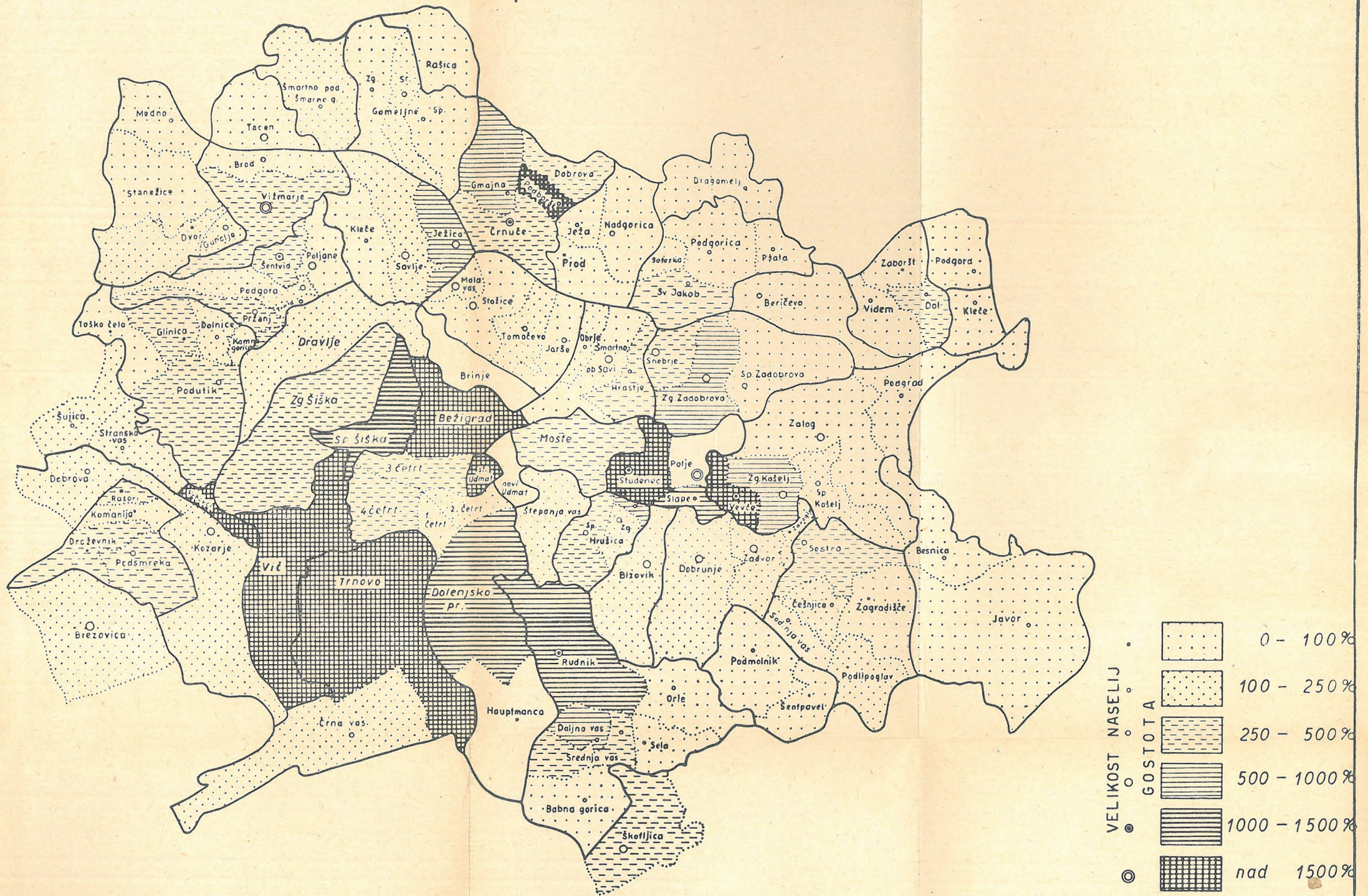
LJUBLJANA

PREBIVALSTVO

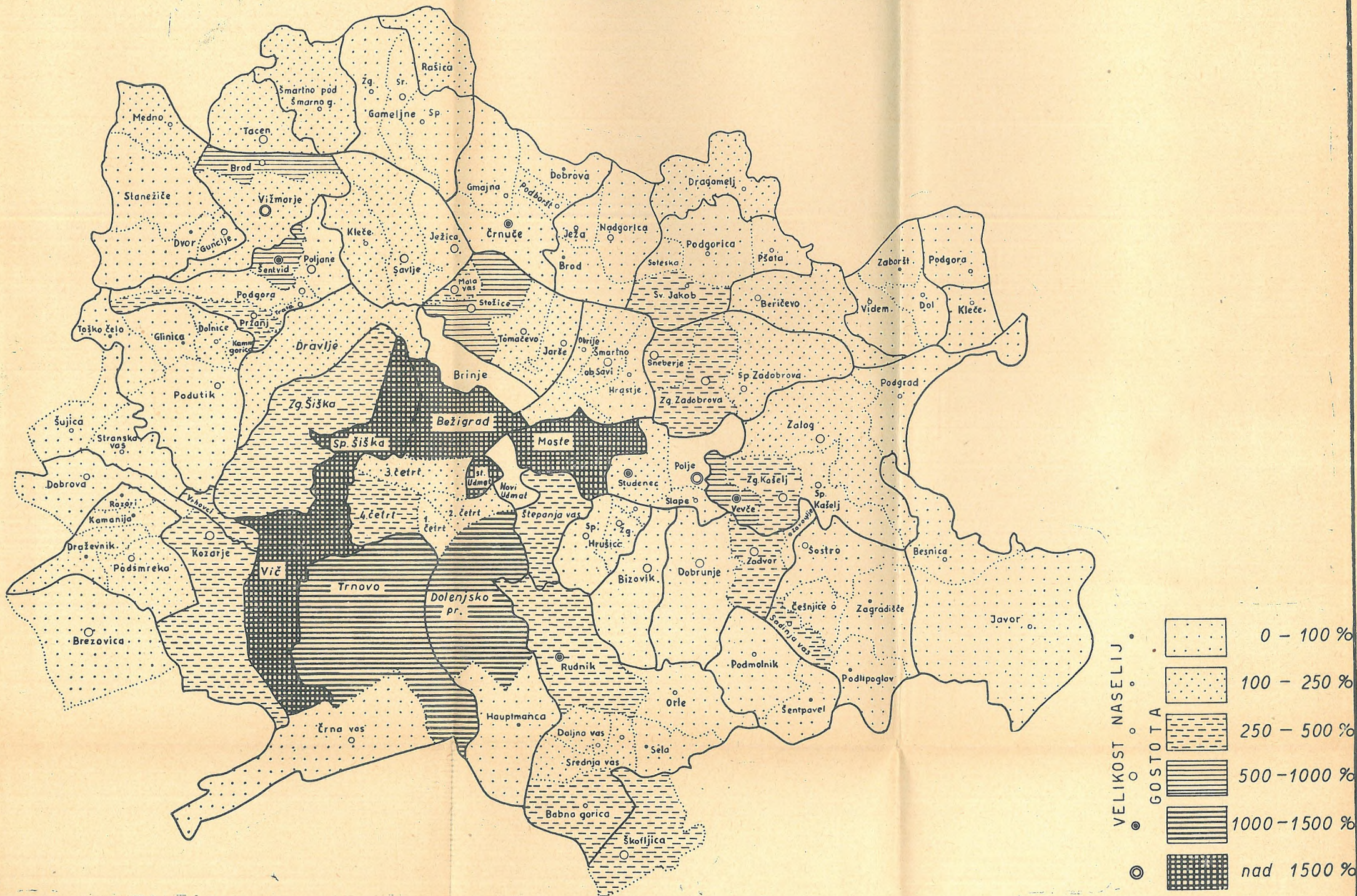
Obravnavana naselja in mestne četrti

- predlagano ožje gravitacijsko območje
- naseljeno ozemlje
- urbanizirana naselja
- agrarna naselja
- vodno omrežje
- mestna meja
- meje mestnih četrti
- meja bivšega MLO

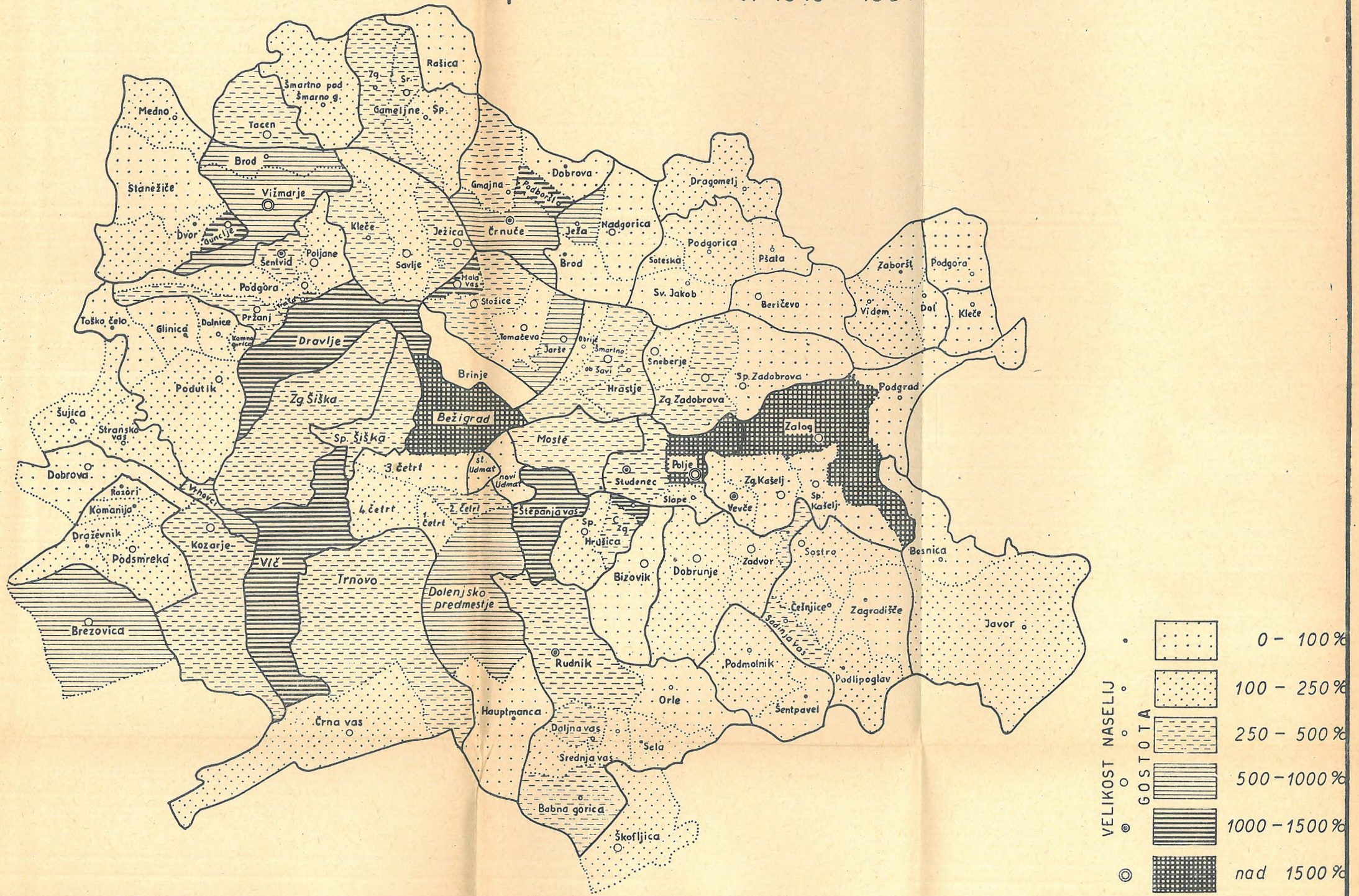
Porast prebivalstva od l. 1869 – 1890

Porast prebivalstva od l. 1890 - 1910

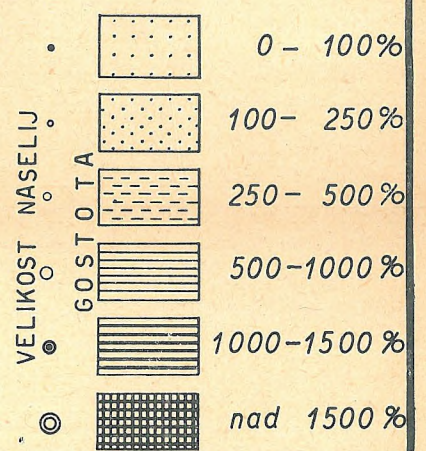
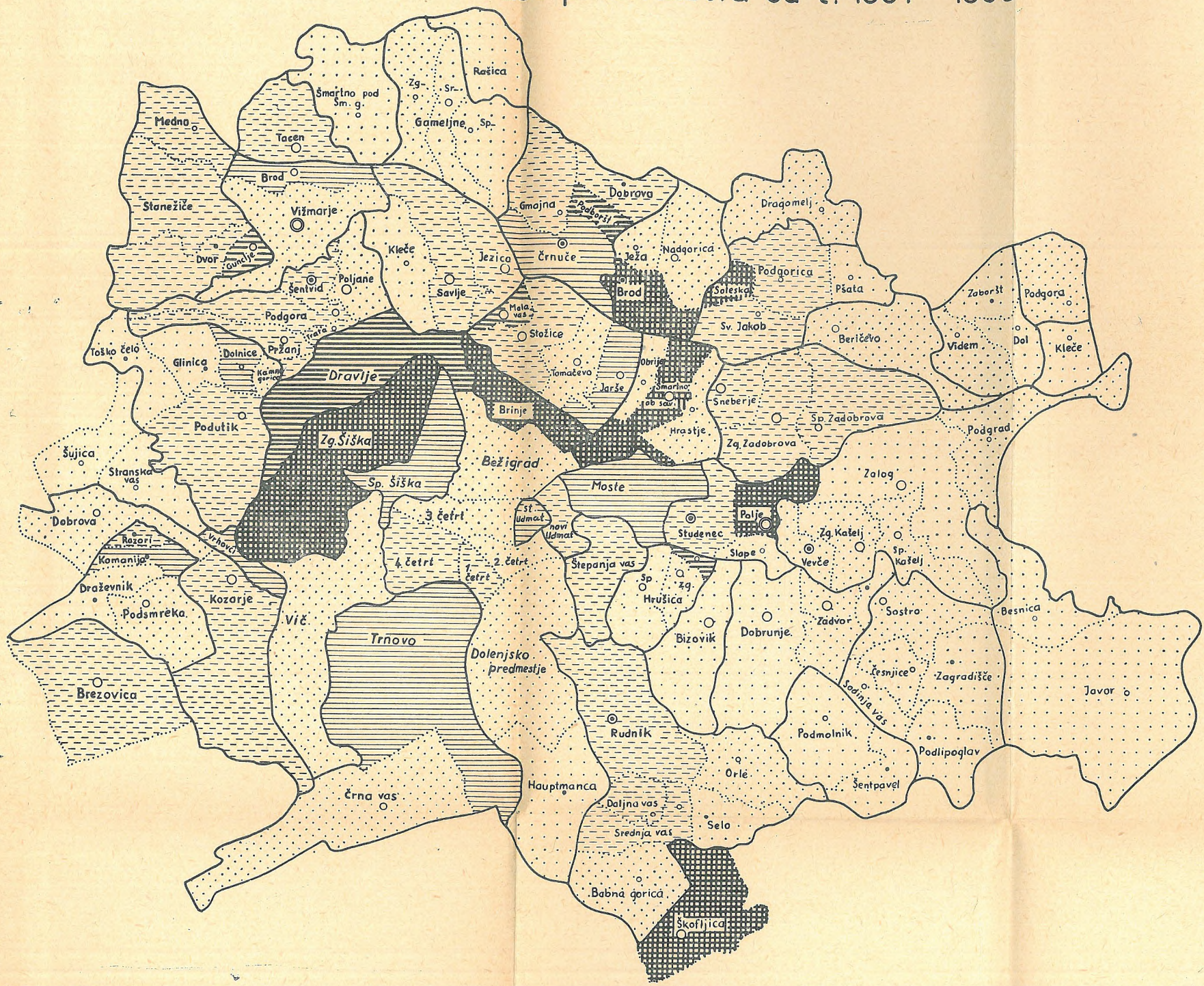
Porast prebivalstva od l. 1910 - 1931

VELIKOST NASELIJ
GOSTOTA

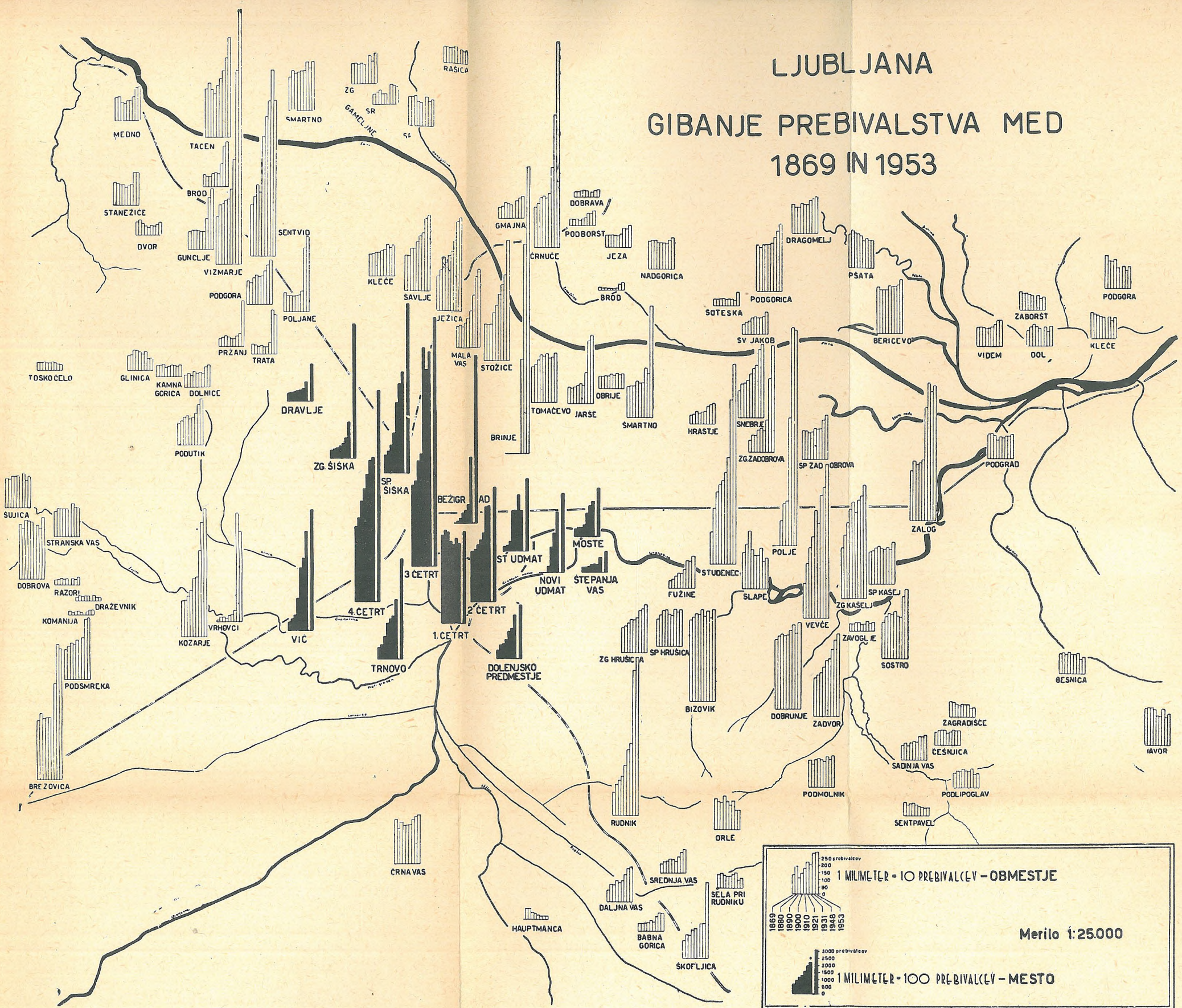
○	0 - 100%
○	100 - 250%
○	250 - 500%
○	500 - 1000%
○	1000 - 1500%
◎	nad 1500%

Porast prebivalstva od l. 1931 - 1953

LJUBLJANA

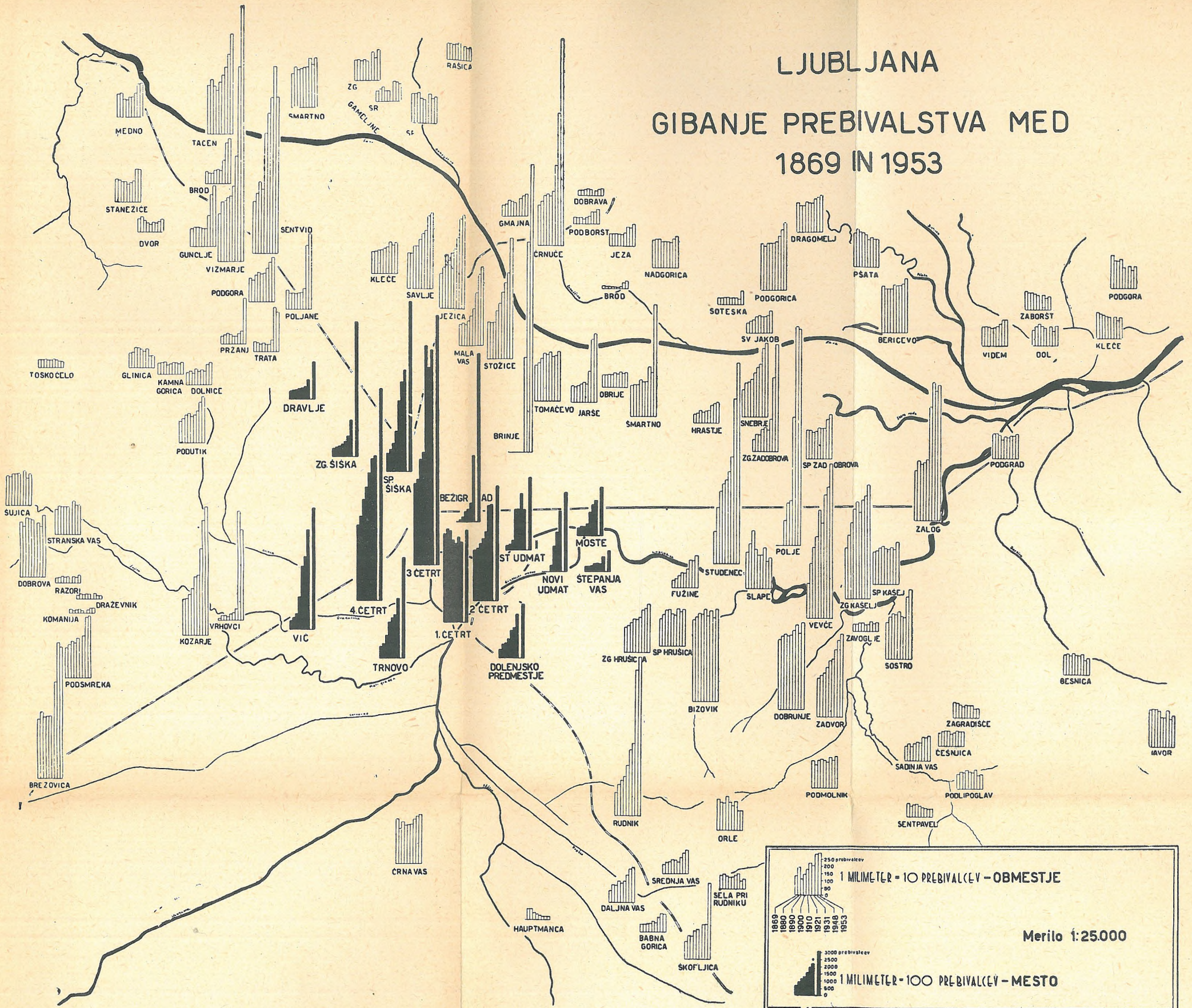
GIBANJE PREBIVALSTVA MED 1869 IN 1953

 1 MILIMETER = 10 PREBIVALCEV - OBMEŠTJE
 Merilo 1:25000
 1 MILIMETER = 100 PREBIVALCEV - MESTO

LJUBLJANA

GIBANJE PREBIVALSTVA MED 1869 IN 1953

GIBANJE PREBIVALSTVA MED 1869 IN 1953 NA OBMOČJU LJUBLJANE

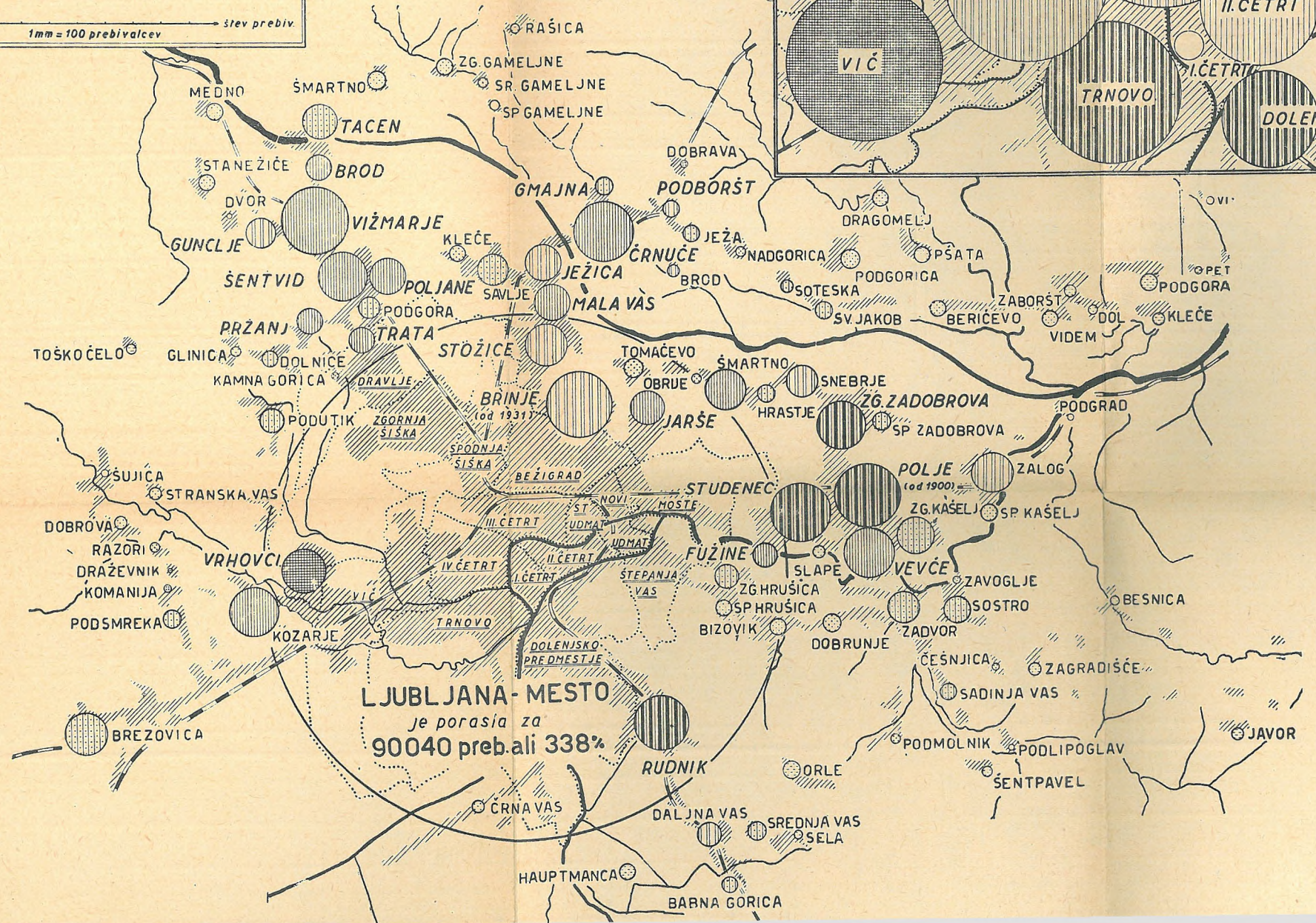
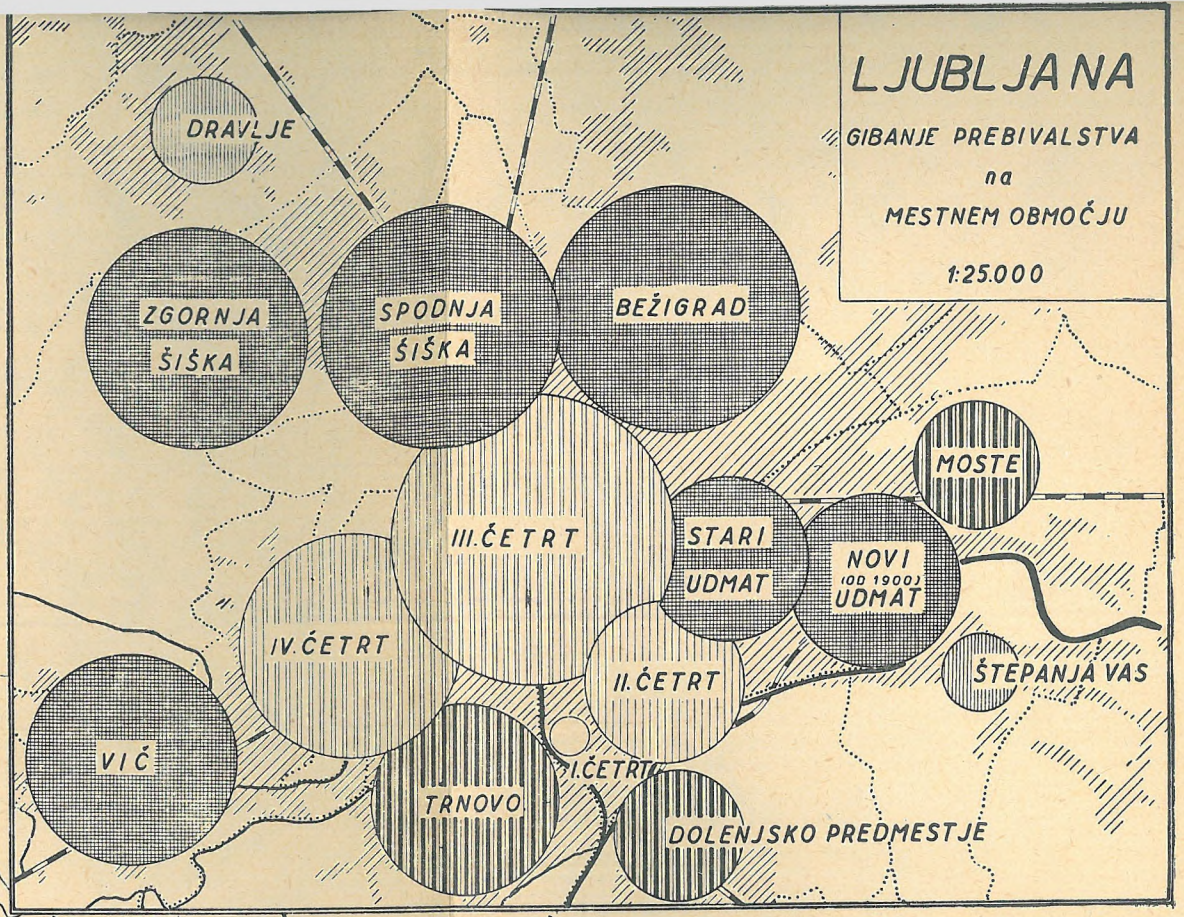
LJUBLJANA
 GIBANJE PREBIVALSTVA
 na
 MESTNEM OBMOČJU
 1:25.000

// // // Naseljeno ozemlje
 KLEČE Agrarna naselja
 TACEN Urbanizirana naselja

[diagonal lines] nazadovanje prebiv za več od -10%
 [horizontal lines] stagnacija prebiv od -10 do 10%
 [vertical lines] porast prebiv od 10 do 50%
 [cross-hatch] porast prebiv od 50 do 150%
 [diagonal lines /] porast prebiv od 150 do 250%
 [diagonal lines \] porast prebiv od 250 do 500%
 [horizontal lines /] porast prebiv od 500 do 800%
 [horizontal lines \] porast prebiv. nad 800%

številčni porast ali padec prebivalstva je izražen v velikosti kroga

1mm = 100 prebivalcev → stev prebiv.

LJUBLJANA - MESTO
 je porasla za
90040 preb. ali 338%

OBMOČJU LJUBLJANE

LJUBLJANA

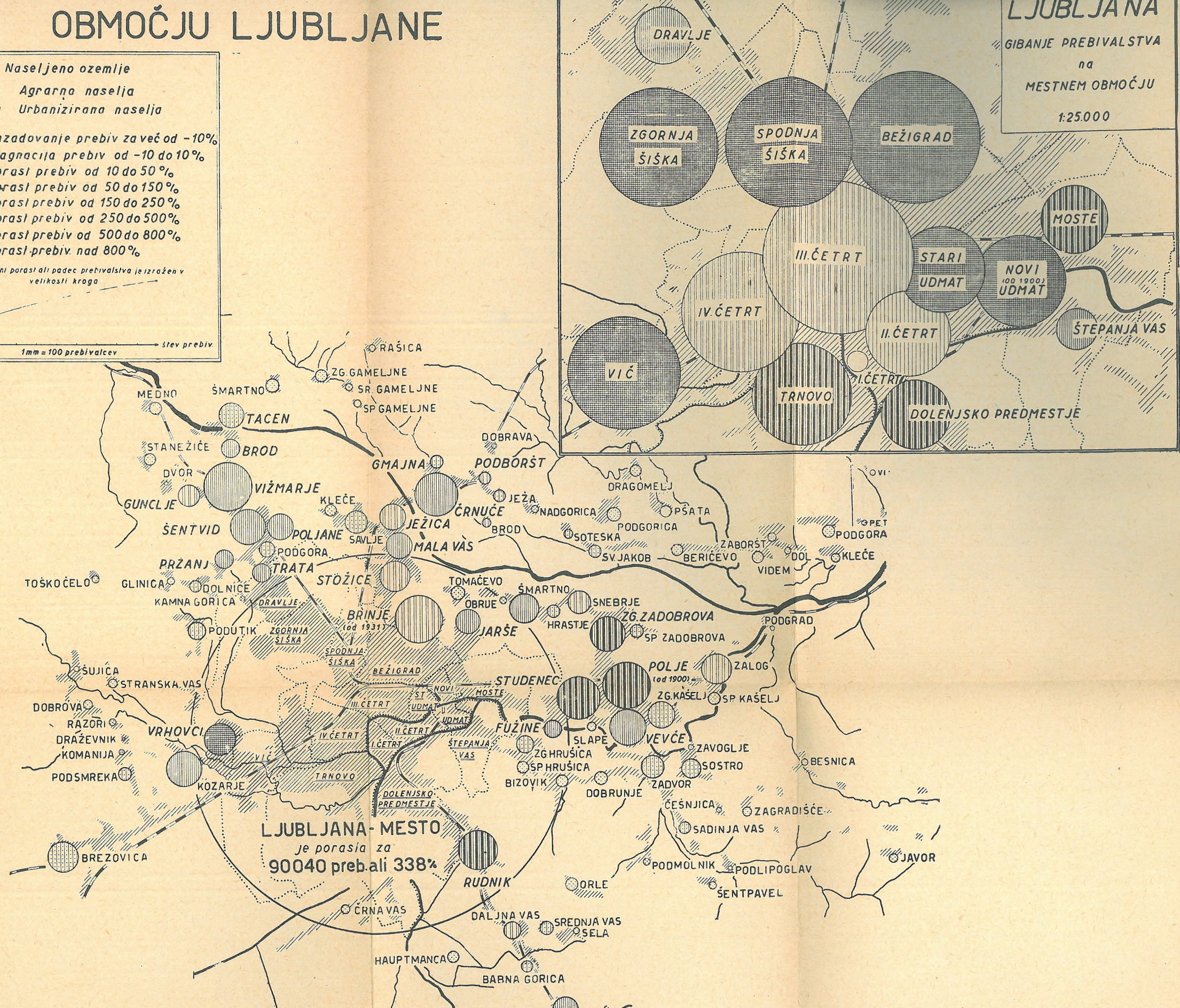
GIBANJE PREBIVALSTVA
na
MESTNEM OBMOČJU
1:25.000

////// Naseljeno ozemlje
KLEČE Agrarna naselja
TACEN Urbanizirana naselja

■ nazadovanje prebiv. zaveč od -10%
 □ stagnacija prebiv. od -10 do 10%
 ▨ porast prebiv. od 10 do 50%
 ▩ porast prebiv. od 50 do 150%
 ▪ porast prebiv. od 150 do 250%
 ▫ porast prebiv. od 250 do 500%
 ▬ porast prebiv. od 500 do 800%
 ▭ porast prebiv. nad 800%

številčni porast ali padec prebivalstva je izražen v velikosti kroga

1mm = 100 prebivalcev → štev. prebiv.

OBMOČJU LJUBLJANE

LJUBLJANA

GIBANJE PREBIVALSTVA
na
MESTNEM OBMOČJU

1:25.000

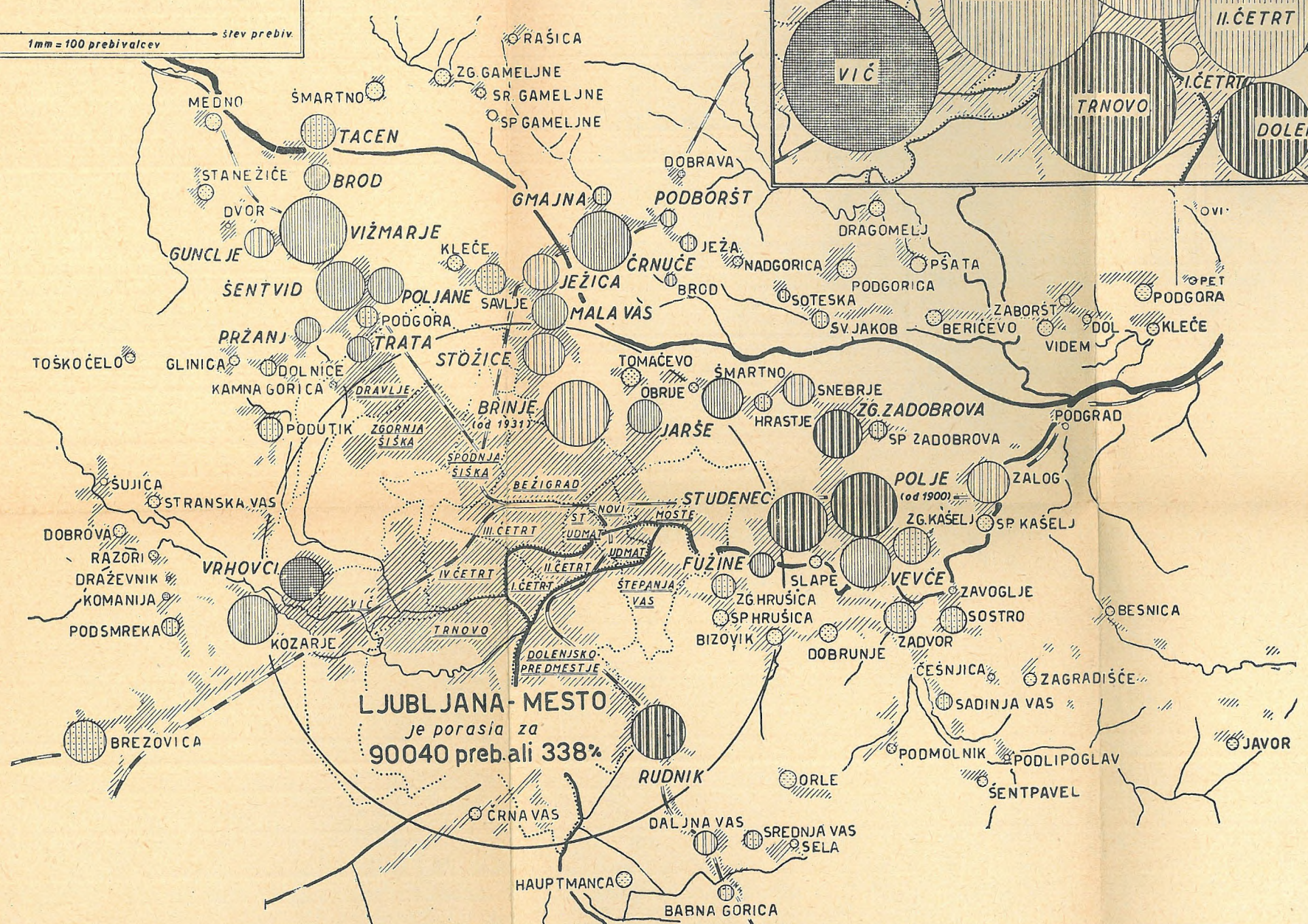
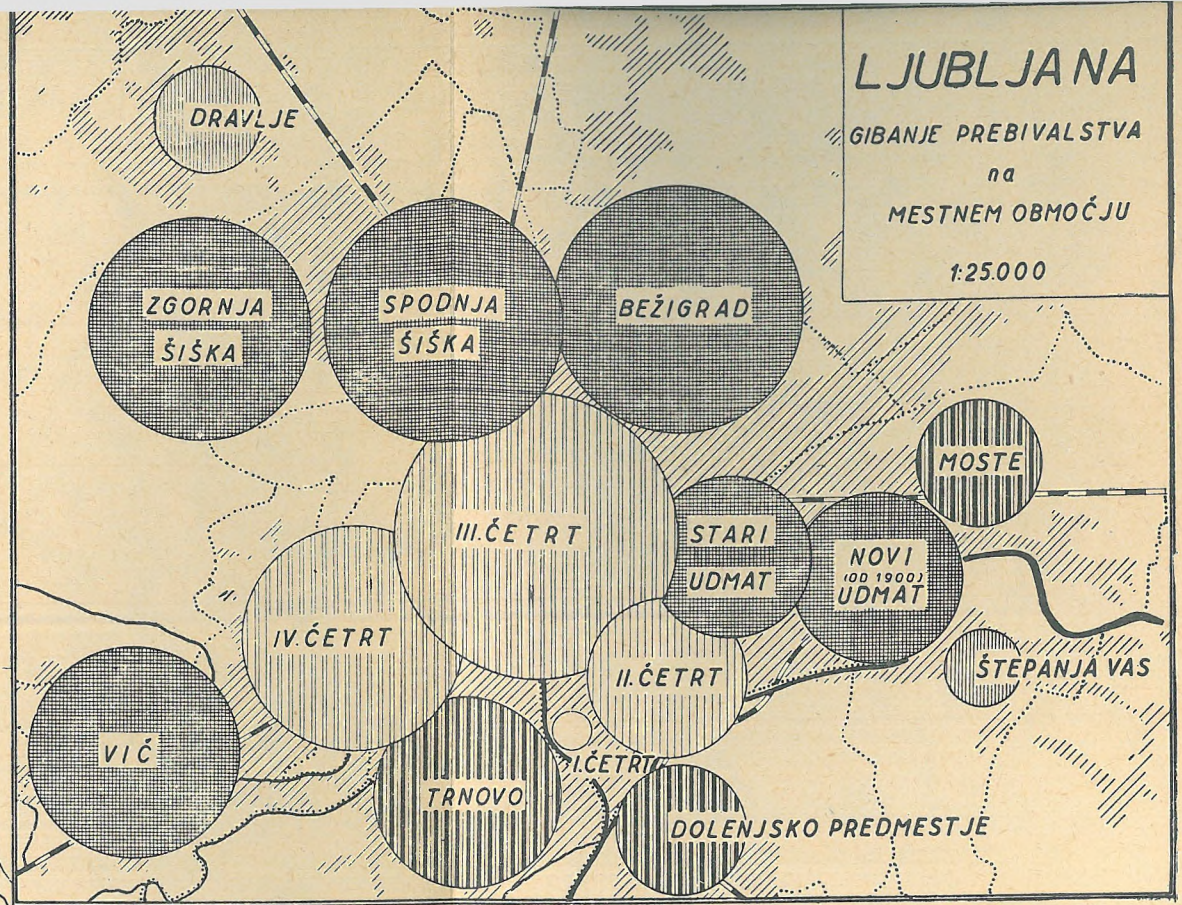
Naseljeno ozemlje

KLEČE Agrarna naselja
TACEN Urbanizirana naselja

nazadovanje prebiv. za več od -10%
 stagnacija prebiv. od -10 do 10%
 porast prebiv. od 10 do 50%
 porast prebiv. od 50 do 150%
 porast prebiv. od 150 do 250%
 porast prebiv. od 250 do 500%
 porast prebiv. od 500 do 800%
 porast prebiv. nad 800%

številčni porast ali padec prebivalstva je izražen v velikosti kroga

1mm = 100 prebivalcev → štev. prebiv.

GIBANJE PREBIVALSTVA MED 1869 IN 1953 NA OBMOČJU LJUBLJANE

LJUBLJANA
 GIBANJE PREBIVALSTVA
 na
 MESTNEM OBMOČJU
 1:25.000

Naseljeno ozemlje
 KLEČE Agrarna naselja
 TACEN Urbanizirana naselja

nazadovanje prebiv. zaveč od -10%
 stagnacija prebiv. od -10 do 10%
 porast prebiv. od 10 do 50%
 porast prebiv. od 50 do 150%
 porast prebiv. od 150 do 250%
 porast prebiv. od 250 do 500%
 porast prebiv. od 500 do 800%
 porast prebiv. nad 800%

Številčni porast ali padec prebivalstva je izražen v velikosti kroga

1mm = 100 prebivalcev → štev. prebiv.

